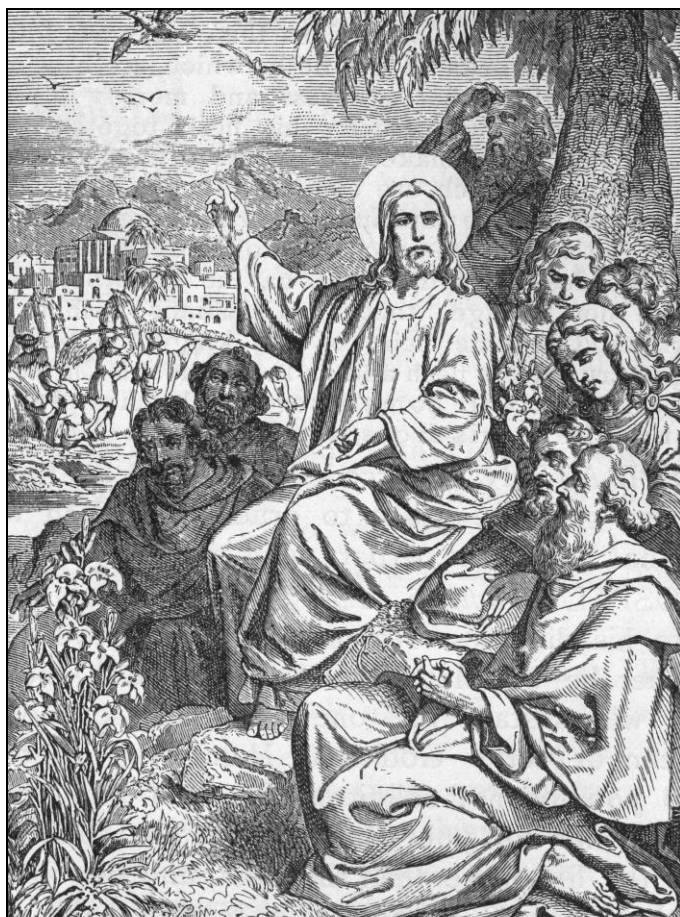

Örkényi János Elmélkedések a hegyi beszédről

Mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Örkényi János
Elmélkedések
a hegyi beszédről

Impresszum

Örkényi János
Elmélkedések a hegyi beszédről
(Szent Máté szerint)

Egzegézés és elmélkedés

Elmélkedések, amelyeket a szerző piarista kispapoknak olvasott fel

A kéziratot számítógépbe vitte és a szöveget gondozta:
Felsővályi Kinga

ISBN 978-615-6747-08-2

Kiadó: Felsővályi Ákos

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció a szerző kéziratának elektronikus változata. Az elektronikus változat a Piarista Rend Magyarországi Tartománya engedélyével készült. A művet lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más jog a Piarista Rendé.

A címkép grafikája: Hegyi beszéd (Pünkösöd utáni 14. vasárnap, evangélium: Mt 6,24–33). Forrás: Leonard Goffine: Explanation of the Epistles and Gospels for the Sundays, Holydays and Festivals throughout the Ecclesiastical Year című könyve.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Bevezetés.....	5
A beszéd kezdete (Mt 4,25–5,2)	5
Boldogok vagytok (Mt 5,2–3; Lk 6,20)	7
Lelki szegények (Mt 5,3)	8
Szomorkodók (Mt 5,4).....	10
Szelídek (Mt 5,5)	11
Igazságszeretők (Mt 5,6).....	13
Irgalmasok (Mt 5,7)	14
Tisztaszívűek (Mt 5,8)	15
Békességesek (Mt 5,9)	17
Akiket üldöznek I. (Mt 5,10)	19
Akiket üldöznek II. (Mt 5,11).....	21
A föld sója (Mt 5,13)	22
Világ világossága I. (Mt 5,14–16)	23
Világ világossága II. (Mt 5,15–16).....	25
I. rész. A törvény.....	27
A beteljesített törvény I. (Mt 5,17)	27
A beteljesített törvény II. (Mt 5,19–20).....	29
Ne ölj (Mt 5,21–22)	31
Ne tarts haragot (Mt 5,23–26).....	33
Ne törj házasságot I. (Mt 5,27–30)	35
Ne törj házasságot II. (Mt 5,31–32).....	37
Ne esküdj (Mt 5,33–37)	39
Beszédetek (Mt 5,37)	41
Ne szállj szembe a gonosszal I. (Mt 5,38–39)	43
Ne szállj szembe a gonosszal II. (Mt 5,39–42).....	45
Ne szállj szembe a gonosszal III. (Mt 5,38–42).....	47
Ne szállj szembe a gonosszal IV. (Mt 5,38–42)	49
Szeressetek (Mt 5,43–44).....	51
Szeressétek ellenségeiteket (Mt 5,44–45).....	53
Önzetlen szeretet (Mt 5,46–47).....	55
Legyetek tökéletesek (Mt 5,48)	57
II. rész. A bensőség.....	59
Jócelekedet (Mt 6,1–4).....	59
Imádság I. (Mt 6,5–6)	62
Imádság II. (Mt 6,7–8).....	64
Így imádkozzatok (Mt 6,9)	67
Mi Atyánk (Mt 6,9).....	68
Szenteltessék meg (Mt 6,9).....	71
Jöjjön el (Mt 6,10).....	73
Legyen meg (Mt 6,10)	75
Mindennapi kenyerünket (Mt 6,11)	77
Bocsásd meg (Mt 6,12)	79
Ne vigy minket (Mt 6,13)	81

Szabadíts meg (Mt 6,13)	83
A megbocsátás (Mt 6,14–15)	85
Böjt (Mt 6,16–18)	87
III. rész. A gondviselés	89
Kincsek gyűjtése (Mt 6,19–21)	89
A test világa a szem (Mt 6,22–23)	91
Senki két úrnak (Mt 6,24)	93
Ne aggódjatok (Mt 6,25)	95
Nézzétek az ég madarait (Mt 6,26–30)	97
Keressétek az Isten országát (Mt 6,31–34)	99
Elég a mának a maga baja (Mt 6,34)	101
IV. rész	103
Ne ítéljete (Mt 7,1–5)	103
Ne szórjátok gyöngyeiteket (Mt 7,6)	105
Kérjete I. (Mt 7,7–11)	107
Kérjete II. (Mt 7,9–11)	109
Befejezés	111
Az arany szabály (Mt 7,12)	111
Szűk és tágas kapu (Mt 7,13–14)	113
Keskeny és széles út (Mt 7,13–14)	116
Jó és rossz fa (Mt 7,15–20)	118
Kik üdvözlnek? (Mt 7,21–23)	120
A beszéd befejezése (Mt 7,28–29)	124
Függelék: Szentírási idézetek az elmélkedések szerint	126

Bevezetés

A beszéd kezdete (Mt 4,25–5,2)

Nemcsak Szent Máténál, hanem a Lukács-evangéliumban is szerepelnek a hegyi beszéd egyes részletei, kissé szétszórta, rövidebben, néha pedig velősebben. Szent Máté szövege egységesebb, morális tartalma kidolgozottabb. Valójában egyik evangélista sem írta le szóról szóra az Úr Jézus beszédeit, sőt azt is feltételezhetjük, hogy az Úr szavaihoz nemegyszer hozzáfűztek magyarázatokat. Az ősegyház kerymatikus stílusa van a hegyi beszédben. Ez a kerymatikus irodalom nem téved a tartalmi hűség dolgában, s mi sem tévedünk, amikor ezeket az írásokat sugalmazott szöveggé tiszteljük és követjük.

Elöljáróban most még megemlítem a jelentősebb forrásokat, amelyeket forgatok. Egzegetikai forrásként főleg Josef Staudinger S. J. kommentárját használom Szent Máté és Szent Lukács megfelelő részeihez; ezenkívül Wolfgang Trilling két művét a Máté-evangéliumról. Introdukciós forrásként Szörényi Andor kivül főleg az 1968-as kiadású, színvonalas Bibél Lexikont. Ez a lexikon talán a legmegbízhatóbban képviseli a szentírásstudomány mai állását. Elmélkedési gondolatokat elsősorban a nagy elmélkedőktől, Romano Guardinittól és Prohászka Ottokártól igyekszem meríteni, de néha más szerzők nevét is említem.

Most előljáróban rövid magyarázatokat fűzünk Szent Máté és Szent Lukács bevezető mondataihoz. Szent Máté így ír:

Mt 4,25–5,2. Nagy népsereg követte Galileából, Dekapoliszból, Jeruzsálemből, Júdeából és a Jordánon túlról. A tömeg láttára Jézus fölment a hegyre. Ott leült, tanítványai pedig köréje gyűltek. Akkor szólásra nyitva ajkát, így tanította őket.

Ez a Szent Máté szöveg némileg rávilágít a beszéd körülményeire. De csak némileg, mert Lukács az események történetiségében megbízhatóbb más adatokat is közöl, és a Szent János által közölt időrendet is jó tekintetbe venni. Eszerint az Üdvözítő a nyilvános fellépés után kb. 8–9 hónappal elhagyta Júdeát, és hosszabb időre Galileába tette át működésének színhelyét. Nem sokkal ezután, talán a nyilvános működés második évében, pünkösd táján hangozhatott el a hegyi beszéd, aratás előtt. Szent Lukács ugyanis előtte említi, hogy egy szombat Jézus vetések közt járt, s tanítványai tépdessni kezdték a kalászokat, és kezükkel morzsolva eszegették (Lk 6,1). Ezen aztán megbotrányoztak a kíséretében lévő farizeusok. Majd Szent Lukács megemlíti, hogy Jézus „azokban a napokban fölment egy hegyre, hogy imádkozzék. Az egész éjszakát Isten imádásban töltötte. Másnap magához hívta tanítványait, és kiválasztott közülük tizenkettőt” (Lk 6,12.13) ... Azután lement velük, és egy sík mezőn megállt. Ott nagy csoport tanítvány sereglett köréje, és hatalmas tömeg vette körül Júdeából, Jeruzsálemből, Tirusz és Szidon tenger mellékről...” (Lk 6,17). És sokakat meggyógyított. Ezután írja le rövidített formában a hegyi beszédet.

A két evangélista adatainak összevetéséből valószínűnek látszik, hogy az Úr az apostolok kiválasztása után lement a hegyről a tó melléki síkságra, itt sokakat meggyógyított a rá várakozó tömegből. Majd ismét fölment egy kissé a hegyoldalra, amely egyébként egyetlen magaslat Kafarnaum közelében, úgyhogy a hagyomány elég megbízhatóan tartja a „boldogságok hegyének”. Kb. 250 méter magas hegy a tó szintjéhez mérve. Hogy szavait a hegyoldalról is jól érthette az összegyűlt tömeg, azt a tó melletti elhelyezkedés, a párás levegő eléggé biztosíthatja. Ekkor az Úr egy nagyobb szabású beszédet mondott, amelynek – a körülményeket tekintve –

nagyobb súlya volt, mint egyéb beszédeinek. Közvetlen közelében szűkebb kört vontak az újonnan választott apostolok, tágabb kört a többi tanítványok, s Ő, részben nekik, részben a hatalmas érdeklődő tömegnek felvázolta az Isten országa erkölcsi alapjait.

A Bibél Lexikon alapján a következőkben lehetne röviden vázolni a beszéd jellegzetességeit:

A hegyi beszéd valóságos kis kézikönyve az evangéliumi erkölcsnek. A látszat ellenére egyáltalán nem akar kazuista morált adni, noha kázusok szerepelnek benne. Kérügma ez, a farizeusi formalizmus ellen, éppen a kázusokba fulladt és eltévedt farizeusi törvénytisztelet ellen. „Ne gondoljátok, hogy megszüntetni jöttem a törvényt, vagy a prófétákat. Nem azért jöttem, hogy megszüntessem, hanem hogy tökéletessé tegyem.”

Egy másik jellegzetessége a hegyi beszédnek az eszkatológiai beállítás. Radikális erkölcsi döntések szükségessége, az Isten országa, az ítélet, a boldogok és kárhozottak szemlélete: a motívumai ennek az eszkatológiának.

Végül megemlíthetjük, hogy a hegyi beszéd erkölcsé új világrenden nyugszik. „Hallottátok a régieknek szóló parancsot... Én pedig azt mondom nektek...” Nem elit-morál tárul elénk a beszédben; nem kevesek számára elérhető, vagy talán elérhetetlen eszményvilág, hanem az istenfiúság reális életének rajza, bizonyos szellemi nagykorúság felvázolása, mely a boldogság egyedül lehetséges útja.

Boldogok vagytok (Mt 5,2–3; Lk 6,20)

Eddig emlékezetünkbe idéztünk néhány introdukációs tudnivalót a hegyi beszédéről, külső körülményeiről és néhány jellegzetességéről, ahogyan az két evangéliumban, Szent Máténál és Szent Lukácsnál élénk tárul.

Mt 5,2–3. *Akkor szólásra nyitva ajkát, így tanította őket: Boldogok...*

Szent Lukács így kezdi:

Lk 6,20. *Akkor tekintetét tanítványaira fordította és így szólt: Boldogok vagytok...*

Szent Máténál nyolcszor hangzik így: „Boldogok!” De utána a kilencedik esetben már így: „Boldogok vagytok!” Szent Lukácsnál négyszer ez utóbbi formában. – Ezek a boldogságok, melyeket a hegyi beszéd prológusaként szoktak emlegetni, nem egyszerűen kijelentő megállapítások, hanem inkább köszöntések. Máténál az egész összegyűlt nép felé, Lukácsnál a tanítványok felé intézett jókívánságok.

A „boldog” szót az egész ókor, s maga az Ószövetség népe is használta üdvözlésként, kb. ilyen tartalommal: „légy szerencsés”. Ilyen értelemben a mai ember is nyelvén hordja jókívánságként a „boldog” szót. Az Üdvözítő ajkán persze sokkal gazdagabb tartalmú ez az üdvözlés, mert bizonyos erkölcsi magatartásra való felhívás is, és hozzáfűzi a jutalom ígérését. Mindenesetre tény, hogy az ismételten elhangzó „boldogok”, illetve „boldogok vagytok” lényegében köszöntések.

De nem elröppenő üdvözlő szavak, mert rendkívüli ünnepélyességet és fontosságot ad nekik a sokszoros ismétlés, újabb és újabb tartalommal. Ezért tűnik a nyolc boldogság az Úr ajkán első pillanatra tanításnak, illetve prófétálásnak.

A boldogságok tartalmát külön is fogjuk majd részletezni. Van mit rajtuk elmélkednünk és belőlük megszívlelnünk.

Idézzük még fel *Prohászka gondolatát!* Egyik 1926-ban mondott beszédében, a nyolc boldogságról szólva, összehasonlítást tesz a boldogságok hegye és a Sinai között. Az ószövetségi törvény meghirdetése drámai dekorációval történt. Füstölgő hegy, mennydörgő és villámló ég volt a háttér, és félelemtől remegő nép a hallgatóság. Az új törvény meghirdetésére Isten a galileai szelíd dombot választotta a kéklő tó partján, amikor mérhetetlen csendben szelíden hangzott az Úr szava, s e családi légkörben minden szem nyugodtan szegeződött rá. A legeszményibb erkölcs ilyen: kényszer és terror nélkül hódít. – Prohászkat idézem: „A fizikában is azok a legnagyobb erők, melyeknek szava nem dörgés, hanem némaság. Így beszél a napsugár, így vonz a föld; nem hogy nem szólnak, de kegyelmükből vagyunk és élünk... A legeszményibb étosz is ilyen. S azért a boldogságok hegyén a legeszményibb erkölcsi érzésről az Úr nem azt mondja, hogy az parancs vagy törvény; még csak azt sem mondja, hogy kötelesség; hanem azt, hogy boldogság...” S itt felkiált Prohászka: „Ez aztán a levegő, mikor az étosz boldogság!”

Gondolata rávilágít arra, hogy az Úr bevezető üdvözlő szavai valójában arra valók voltak, hogy a boldogság légkörét árasszák, amikor kihirdetni készült az Isten országának alaptörvényeit.

Lelki szegények (Mt 5,3)

Mt 5,3. *Boldogok a lélekben szegények: övék a mennyek országa.*

Az Üdvözítő köszöntő szavai paradoxonban állítják elének a boldogságot. Mintha csak korrigálni akarná az ószövetségi és evilági boldogságfogalmat, és ellene akarna mondani a köznapi józan ész logikájának.

Az ószövetségi ember szemében „boldog” az az ember, akinek Isten a törvény tiszteletéért és megtartásáért jó sorsot juttat. A bölcsesség-könyvek rendszerint így állítják elének a boldogságot. Az újszövetségi Írások a „boldogságot” következetesen eszkatológikusan értelmezik. Az erény és a hit jutalmaként Szent Máténál. Ő talán régi katekétikai formulát őrzött meg számunkra a nyolc boldogság szövegében. Szent Lukácsnál a boldogság nem annyira az erény és hit jutalma, mint inkább eszkatológiai vigasz. Mindkettőnél a Messiás küldetéséhez és eljövételéhez van kötve a boldogság. Az eljövendő Messiási ország fényében persze már a jelen is birtokolhatja a boldogságot.

„Boldogok a lélekben szegények...”, illetve Lukácsnál: „Boldogok vagytok, ti szegények...” *Makarioi hoi ptóchoi...* A görögben a ptóchosz alapjelentése nem „szegény”, hanem „koldus”. A szegény a „penész-penesz” melléknév. Ezzel szemben mindkét evangélista a koldus szót használja, vagyis kisarkítva a szegények legszegényebbjeit mondja boldognak.

A koldus szó használata bizonyára vonatkozásban van Izaiás szövegével, amelyet az Üdvözítő két ízben is magára alkalmaz – egyszer a názáreti zsinagógában szóról szóra, máskor Keresztelő János tanítványai előtt szabadon idézi Iz 61. fejezetéből: „Az Úr lelke rajtam, azért kent föl engem, hogy örömhírt vigyek a szegényeknek.” (Iz 61,1)

Izaiás héber szövege is olyan szót használ, ami szintén koldust, kisemmizettet, elnyomottat jelent, vagyis a társadalom legalján sínylődő réteget.

Az első boldogságnak Izaiással való vonatkozása azért is valószínű, mert a próféta a messiási idők üdvösségét a „jóbel-év” módjára festi. – A mózesi törvény előírása szerint (Lev 25) minden hetedik esztendő úgynevezett szombat-év volt, az úgynevezett elengedés éve: a földeket pihentetni kellett, a termést nem volt szabad betakarítani, és adósságot nem volt szabad behajtani. Mármint minden hétszer hetedik esztendő után az 50. esztendő volt az úgynevezett „jóbel-év” (innen jön a jubileum elnevezés): ekkor mindenki visszakapta eladott, vagy elzálogosított családi birtokát, az adósságokat el kellett engedni, és minden izraelita rabszolga végleg felszabadult. Az Izaiás-féle messiási üdv leírása – a „jóbel-év” örömdetes eseményeinek mintájára – teljes szabadulást ígér a föld mostoha sorsú gyermekeinek, a szegényeknek, elnyomottaknak, rabszolgáknak. Ezt a képet vette át az Úr Jézus is az Ő messiási küldetésére, az apostoli igehirdetés pedig eszkatológiai értelemben alkalmazta. Vessük hozzá pl. ezt az ismerős szöveget Szent Jakab apostol leveléből: „Halljátok csak, szeretett testvéreim, ugye az Isten éppen azokat választotta ki, akik a világ szemében szegények, hogy gazdagokká tegye őket a hitben, sőt örököseivé annak az országnak, melyet az őt szeretőknak ígért!” (Jak 2,5) A szegényeknek ezt a „kisemmizettségi” értelmét láthatjuk Szent Pálnál is. Például az 1Kor levélben így ír híveiről, az apostoli idők kereszténységéről (vö. 1Kor 1,26–28):

„Gondoljatok csak meghívástokra, testvérek! Itt nem sok az emberi bölcs, nem sok a hatalmas, nem sok az előkelő; de Isten azt választotta ki, ami a világ szerint oktan, hogy megszegyenítse a bölcseket; s azt választotta ki, ami a világ szemében gyöngé, hogy megszegyenítse az erőseket; s ami a világ előtt közönséges és megvetett, azt választotta ki az Isten, a *semminek látszókat*, hogy azokat, akik valaminek látszanak, megsemmisítse.”

„Boldogok a lélekben szegények, mert övék a mennyek országa!”

Azonban a szegénység, a kisemmizettség önmagában nem jelent értéket. Kincs az Isten országa számára, de más vonatkozásban! „Boldogok a *lélekben szegények*.” Szent Lukácsnál

pedig a *tanítványok felé* fordulva mondja az Úr: „Boldogok vagytok, ti szegények”, tudniillik ti, akik elhagytatok mindent, és koldussá lettetek értem. Ezt az értelmezést az evangéliumban az Úr számos más kijelentése is alátámasztja. Megmagyarázza ezt nekünk a hegyi beszéd lényeges mondanivalója: „Ti keressétek először az Isten országát és az Ő igazságát.” Lélekben szegények, akik az Isten fiainak érzésével nem ezt a világot akarják birtokolni. A boldogságot szerző szegénység nem egyszerű erény, hanem Isten országára való életbeállítottság, amely a Szentlélek gyümölcse. Ezért valószínűleg téves értelmezés a pusztán erényt jelentő „lelki szegények” fordítás, amit a legújabb magyar fordítás is alkalmaz. Helyesebb a római-limburgi fordítás által hozott szöveg: „Boldogok a lélekben szegények.”

Makaríoi hoi ptóchoi tó pneumati... Boldogok azok, akik a Szentlélek indítására önmagukat teszik szegénnyé az Isten országáért. Prohászka szerint: azok, akik kiüresítik magukat, hogy kapacitással bírjanak a menny befogadására.

Az ilyen lélekben szegényeknek nemcsak azt a mennyek országát ígéri Krisztus, amely a halál után vár rájuk, hanem megnyitja számukra azt a mennyországot is, amelyet az Őt szerető lelkek már a földön birtokolnak.

Szomorkodók (Mt 5,4)

A Vulgata és sok régi latin kézirat második helyen a szelídeket mondja boldognak. De a legjobb görög kódexek és három ólatin, valamint a szír, kopt és örmény fordítások, sőt Tertullianus is, második helyen a szomorkodókat említi. A boldogságok belső rendje is ezt javallja e helyen.

Mt 5,4. Boldogok a szomorkodók: majd megvigasztalják őket.

A görög penthúntesz szó a gondoktól gyötört, fájdalomtól sújtott, főleg lelki szenvedésektől kínzott emberekre áll. Ez a szó mintegy kiegészítő kapcsolatban van az első helyen említett boldogokkal, a kisemmizett, lenézett, jogaiktól megfosztott szegényekkel. A Messiás küldetésére vonatkozó Izaiás szövegben szintén mintegy kiegészítésként szerepel ez a szó: „Elküldött engem, hogy örömhírt vigyek a szegényeknek, meggyógyítsam a megtört szívűeket...” (Iz 61,1)

Az első két boldogság összetartozása tudatosan szerepel a Jelenések könyvének 6. fejezetében is, amely leírja az Isten színe előtt álló szenteket, fehér ruhába öltözve, kezükben palmaágakkal. Az egyik vén ezt a magyarázatot adja a szentekről: „Ezek nagy üldözésből jöttek, és fehérre mosták ruhájukat a Bárány vérében... Nem éheznek és nem szomjaznak többé... A trón közepén álló Bárány legelteti, és az élővizek forrásához tereli őket, Isten pedig letörli szemükről minden könnyet.” (Jel 7,14–17)

Az a megszorítás, hogy „boldogok a lélekben szegények”, tehát nem egyszerűen a szegények, – a szomorkodókra is áll. Prohászka ezt a megszorítást így fejezte ki: „Nem azok boldogok, akik sírnak, akik könnyet hullatnak. Ha a boldogsághoz csak sírni kellene, akkor boldogsággal lenne tele a világ. Boldogságot csak bizonyos könnyek teremtenek meg. Könnyek, melyek a lelket siratják, a lelki javak elvesztését, – könnyek, melyek Krisztus szemében gyöngyök, mert visszahozzák az elvesztett javakat. Ezek azt a vigaszt adják nekünk, hogy könnyes szemmel is remélhetjük, amit elvesztettünk; sőt, hogy a bánat által megtermékenyített talajon a megtisztult lélek nagyobb érdemében lesz részünk.”

Most, hogy az első két boldogság tárgyát szemügyre vettük a lélekben szegényekről és a megtört szívűekről, s megállapítottuk, hogy tulajdonképp Izaiás szerint ezekhez szól a Messiás küldetése, hogy ők azok a szentek, akik az Isten trónja és a Bárány színe előtt fognak majd állni, – szinte ijedten gondolunk a mai ember boldogság törekvéseire. Arra az egyre szaporodó átlagemberre, aki sem anyagiakban, sem egyéb földi érvényesülési dologban nem akar és nem tud kockázatot vállalni az Isten országaért, és menekül a fenyegető szegénység, illetve megaláztatás elől, amikor Isten, Krisztus, az Egyház, az igazság, vagy az erény ügyét kellene képviselnie. Pedig – „Boldogok a lélekben szegények: övék a mennyek országa.” S ugyancsak fájdalommal gondolhatunk a bűnösök sokaságára, akiknek lelkiismerete eltompult, és szívük képtelen a bánat könnyeire. Egyre többen vannak, akik nem tudnak jóllakni a földi örömmel, hanem úgy élnek, mint az evilági üdvösség eleven reklámjai. Pedig – „Boldogok a szomorkodók: mert ők vigasztalást nyernek.”

A helyes keresztény látásmód miatt szükségünk van néha arra, hogy az evangéliumi boldogság fényét belevetítsük a világba. S hogy időnként revideáljuk a magunk és mások elképzeléseit a boldogságról.

Szelídek (Mt 5,5)

Mt 5,5. *Boldogok a szelídek: övük lesz a föld.*

Makaríoi hoi praeisz... A görög szó „praüsz” szelíd, szíves, szeretetreméltó embert jelöl, nyugodt, higgadt, türelmes magatartásút.

Bizonyos, hogy a harmadik boldogság szövegének előfutára a 36. zsoltár:

„Noli excandescere propter male agentes...”

„Fel ne lobbanj a bűnösökre...”

Ennek a zsoltárnak alapeszméje, hogy akik az istentelenek erőszakosságai között csendesesen az Úrba vetik bizalmukat, azok fogják végül is birtokolni az ösatyáknak megígért földet.

Figyeljük meg pl. a harmadik boldogsággal azonos gondolatot a következő sorokban:

„Hagyd a haragot, hagyd a mérget, ne bosszankodjál, rosszra vinne téged.

Mert elpusztulnak, kik gonoszra törnek, s akik az Úrban bíznak, azok bírják a földet.

Még egy kissé, s a bűnös nem leszen; kutatod, s nem lelsz helyére sem.

A földet pedig bírják a szelídek, s örvendenek békesség telijének.” (Zsolt 36,8–11)

Az Üdvözítő tehát most is ószövetségi szentírási szöveget vett ajkára. De nem a régi ószövetségi beszűkítéssel, amely tudniillik az ígért földjén csak Kánaánt értette. A Messiás nem Kánaánt, nem is valami földi birodalmat ígér a szelídeknek, hanem a mennyek országát, amelyet már a szegényeknek is ígért. Tehát ez a szöveg – „Boldogok a szelídek: övük lesz a föld” – csupán zsoltáridézet.

Igen valószínű, hogy az ószövetségi szövegre utalást az Úr hallgatói közül sokan értették. Elképzelhető az is, hogy a „föld” kifejezést Kánaánra értve, a harmadik boldogságot – s vele együtt talán a többit is – némileg politikailag értelmezték. Az idegen uralom igája alatt élő népet ugyanis már hosszabb ideje ellenállásra, lázadásra ingerelték a zeloták. Az Úr hallgatóságában is voltak ilyenek, akikre a 36. zsoltár idézése bizonyára csillapítólag hatott. „A földet pedig bírják a szelídek, s örvendenek békesség telijének.”

De az Úr ajkán ezeken a szavakon: „lélekben szegények, szomorkodók, szelídek”, bizonyos horizontváltást is érezhettek hallgatói, ami aztán az egész hegyi beszéden végighúzódik. A szelídek nem egyszerűen a haragot leküzdő türelmesek, hanem akikben Isten lelke győzedelmeskedik a föld szelleme, evilág fejedelme fölött. A szelídeken az a bölcsesség ömlik el, amely onnan felülről származik, Isten titokzatos, rejtett bölcsessége, amely szívét a nyugalanság hona, a föld felé tudja emelni, s lelki szeme lényegében mindig az égi haza nyugalma felé tekint vágyakozva. S azt az örök hazát az Úr nekik ígéri: „Övük lesz a föld.”

Nézzünk még néhány gondolatot a szelídség eléggé összetett és küzdelmes erényéről.

Bár a nyolc boldogság ígérete nem kifejezetten erényeknek szól – ezt már hangoztattuk a szegénység esetében –, természetesen az erény fontos bennük, mert a boldogság felé vezető út kezdete.

Guardini azt mondja a szelíd emberről, hogy az önzetlenség, a türelem, az Isten előtti átlátszó tisztaság és nyugalom olyan fölényt és gazdagságot jelent, hogy bár a szelídség külsőleg gyengének látszik, valójában mégis a legnagyobb erővel bír, s szinte egyedül alkalmas arra, hogy uralkodjék mások fölött. A tűzhányó közelségét mindenki kerüli, a szelíd tájak vonzzák az embereket. Épp így hódít a szelíd ember.

Ennek az igazságnak súlyát különösen átérzik azok, akik természettől haragra hajlamosak. Lehet, hogy éppen ezek a vezetésre és nevelésre teremt egyéniségek; de önuralom nélkül még csak félig sem lesz sikeres a kormányzásuk és nevelő tevékenységük. Viszont az önnevelés csodálatosan szép kulturáltságot ad éppen a természettől lobbanékony lelkeknek. Szalézi Szent Ferenc, a szelídség szentje, önmagát szokta erre példaként emlegetni. Az indulatok megfékezése, mások hibáinak elviselése, sértések megbocsátása a jóság olaját önti el a lelken.

A szelídség az a stílus, amelyet a kereszténység magától, Mesterétől örökölt. „Tanuljatok tőlem, mert szelíd vagyok és alázatos szívű.”

„Boldogok a szelídek: övék lesz a föld.” Nem az impériumok, nem a jog, nem harc és nem terror fogja végül is birtokolni a földet. Mert csak a szelídség – Bossuet szerint –, „a megőrzött vagy visszaszerzett ártatlanság” tud mennyországot létesíteni önmagában és önmaga körül.

Igazságszeretők (Mt 5,6)

Mt 5,6. Boldogok, akik éheznek és szomjazzák az igazságot: majd kielégítik őket.

Ez az igazság nem az elvont, spekulatív értelemben vett igazság. Nem a veritas, hanem a justitia, a „dikajosziné”. Éspedig abban a legteljesebb gazdag értelmében, amelyben az evangéliumok és az apostol-levelek emlegetik. Például az Üdvözítő e kijelentésében: „Ti keressétek először az Isten országát és az Ő igazságát...”. „Quaerite ergo primum regnum Dei et justitiam ejus.”. Abban az értelemben, ahogy Szent Pál a rómaiknak és a galatáknak írt levélben beszél a justitia Dei-ről. Abban az életszerű felfogásban, ahogy az ószövetségi közfelfogás „igaz” embernek, vir justus-nak hívott valakit, ahogy a Máté-evangélium Józsefet is „igaz ember”-nek mondja.

Mi ez a justitia? Az a világrend, az igazságosságnak az a rendje, amelyet Isten bölcsessége nem csupán a teremtés rendjében, hanem még inkább az üdvösségi tervében, az oeconomia salutis-ban öröktől fogva elgondolt és az időben végrehajt.

„Boldogok, akik éheznek és szomjazzák az igazságot, majd kielégítik őket.” Mintha olyas valamire utalna az Üdvözítő szava, hogy csak a legtávolabbi jövőben elégülne ki az igazságszomj, amikor majd eljő a beteljesülés. A földi életet nem annyira az igazság birtoklása jellemzi, mint inkább a keresése. „Az emberiség élete állandó mozgás, feszültség, próbálkozás. Minden megtalált eredmény újabb probléma kiindulása.” Ez áll az egyes ember életére is.

Íme Jézus, Sirák fia könyvéből az a részlet, amelynek szavait az Úr Jézus is idézte itt a negyedik boldogságban – így szól az isteni bölcsesség: „Jertek hozzám mind, akik megkívántok engem, és teljetelek el gyümölcseimmel... Emlékezetem él minden idők nemzedékeiben. Kik engem esznek, még inkább éheznek, kik engem isznak, még inkább szomjazznak.” (Sir 24,26–29) Minden megszerzett tudás újabb titokba ütközik, minden elért igazság csak félboldogság, mert újabb elégedetlenséget rejt magában. Az igazság túlságosan bonyolult és életszerűbb annál, semhogy elméleti igazságként érthető és elérhető legyen.

„Boldogok, akik éheznek és szomjazzák az igazságot.” Akik őszintén keresik az igazságot. Elgondolkodhatunk Lessing egy kijelentésén, amely szinte kommentár a negyedik boldogsághoz. Thomas Mann egyik Lessingről tartott előadásából idézem: „Nem az igazság vélt birtoklása teszi értékké az embert, hanem az a becsületes fáradozás, hogy megismerje az igazságot. Ha az Isten jobb kezében zárva tartana minden igazságot, s baljában egyedül az igazságra törő mindig eleven ösztönző erőt..., és így szólna hozzám: Válassz!... Alázattal borulnék baljára és azt mondanám: Ezt add nékem, Atyám!” Mann hozzáteszi: Figyeljük meg a kijelentés szívből jövő hangját. Nem a vallástalanság beszél így, hanem az örök fölfelé törés, amely a végtelen előtt áhítatossá válik.

Egy másik irodalmi példa: Martin du Gard „Jean Barois”-ja az igazságkereső, bár tévelygő ember regénye, „Egy lélek története”. Sokan veszedelmesnek tartják. Szerintem elgondolkodtató. Az ateistává lett, de az igazságot őszintén kereső emberrel szemben szerepeltet katolikusokat, köztük egy papot is, és aztán ateistákat, akik az igazság teljes birtokában lévő ember abszolút nyugalomával és fölényével viselkednek. Van bennük valami visszariasztó és számunkra megszívlelendő. Talán e nem éppen igazhitű írótól tanulhatunk valami evangéliumi alázatot. Mi a kinyilatkoztatás birtokában is keresői maradunk az igazságnak, szerény keresői és talán tévelygői, de akik éppen igazságszomjuk miatt boldogok.

Irgalmasok (Mt 5,7)

Mt 5,7. Boldogok az irgalmasok: majd nekik is irgalmaznak.

Ennek a szövegnek hiába keresnénk valami előzményét az ószövetségi Írásokban. Láttuk, hogy az előző négy boldogságban az Üdvözítő a prófétai vagy bölcsességi irodalomból vette kifejezéseit. Irgalmasságról azonban az Ószövetség csak mint Isten irgalmáról beszél. Legfeljebb csak itt-ott sürgeti a felebaráti szeretetet. Például a Leviticus: „Szeresd felebarátodat, mint önmagadat.” De a felebarátnak a „proximus” szeretete sokféle módon értelmezhető az ószövetségi ember szemében; az Üdvözítőt próbára tevő törvénytudó is ezért kérdezte: „ki az én felebarátom?”

A szeretet az Újszövetségben mindent átfogó nagy program, nem pedig szűkkeblű érzés. Guardini szerint a főparancsban Isten és a felebarát szeretetének összekapcsolása – éppúgy, mint a Miatyánkban kért bűnbocsánat kettőssége – a szeretet élő áramát körforgásban állítja elénk. Nem tudjuk Istent igazán szeretni embertársaink nélkül, de Isten irántunk való irgalmas szeretete is feltételezi a mi elnéző szeretetünket felebarátaink iránt. „Bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek.” Az ötödik boldogság pedig ígéretben biztosítja számunkra Isten elnéző szeretetét: „Boldogok az irgalmasok: majd nekik is irgalmaznak.” A szeretet körárama tehát összekapcsolja Istent, a mi szívünket és a felebarátot. Ha valaki ezt az áramkört csak egy helyen is megszakítja, megsemmisíti az egészet.

„Boldogok az irgalmasok...” Az Isten országában nem lehetnek zárt lelkek. A boldogok mindig nyitottak. A be nem zárultság megfigyelhető mind a nyolc boldogságon. Talán legvilágosabban az irgalmas szívűek említésénél. Nem korlátozza őket a jog, a szigorú igazságosság szelleme, a szeretet túlrad bennük az ellenség irányában is, minden ínség, minden lelki seb gyógyítása a cél. De a boldogoknak ez a nyitottsága nem egyszerűen emberbaráti érzés, vagy a filantropizmusból táplálkozó erény; a humanizmus szeretete még az ateistákban is élhet. A boldogok nyitottsága fölfelé is megvan, állandó utalás a kegyelmét árasztó irgalmas Istenre. Az ő jóságuk Isten jóságában, irgalmuk Isten könyörületességében való részesedés.

A nagylelkű ember, akiben a szeretet örök isteni lüktetése áramlik, valamiképp Isten jóságának tükre a földön. Ezért az emberekben időnként megtapasztalható jóság talán a legigazibb és leghatásosabb istenbizonyítás is. De ha ez logikailag nehezen is volna végigjárható út, minden elvcúsztatás nélkül igaz, hogy a jó ember vonz a legjobban a jó Istenhez. Sokféle változatban hallhattuk, tudomásom szerint Szalézi Szent Ferencre vonatkoztatva mondotta volna valaki: „Milyen jóságos lehet az Isten, ha már a genfi püspök ilyen jó!” A jó ember Istenre utal. Viszont a következtetést önkéntelenül megtehetjük, és meg is tesz az emberek ellenkező irányban. Ha nincs jó ember, hanem egyre több az önző, gyanakvó, rágalmozó és bosszúálló ember, nem csodálkozhatunk, hogy a jó Istenben való kétely terjed, ezt az ateizmus követi, ezt pedig általános pesszimizmus, az abszolút rossz elmélete zárja le. Így a személyes rossz, a sátán ölébe hullhat a világ. Ezért az Istenért, az Isten országáért való küzdelem legfőbb fegyvere, még a logikai érvek előtt, mindig a nagylelkű, irgalmas szeretet marad.

„Boldogok az irgalmasok: majd nekik is irgalmaznak.” Isten a nagylelkűségben nem hagyja magát felülmúlni. Megáldja azt az embert, aki úgy gondolkozik, érez és dolgozik mások üdvén, mint örök mása, az Isten. Az a szeretet, amely embertársaink szívén és sorsán keresztül tovább árad az örökkévalóságban, Isten szívébe áramlik vissza, s ott százszoros gyümölcsöt érlel számunkra. Mindenesetre az ígéret többféle formában is elhangzott az Úr ajkáról arról, hogy az irgalmas szívűekre elnéző ítélet vár.

Tisztaszívűek (Mt 5,8)

Mt 5,8. *Boldogok a tisztaszívűek: ők meglátják Istent.*

Az itt található kifejezést: „makarioi hoi katharoi té kardia”, „beati mundo corde”, először a biblikus nyelvhasználat szerint kell értelmezni. (A Miserere zsoltár szövegével kapcsolatban már találkoztunk ezzel a kifejezéssel: „Cor mundum crea in me Deus!”) A „katharos”, illetve a latin „mundus” melléknév jelentése kb. ez: hibátlan, feddhetetlen, hamisítatlan, szenny nélküli, tiszta. A szív tisztasága sokszor szerepel az Ószövetségben, és ott lényegében az Isten és embertársak felé nyílt, őszinte jó szándékot jelenti: az erkölcsileg tiszta, hamisítatlan embert. Ilyen értelemben magyarázza pl. az Üdvözítő a tisztátalanságot, a Mt 15-ben: „Nem értitek, ... hogy ami a száját elhagyja, a szívből származik, és ez az, ami beszennyezi az embert. A szívből ered ugyanis minden rossz gondolat, gyilkosság, házasságtörés, paráznaság, lopás, hamis tanúság és káromlás. Ezek szennyezik be az embert.” (Mt 15,17–19)

Az egzegéták biblikus nyelvmagyarázata szerint tehát a szív tisztasága nem az érzéki, ösztönös zavaroktól való mentesség, hanem a benső ember világossága, amely főleg a szándékon, a jó akaraton mérhető le. Ami Isten megismerését illeti, ez már itt a földön sem az ész dolga, nem a logikáé – bár filozófiai igazság, sőt dogma, hogy ezen az úton megismerhető volna az Isten. Gyakorlatilag azonban nem sokat segít Isten megismerésében a pallérozott ész; annál inkább segít rá bensőnk tisztasága, őszintesége, a szív szeretetben való gazdagodása. Ez áll Isten színelátására is, mert ugyan kegyelemből van, de nem annyira a tiszta ész, hanem inkább a tiszta szív dolgozik a kegyelem elébe.

Bár a „tisztá szív”, a „cor mundum” eredeti értelme tágabb körű, szabad azt szűkebb értelemben a „caritas” erényére is értenünk. A biblikus nyelv ugyan a „tisztá” szót ennyire nem szűkítette le; de szabad, és sok tekintetben hasznos a később kifinomodott keresztény morális tisztaság eszméjét a hatodik boldogsággal összekapcsolni. Megtették ezt már a régi atyák közt is többen, főleg Szent Ágoston nyomán. Tekintsünk el most attól az újabban hangoztatott gyanútól, hogy Ágostonban maradt valami korábbi manicheus elveiből. Mert némileg igaza van. Aki nem bonyolódott bele túlságosan az érzéki világba, nem lett rabja a testi vágyaknak, annak esze és szíve mégiscsak szabadabban tud Isten felé szárnyalni. Istent jobban tudja szeretni; ámde Ágoston véleménye szerint szeretni már szinte annyi, mint látni: videre amare est. Tehát, aki látni akar, az szeressen, s hogy igazán szeressen, legyen szűzi lélek. „Castitas mentis et interna pulchritudo, libertas angelica – angyali szabadság –, quae facit doctores et magistros et litteratos et philosophos et theologos.”

Íme: az igazi teológia, az Isten látása felé vezető út kezdete – Ágoston szerint – a castitas.

Még inkább lehet elmélkednünk a tisztaság eredeti értelmén, mely a cor mundum. A jellemünk váljék egyre tisztábbá. A komplikáltság, céljaink bonyolultsága, a tetteink és szavaink mélyén ott dolgozó hiúság és önzés: zavaros tisztátalanságot eredményeznek bennünk. Innen ered, hogy a legtöbb ember, bár tudattalanul, szerepet játszik. Halász Piusz írja: „A játék őszinte. De a külső utánczó könnyen kiesik szerepéből; ezért bizonytalan, védekező. Egy kicsit farizeus, bár nem akar az lenni. Természetfölötti életet él – imádkozik, elmélkedik, szentségekhez járul, ugyanakkor természetes jelleme tele van kiáltó hibákkal: erőszakos, hiú, törtető, féltékeny, irigy, anyagias. Ezeket takargatja, s közben hamissá válik jelleme. A szerepjátszás miatt igen nagy veszedelemben forog jellemének őszintesége. A haladásnak elsősorban itt kell végbemennie.” „Boldogok a tisztaszívűek.” Fokról fokra tisztítsuk motívumainkat.

A mélylélektan kimutatta azt a titkos törekvést, hogy mi szalonképessé akarjuk tenni tisztátalan céljainkat. A maguk szertelenségében nem merjük megmutatni, ezért álruhába öltöztetjük őket. Lusták vagyunk, de azt mondjuk: vigyáznunk kell az egészségünkre. Gyávák

vagyunk, s azzal áltatjuk magunkat: okosnak kell lenni. Hiú törtető vagyunk, s apostoli buzgóságra magyarázzuk nyüzsgésünket. Vitatkozó hajlamunkat az igazság védelmével takargatjuk... Mi a szexuális bűnök miatt sopánkodunk, s nem vesszük észre, hogy ezer másfajta tisztátalanság tesz tönkre bennünket, amelyeken talán hamarabb is tudnánk segíteni.

Boldogok a tisztaszívűek... A tisztaság az őszinte, egyenes szívvel kezdődik.

Békességesek (Mt 5,9)

Mt 5,9. *Boldogok a békességesek: ők Isten fiai.*

Ha a görög szöveget nézzük, „makarioi hoi eirénopoioi”, a pontosabb fordítás így hangzik: „Boldogok a békességszerzők, mert őket az Isten fiainak fogják hívni.” Azokról van tehát szó, akik békét teremtenek maguk körül, illetve a békét megőrzik, nem pedig azokról, akik természettől visszahúzódó szelídek, mert ezek lehetnek gyávák is.

A békeszerzés gondolata aránylag ritka az egész Szentírásban. Az Ószövetségben inkább az Istennel létrehozott békéről esik szó. Az egyetemes béke csak a Messiás hivatásaként szerepel, főleg a prófétáknál. Ezt a messiási küldetést az apostoli kérügmá épp a hegyi beszéd szellemében alkalmazta a keresztényekre is, illetve az Egyházra.

Guardini szerint: Békét teremteni a földön éppoly nehéz, mint amilyen könnyű a harcot kirobbantani. Mert a harcot már magával hozza ennek a létnek korlátozottsága és dialektikája; viszont a béke felépítéséhez szükség volna szabadsággal teljes, minden akadályt legyőző erőre és tág horizontú, minden szövevényt kibogozni képes bölcsességre. Az örök bölcsesség, az Isten fia az a békefejedelem, aki ezt megteheti.

„Boldogok a békességszerzők: ők Isten fiai.”

Most vizsgáljuk röviden az „Isten fiai” kifejezést! Az ókor, sőt az ószövetségi felfogás is „Isten fiai” néven az angyalokat, égi lakókat illetve, ritkán embereket; így például a Genézis elején Szent ivadékait, illetve később, bizonyos előjogként Izrael királyait, a keleti fejedelmekhez hasonlóan, akik magukat az istenek fiának címeztették. Az Újszövetségben az Üdvözítő egészen sajátos értelemben mondta magát Isten fiának, amit – legalábbis kezdetben – bizonyára nem kis zavarral vettek tudomásul még tanítványai is. Az apostoli igehirdetés aztán az Istennel Krisztusban nyert rokonságunkról reális értelemben szól. Így Szent Pál fogadott fiúságunkról beszél. Szent János pedig egyszerűen kijelenti levelében: „Nézzétek, mekkora szeretetet tanúsított irántunk az Atya: Isten fiainak hívnak, és azok is vagyunk.” (1Jn 3,1) Szent János azután Isten fiainak helyzetéből eredezteti a szeretetre való küldetésünket. Ezzel a gondolattal rokon Szent Jakab magyarázata, amikor az isteni bölcsesség adományából következteti a szeretet és béke tetteit.

Szent Jakab levelében ugyanis van egy részlet, amely valósággal kommentárja a hetedik boldogságnak. Valószínű, hogy ez hatott Aquinói Szent Tamásra, amikor a Szentlélek ajándékai közül a bölcsesség adományát a hetedik boldogsággal hozza szoros kapcsolatba: „boldogok a békességszerzők”. Szent Jakab szerint ugyanis a békeszerető emberben felülről származó bölcsesség dolgozik. Levelének ez a részlete így szól: „Ki bölcs és értelmes köztetek? Bizonyítsa kifogástalan életével, hogy mindent bölcs szelídséggel tesz. Ám ha keserű irigység és vetélkedés van szívetekben, ne büszkélkedjete, meghazudtolva az igazságot. Ez nem felülről származó bölcsesség, hanem földi, érzéki, sőt ördögi. Ahol ugyanis irigység és versengés van, ott békétlenség uralkodik, meg minden más hitványság. Az a bölcsesség azonban, amely felülről származik, először is ártatlan, aztán békeszerető, szerény, engedelkeny, (jórahajló), irgalommal és jótékonyossággal teljes, nem kérkedő és nem alakoskodó. Az igaz élet magját békében vetik el a békeszeretők.” (Jak 3,13–18) Ez az utóbbi szó, „békeszeretők”, pontosan a hetedik boldogság kifejezését veszi át a ποιεω igével: Az igaz élet gyümölcsét *a békében vetik el azok, akik a békét létrehozzák.*

A békét tehát, amely az Ószövetségben az áldásos messiási kornak totális összefoglalása, az Újszövetség meg is akarja valósítani. A keresztény karakteréből folyó elsődleges földi feladat: hogy miután Istenével a béke szövetségét létrehozta, ennek a békének áldásait a világra is kiterjessze. Mert az a bölcsesség, amely onnan fölülről árad ránk, a békét nagy áldásnak tartja az emberi élet számára. Féltő gonddal ügyel arra, hogy ne okozzon zavart mások lelkében.

Inkább lemond némi csekélyke jogáról, meghajlik mások kívánsága előtt, ha az könnyen teljesíthető; elvisel kisebb vagy akár nagyobb sértést is; engedi nyomtalanul elröppenni az igazságtalan szót, és inkább lemond az utolsó szó jogáról, csak hogy ilyen csekélységből viszály ne támadjon, s föl ne dülje mások szíve nyugalmát. Ha észreveszi, hogy valaki önző módon kihasználja embertársát, nem fog ennek örülni, de nem is uszítja egyiket a másik ellen. Ha pedig megszólást hall, nem súgja be a hallottakat a sértettnek. Rút dolog a szeretetlen szó, de még rútabb embertársaink békéjének feldúlása. Bölcs ember, ki szolgálja a békét másokban és megőrzi önmagában. Ez a bölcsessége teszi boldoggá, s ez a bölcsesség és szeretet teszi méltóvá Isten fiainak nevére.

Akiket üldöznek I. (Mt 5,10)

Mt 5,10. *Boldogok, akiket az igazságért üldöznek: övék a mennyek országa.*

Ellenségeskedés minden időben volt személyek, fajok, népek között. Nem azok boldogok, akik ezekben üldözést szenvednek. „Beati, qui persecutionem patiuntur propter justitiam.” „Heneken dikaoszünész.”

A negyedik és nyolcadik boldogság szövege párhuzamosan említi az igazságot. „Boldogok, akik éheznek és szomjazzák az igazságot”, és „boldogok, akik üldözést szenvednek az igazságért”. Mint már mondtuk, arról a justitiáról van itt szó, amely az isteni bölcsesség által elgondolt világrend és üdvrend, s amelynek történeti megvalósulása az Isten Lelkének a műve. Ez érthetetlen módon magára vonja az öncélú világ ellenséges indulatát és az istenellenes hatalmak sátáni gyűlöletét. Ezt hívjuk mysterium iniquitatis-nak.

Az ószövetségi bölcsességi irodalom, főleg a zsoltárok, elég színesen panaszozik fel azt a sok megpróbáltatást, amelyet a gonoszok zúdítanak Isten igaz emberére. A Szentírásból kitűnik, hogy a justitia Dei-ért szenvedett üldöztetés az üdvtörténet egyik legalapvetőbb jelensége. Az istenellenes erők különféle módon tesznek kísérletet újra és újra, hogy az üdvrendbe kapcsolt embereket elválasszák Istentől. Az első ember bűnbeesésétől az idők végéig tart a gonoszság kísértése, míg az üdvrend végleg meg nem valósul. Isten ószövetségi népének, Izraelnek megpróbáltatásai az istenellenes hatalmak erőpróbái. A nép vezérei, Mózes, Illés, Ámosz, Jeremiás ennek a küzdelemnek jegyében vonták magukra és vállalták az üldöztetést.

Az Isten igazságáért elszenvedett üldözés egyre mélyebb teológiai reflexiót nyert azután a zsoltárokból, és világosan messiási jelleget öltött Izaiásnál (például az „ebed Jahve” énekében).

Az üldözések persze az üdvtörténet folyamán nem egyöntetűek. Úgy látszik, hogy hevesebb dolgában erősödnek, amint egy-egy történeti kor mintegy az idők teljességét s az Isten országának térfoglalását készíti elő. Ennek az istenellenes erőkkel folytatott nagy küzdelemnek teológiáját próbálta színesen előadni az Üdvözítő fellépése előtti századokban s részben még később is az úgynevezett apokaliptikus irodalom; szép irodalmi terméke: a Dániel-könyv néhány részlete és több qumráni lelet. Számunkra persze legértékesebb a Szent János apostol által írt Apokalipszis, sugalmazott szent könyvünk. Az apokalipszis-irodalomban tűnik fel Szent Mihály főangyal alakja, mint az Isten népének védőangyala és az istenellenes erők elleni küzdelem vezére (Dániel-könyv, qumráni írások, Assumptio Moysis; ez utóbbiból került át a Szent Judás levélbe). Szent János Apokalipszisében a szerzőn és az Úr Jézuson kívül az egyetlen személynév az övé. Az első évezred kereszténysége nagy tiszteletben részesítette az ő alakját: mint az Egyház védőangyalát...

Egyébként az evangéliumokból és az apostol-levelekből kitűnik, hogy az Isten igazságáért való üldözés teológiája az ősegyház keresztényei előtt ismert volt. Magában a hegyi beszédben is több utalást fogunk erre találni.

„Boldogok, akik üldözést szenvednek az igazságért, övék a mennyek országa.”

Csak az első és a nyolcadik boldogság-ígéret, tehát az első és az utolsó hangzik így: övék a mennyek országa. Ez mintegy keretbe foglalja a nyolc boldogságot. Miután láttuk a nyolcadik boldogságnak az oeconomia salutis-ba foglalt teológiáját, az az érzésünk támad, hogy az üldözések elviselésére vonatkozó utolsó záradék mintegy ezt akarja hangsúlyozni: a boldogságért meg kell fizetni. A boldogsághoz kell valami bátor kockázatvállalás. Sajnos, az üldözések története – a szinte elmaradhatatlan, botrányos dezertálások mellett – a gyávák és félelemből képmutatók tömegét mutatja föl. Bármennyire is megnyugtató magukat a józan ész nevében, számukra ez a boldogtalanság útja. Az ilyenek kevés örömet találhatnak elhalványodott gyöngé hitükben.

„Beati, qui persecutionem patiuntur propter justitiam: quoniam ipsorum est regnum coelorum.” Isten üdvözítő terve és akarata szerint a boldogságért fizetni kell. A mennyek országát meg kell vásárolnunk. Mint a Messiásnak.

Nem mondhatjuk, hogy Isten keveset kíván tőlünk a boldogságért. Ha úgy is érezzük, hogy hősi tette nem vagyunk képesek, hitünk ezen a téren is legyen szilárd, és Isten kegyelmére bízzuk magunkat. Mert: adatik nekünk azon órában, mit mondjunk vagy hogyan cselekedjünk.

Magyaráztuk és végigelméltük a nyolc boldogságot. Most még egy rövid visszatekintést, mielőtt továbbmennénk a szövegben. Könnyen észre lehet venni, hogy a boldogságok két csoportra oszlanak, mintegy két négyes sorozatra. A második csoport egy-egy sora harmonikusan kiegészíti az első csoport megfelelő tagját. Talán olyanféleképp, hogy a boldogság először az ember Istenhez és az Ő igazságához, vagyis üdvözítő tervéhez való viszonyában tárul elénk; a második négyes sorozatban pedig környezetünkhöz való viszonyunkban, embertársainkkal való kapcsolatunkban fejt ki az Üdvözítő boldogságunk forrását. Az elsőnek az ötödikkel, valamint a negyediknek a nyolcadikkal való párhuzama egészen világos: „Boldogok a lélekben szegények...”, „Boldogok az irgalmas szívűek” és „Boldogok, akik éheznek és szomjazzák az igazságot...”, „Boldogok, akik üldözést szenvednek az igazságért...” De figyelmes szemmel a másik két-két sornál is észre vesszük a kiegészítő parallelizmust: „Boldogok a szelídek” és „Boldogok a békességszerzők” között, valamint a „szomorkodó, kisémmizett hívők” és a „tisztaszívű, őszinte szándékúak” között.

Ilyen észrevételekkel a Szent Máté-féle nyolc boldogság tudatosan átgondolt, művészi szerkesztésű költészetként áll elénk, éppúgy, mint a Máté-evangélium több más részlete. Épp ezért az értelmezésnél nem is volna helyes az egyes kijelentéseket a boldogságról külön venni; bár elmélkedésre külön tárgyat is nyújtanak. Magyarázni azonban csak együttesen lehet őket a gondolatoknak rendkívül kifinomult és vibráló összekapcsolódása miatt. A nyolc boldogság gazdagon hullámzó gondolatrítmus, melynek minden egyes tagját az egésznek fényénél lehet megérteni. (Az első két tagnak és az utolsónak az igazságért való üldözöttségnek árnyékoltsága mintegy feltételezi a közbülső boldogságok fényét.)

A nyolc boldogság művészi szépségű nyugodt előadása után hirtelen mozgalmassá válik a szöveg, és átmenetet alkot a hegyi beszéd következő témájához. Eddig harmadik személyben volt a fogalmazás: „Boldogok, akik...”, „Boldogok azok...” A következő mondatról – amely pedig csak kiegészítése akar lenni a nyolcadik boldogságnak – második személyben folytatódik a hegyi beszéd fogalmazása, egész a záradékig, a szilárd sziklára épített ház hasonlatáig, amely ismét általánosan harmadik személyű állítmányokat tartalmaz.

Akiket üldöznek II. (Mt 5,11)

Mt 5,11. *Boldogok vagytok, ha miattam szidalmaznak és üldöznek titeket, és hazudozva minden rosszat fognak rátok. Örüljetek és ujjongjatok: nagy lesz jutalmatok a mennyben. Hiszen így üldözték előttek a prófétákat is.*

Ez a nyolcadik boldogságnak további kifejtése, hangsúlyozottan a keresztényekre. „Boldogok vagytok, ha miattam szidalmaznak és üldöznek titeket.” A „justitia Dei” Ószövetségben is ismert üdvörténeti fogalma mellé állítja magát az Üdvözítő. Ezzel jelzi, mint ahogy az egész Máté-evangélium is hangsúlyozza, hogy közte és az Ószövetség között nincs szakadék, hanem Ő az egész üdv-ökonomia értelme és lényege, Ő biztosítja annak minden embert összefogó egységét. Ő maga az igazság, amelyért üldöztetést, szenvedést is kell vállalnunk.

Már volt szó arról, hogy az újszövetségi szent könyvek keletkezése idején a keresztények előtt eléggé ismert volt a justitia Dei-t érő üldöztetés teológiája. Ez az evangéliumok közül talán Szent Máté evangéliumában tűndöklök leginkább. Az életmóddal való tanúságtétel eléggé hangsúlyozott ebben az evangéliumban. A keresztény ember életprogramja tulajdonképp nem is más, mint tanúságtétel arról, hogy Istenhez tartozik és nem a világhoz, Krisztushoz tartozik és nem a sátánhoz. A Mester nem hagyott kétséget afelől, hogy követői – akarva – nem akarva – belesodródhatnak olyan küzdelembe, amely sok szenvedést jelent majd számukra. „Nem nagyobb a tanítvány mesterénél: ha engem üldöztek, titeket is üldözni fognak.”

Sokak szemében úgy látszik, hogy a vértanúk kora elmúlt. De időnként újra és újra bebizonyul, hogy amint valaki az evangélium igazságának megfelelően akar élni, szólni és cselekedni, ezt alig tudja megtenni anélkül, hogy ne ingerelné a világot. Tudniillik, hogy ne vonná magára a szerencsésebbek, gondtalanok, gazdagok vagy hatalmasok haragját.

A katekizmusban úgy tanultuk annak idején, hogy „azért vagyunk a világon, hogy Istent megismerjük, szeressük, Neki szolgáljunk és ezáltal üdvözüljünk, vagyis a mennyországba jussunk”. A fogalmazás túl elméleti. Nem a hegyi beszéd és nem a nyolc boldogság szellemében íródott. Egyrészt túl individualista, másrészt túl általános fogalmazás. Krisztus az, ami hiányzik belőle, az Ő igazsága, az Isten országa. Azért vagyunk a világon, hogy Krisztust megismerjük, Őt kövessük, s Róla, s az Ő evangéliumáról tanúságot tegyünk. A nyolcadik boldogság után bizonyos hangváltozással adott intelem ez volt: „Boldogok vagytok, ha miattam szidalmaznak és üldöznek titeket, és hazudozva minden rosszat fognak rátok...” E kijelentés után önkénytelenül fölmerül a kérdés: ha Krisztus tanítványai ellenkezésre találhatnak a világ részéről, mi hát akkor az ő szerepük az emberek között? Az Úr két hasonlattal világítja meg, mit is jelentenek követői és tanítványai a világ számára. Az egyik a só, a másik a világosság hasonlata.

A föld sója (Mt 5,13)

Mt 5,13. Ti vagytok a föld sója. Ha a só ízét veszti, ugyan mivel sózzák meg? Nem való már egyébre, minthogy kidobja és széttapossa az ember.

A só ételeink fűszere. Ízessé, élvezhetővé teszi eledelünket, s emellett fontos biológiai tápszer. A kereszténység a földi élet fűszere és nélkülözhetetlen táplálója: elviselhetővé teszi az emberiség életét.

Krisztus tanítványai a világ számára orvosság. – Chesterton úgy látja, hogy amiért Krisztus tanítványai gyakran vértanúk lesznek, annak az az oka, hogy a kereszténység a világ számára orvosság és ellenmérég. S ellenmérég lévén, gyakran összetévesztik őket a méreggel. De a keresztények épp azáltal gyógyítják és újítják meg a világot, mert fokozott adagban adják be neki azt az életfontosságú dolgot, ami hiányzik belőle. Ez nem feltétlenül az, amire az emberek egy-egy történelmi helyzetben vágyakoznak, hanem az, amire éppen akkor szükségük van. Minden kor ösztönszerűen igényli a maga szentjeit, és neveli ki a maga keresztényeit, még akkor is, ha tudatosan ellenkezik velük. S hozzáteszi Chesterton: Minden bizonnyal ez az értelme azoknak az annyszor félreértett igéknek, amelyeket Krisztus intézett az első szentekhez: „Ti vagytok a föld sója.”

„Ha a só ízét veszti, ugyan mivel sózzák meg? Nem való már egyébre, minthogy kidobja és eltapossa az ember.”

A só önmagában nem veszti ízét. Épp ezért ősi idők óta a romolhatatlanság jelképe, s ezért jó szimbóluma az Isten országának is. De elveszítheti ízét, ha más anyagokkal, kémiai alkatrészekkel keveredik. Itt tehát erről a köznapi példáról van szó, amikor a só nem alkalmas többé sem ízesítésre, sem a rothadó anyagok fölégetésére, illetve legyőzésére.

A hasonlat alkalmazása nyilvánvalóan azokra a keresztényekre áll, akik – annak ellenére, hogy Krisztus tanítványai, sőt talán apostolai – kompromisszumot kötnek a világ szellemével. Ha a világ nem érez már bennünket másnak, mint ami ő, már nem tölthetjük be a só hivatását.

Ma közhasználatú szó: az elvilágiasodás, szekularizáció. Többféle módon lehetne jelentését taglalni, vonatkoztassuk most az Egyházra. Az Egyház egész belső élete lázas állapotot tükröz. A láz legfőbb oka, hogy az elvilágiasodás betegségével is meg kell küzdenie, ugyanakkor, amikor a világhoz is kell idomulnia. Mintha a keresztények túlnyomó része nem találná meg a helyes mértéket a viselkedésben, s az evangélium igazságát – amely sója, fűszere volna az emberiségnek – meghamisítaná, összekeverné más, idegen alkatrészekkel, s egy eredeti értékét és fényét elvesztett igazságmaszlagot kínálna olcsó tömegáron az emberiségnek.

„Ha a só ízét veszti, mivel sózzák meg? Nem való már egyébre, minthogy kidobja és eltapossa az ember.” Ez a kijelentés rokon azokkal a kérlelhetetlen ítéletet jelző szavakkal, melyeket az Úr ajkáról többször is hallottak a tanítványok: tudniillik az elvetésről, a sötétségre való kivetésről. Itt is súlyos fenyegetésként hangzik a kivetés és eltaposás. Aki Krisztus tanítványa és munkatársa, ez intelemnél bizonyára imára hangolódik szíve: hogy az Úr kegyelme óvja meg a közömbösségtől, a közönséges élettől, a haszontalanságtól; hogy el ne veszítse a természetfölötti élet ízét, hanem a világ számára a romolhatatlanság sója, az örök élet fűszere legyen.

Világ világossága I. (Mt 5,14–16)

A hegyi beszédben az Úr két hasonlattal világítja meg tanítványainak szerepét az emberiség életében. Legutóbb foglalkoztunk a só hasonlatával. „Ti vagytok a föld sója.” Most lássuk a másik hasonlatot.

Mt 5,14–16. Ti vagytok a világ világossága. A hegyre épült város el nem rejthető. És ha világosságot gyűjtanak, nem teszik véka alá, hanem a tartóra, hogy világítson a ház minden lakójának.

A fény, a világosság a legősibb idők óta használt metafora. Nem csak a liturgiában. Fényt deríteni valamire, megvilágítani valaminek értelmét, a köznyelvben is bőven előforduló kifejezések. A Szentírásban gyakran előforduló hasonlat a fény, különösen a napfény, de általában minden világosság. Már csak ezért sem lehetne soha megkerülni szövegünkben ezt a szimbolikát.

A liturgiából, vagy akárcsak a liturgikus szövegekből való kiiktatása pedig annyit jelentene, hogy fölöslegesen a közönséges prózaiságot választjuk a mégiscsak maradandóbb és értékesebb művészi metafora helyett. Akik a világosság szót, vagy akármilyen más hagyományos képet szeretnék száműzni a modern liturgikus szövegekből – mondván, hogy a híveknek mai nyelven kell beszélni –, egyrészt lebecsülik az ember felfogókéességét, nem számolnak a művészetet mégiscsak többre becsülő élményvágyával, meg azzal, hogy egy rövid költői kifejezésnek a közönséges nyelvre való magyarázkodó átültetése visszataszító unalmat áraszt – legalábbis a gyakran ismételt mondanak és hallás esetén.

De térjünk vissza a Bibliához. A bibliai és a liturgikus szövegekben a világosság mindig feltételezi ellentétjét is – a sötétséget. A világ rászorul a fényre, hogy a sötétség eloszlatásával a dolgok valósága, alakja, színe, szépsége, egyszóval igazsága felfogható legyen. Ilyen értelemben mondja magát az Üdvözítő a „világ világosságának”. Ez egy, a merész, Önmagára alkalmazott kijelentései közül, mert az Ószövetségben az életadó fény, a meleget sugárzó, világosságával utat mutató tűz: az Isten jelképe.

Ha mármost Krisztus tanítványait mondja a világ világosságának, ez azt jelenti, hogy hivatottak annak a sötétségnek visszaszorítására és elűzésére, amelyben az Isten-nélküli, illetve Megváltó-nélküli világ vergődik, tudatlansága, de főleg bűnei s az élet kilátástalansága miatt.

Az Úr még két hasonlattal bontja ki a világosság, a fény motívumát: a hegyre épített város és a gyertyatartóra helyezett fény képével.

„A hegyre épített város el nem rejthető.” Ez a kép szó szerinti azonosságban olvasható Izaiásnál és kortársánál, Mikeás prófétánál (Iz 2,2–3; Mik 4,1–3). „Lesz az idők végén, hogy az Úr házának hegye szilárdan áll majd a hegyek tetején, fenn a magasban a hegyek felett, és odatódulnak a népek.” Az Üdvözítő tehát a hegyre épült város képét nem valami konkrét palesztinai kisvárosról vette – mint ahogy egyes magyarázók megneveznek ilyeneket –, hanem a prófétai szövegekből, s alkalmazza az általa képviselt Isten országára.

„A hegyre épült város el nem rejthető.” Hogy az apostolok mennyire magukévá tették a hegyi beszéd felhívását, mutatja, hogy az újszövetségi szövegekben sehol sem találunk ilyen buzdítást: rejtőzködjetek. Még az üldözés közeledtét érző apostol-levelekben sem. Az ellenkező értelmű felhívásra azonban bőven van példa. Az evangéliumot hirdetni és képviselni kell a világ előtt. Maga az Üdvözítő is így szólt elfogása után: „Nyíltan beszéltem, rejtekben semmit sem szólottam.”

Az evangélium természetéhez tartozik, hogy nem való földalatti szervezkedésre, suttogó propagandára vagy szektáskodásra. A titkosság távol áll az evangélium szellemétől, éppúgy, mint ahogy távol állt a Mester gondolkodásától és viselkedésétől. S ha a történelem tanúsága

szerint Krisztus hívei néha mégis kényszerültek hitük világosságával okosan rejtekbe vonulni, mint valami földalatti Egyház, mindig érezték, hogy ez a kereszténység küldetésével és a Mestertől örökölt stílussal nehezen fér össze. Megkönnyebbült, fölszabadult érzés áradt el azokon, akik az üldözés alatti rejtekben élésnek véget vethettek vértanúságukkal, s nyíltan a világ elé vihették hitük fényét.

Lehet, hogy a körülmények alakulása ritkán kíván tőlünk ily hősies tanúságtételt. A jelen történelmi helyzetben kereszténységünk a világ előtt nagyjából ismert dolog, sőt talán becsülete van még a nem-keresztény vallások, a pogány gondolkodásúak, vagy ateisták előtt is. Krisztus Egyháza a történelem színe előtt hegyen fekvő város. De ha a világ meg is szokta a kereszténységet, talán nem érti, s nem feltétlenül vonzódik hozzá. Küldetésünk abban áll, hogy hatással legyünk a világra, mint Isten országa. Talán nem is kell átlagon felüli erőfeszítés ilyen hatáshoz: csak legalább nyugodt, félelem nélküli képviselete, el-nem-rejtése az evangélium fényének. Erre kellene ránevelnünk híveinket és tanítványainkat; hogy így szolgáljuk és előkészítsük a prófétai szó beteljesülését: „az idők végén az Úr házának hegye szilárdan áll majd a hegyek tetején, fenn a magasban a hegyek felett, és hozzátódúlnak mind a nemzetek” (Mik 4,1).

Világ világossága II. (Mt 5,15–16)

A hegyi beszédben az Üdvözítő két hasonlattal világította meg tanítványai helyzetét a világban: „Ti vagytok a föld sója..., Ti vagytok a világ világossága, a hegyen fekvő város el nem rejtethető.” – Most elmélkedjünk tovább a második hasonlatról.

Mt 5,15–16. És ha világosságot gyűjtanak, nem teszik véka alá, hanem a tartóra, hogy világítson a ház minden lakójának. Így világítson világosságtok az emberek előtt, hogy lássák jótetteiteket és magasztalják mennyei Atyátokat.

Emberi dolog, hogy könnyebben elfogadunk valamit, ha azt valamiképp magunk is megtapasztaljuk. A láthatatlan természetfölötti világnak valami nyomát, hatását is szeretnék látni az emberek. Az Üdvözítő számol ezzel a természetes igénnyel. Felszólítja követőit, hogy életükkel tegyék láthatóvá a láthatatlan kegyelem hatását. Ha napról-napra iparkodunk az evangéliumi ember eszményéhez igazodni, akkor ebben az erősen anyagelvű világban is földereng egy más világ körvonala. Ha a keresztyények az evangélium megtestesülése, akkor a természetfölötti életet nem lehet könnyen letagadni, mert egyszerűen itt van, s pusztán a jelenléte elgondolkoztat, izgat, lenyűgöz.

„Lássák jótetteiteket!” Az a fény, amely belőlünk világít, nem eszmék fénye. Nem gondolatok és elméletek, nem teológia vagy filozófia, nem is világnézet vagy életbölcseesség. Hanem az életünk, a konkrét jótettek és azok krisztusi stílusa. „*Ta kala erga*”, mondja a görög. „Jótetteiteket.” Alakot, testet öltött evangéliumot lássanak, élő hitet. Guardini azt mondja, hogy a szent emberből isteni igazság sugárzik, és erő és hatalom: mert az evangéliumi ember nyugtalanít, vonz, lelkesít.

„Lássák jótetteiteket.” De hol marad az alázat? Az alázat szeretne rejtekben maradni. S ez alapján véve helyes törekvés. Az Úr maga is helyesli. „Atyád, aki a rejtekben is lát, majd megfizet neked” – mondja.

A keresztyén mégis gyertyatartóra helyezett fény. Mert az emberi közösségből s a társadalomból még a remete sem vonhatja ki teljesen magát. Ha megtenné, tévedne az evangéliumi hitben. A keresztyén nem igyekszik eltűnni, magát eltemetni, hanem él a nyilvánosság előtt is, ahogy a kötelesség és nagyon sokszor a szeretet kívánja. Bizony igazabb alázat gyertyatartón égni, mint véka alatt.

„Lássák jótetteiteket, és magasztalják mennyei Atyátokat!” A farizeusi képmutatást távol akarja tartani az Úr övéitől. A világosság, amely belőlünk árad, ne ránk vetítse az érdem fényét. Ne saját fényünket magasztalják az emberek. Krisztus tanítványaiból önzetlenül áradjon az isteni élet, s ne akarjanak elkápráztatni, hódítani, beszervezni, hatalmuk alá vonni másokat. Az egyéni önzésből származó agressziót önkénytelenül megérzi a környezet, és elzárkózik. A szabad emberi lelkek csak akkor hódolnak meg, ha nem akarják meghódítani őket.

Még Newmannek egy idevágó megjegyzését idézem „Hitvallás feltűnés nélkül” című beszédéből – a krisztusi világosság árasztásának arról a módjáról beszél, amely az Egyházhoz való szerény alkalmazkodásban áll: „Aki egyszerűen megteszi azt, amit az Egyház mond neki, hogy tegyen, még ha nem is tenne többet, már jó tanúságot tenne a világnak; olyat, amit nem lehet elrejtteni. Nyilvánvaló, hogy ha valaki a saját erejében bizakodva áll ki, és önmagát jelenti ki Krisztus tanújának, akkor sérti és megzavarja a lelkek nyugalmát. De az Isten kegyes gondviselése megment minket e kísértéstől... Azt parancsolja, hogy kapcsolódjunk egybe, és személyes hitvallásunkat az egyetemes közösség tekintélyével fedjük. Így sokkal hatásosabban mutatjuk meg a világnak világosságunkat, mintha másokkal való közösség nélkül külön pislákolnánk a magányos pusztaságban. Ugyanekkor rejtettebben és alázatosabban is tesszük... Vannak emberek, akik mindenféle külön módot választanak az Isten dicsőítésére. Ha csak az

Egyházat követnék, összejönnének az Egyházzal..., állítom, hogy mérhetetlenül több jót tennének, mint új vallási szokások erőltetésével, új egyesületek alapításával, vagy új vallási nézetek kitalálásával.”

I. rész. A törvény

A nyolc boldogságot és a keresztények szerepére vonatkozó két hasonlatot, tudniillik, hogy a föld sója és a világ világossága vagyunk, úgy tekinthetjük, mint az Üdvözítő beszédének, s egyben ősegyházi kérügmának művészi bevezetését.

Mielőtt tovább mennénk a tárgyalás első, hosszabb lélegzetű témájára, Guardini gondolatát ismertetem.

Azt szokták mondani, hogy a hegyi beszéd az Úr Jézus erkölcstana. Ebben tárta elénk azt az új erkölcsi magatartást, amelyben az újszövetségi ember különbözik az ószövetségitől, s egyáltalán különbözik a profán etikától. Guardini szerint, ha itt az erkölcsről abban a szokott értelemben beszélünk, ahogy már a görögök óta az étoszt és az etikát értelmezték, akkor a hegyi beszédet nem nevezhetjük az Újszövetség etikájának. Természetesen tartalmazza a keresztény étoszt, de valójában sokkal többről van benne szó: tudniillik a keresztény ember egzisztenciájáról, jelenlétéről a világban. „Keine blosse Sittenlehre, sondern ein volles Dasein” – mondja. Ennek a „Dasein”-nek tudatosítása akar lenni már a nyolc boldogság is, s azután a hasonlat a „föld sójáról” és a „világ világosságáról”. Ezek meglepő kijelentések, nyugtalanító felhívások már a beszéd elején.

Mínthogy az Üdvözítő a világba máshonnan, felülről betörő új életet hozott, egyszer, vagy talán többször is ki kellett térnie a pusztán természetes emberi szempontoknak, és éppen a hallgatóság előtt oly döntő törvénytiszteletnek és törvény szerinti életnek bizonyos átértékelésére.

Ezért tűnik annyira csak etikának a hegyi beszéd.

Guardini e bevezetője után most nézzük a hegyi beszéd első hosszabb témáját, amely a következő problémát fejtegeti: Ez az új valami a világban – dieses neue Dasein – hogyan viszonylik az Ószövetség hagyományos normáihoz, és hogyan viszonylik ahhoz a stílushoz, ahogy a törvényt éppen az Úr Jézus korában az írástudók és farizeusok képviselték. A Máté-evangélium ötödik fejezetének végéig tart ez az érdekes fejtegetés, hat részben; mindegyik ezzel a problémafelvetéssel kezdődik: Hallottátok, hogy azt mondták a régieknek...

Az egészet pedig így vezeti be az Üdvözítő:

A beteljesített törvény I. (Mt 5,17)

Mt 5,17. Ne gondoljátok, hogy azért jöttem, hogy megszüntessem a törvényt, vagy a prófétákat. Nem azért jöttem, hogy megszüntessem, hanem hogy tökéletessé tegyem. Bizony mondom nektek: Míg ég és föld fennáll, egy i betű, vagy egy vesszőcske sem marad el a törvényből, hanem beteljesedik az egész.

A Törvény és a Próféták az ószövetségi Szentírásnak az a két nagy része, amelyre a Krisztus előtti századokban, Izrael népének vezetői és nevelői a legtöbbször hivatkoztak. Az Üdvözítő kijelentése, amely egyébként minden félreértést távol akar tartani az általa hozott új életet illetően, döntő tekintélyt ad az ószövetségi könyveknek minden idők keresztényei előtt. E könyvekben levő isteni igazság vagy igazságmagvak érvénye az Ő eljövételével nem szűnik meg, sőt benne és általa jut tökéletes kifejlődésre.

Ne feledjük, hogy az Üdvözítő itt nem mint erkölcsi tanító beszél; nem úgy, mint – bizonyos téves egyoldalúsággal – kisarkítják; nem, mint törvényhozó, aki saját tekintélyével ad új törvényeket. Nem. A hegyi beszédben a Messiás beszél. Aki nem olyan értelemben hoz új törvényt, hogy megszünteti a régit, hanem akiben kiteljesedik, és egész értelmét, jelentőségét megtalálja a „régiben”. Non veni solvere, sed adimplere. Ez nem a törvényhozó hangja, hanem a

Messiásé. A hallgatóság is érezte belőle, hogy nem a rabbi, nem a vándortanító mester beszél így, ezek címek, hanem a Messiás.

„Egy i betű, vagy egy vesszőcske sem marad el a törvényből, hanem beteljesedik az egész, míg ég és föld fennáll.” Nem úgy kell ezt értenünk, hogy a Szentírás minden szava, minden betűje, mint irodalom, az idők végéig hiánytalanul megmarad és kötelező törvény. De úgy, hogy minden szónak, minden betűnek, sőt írásjelnek, megvolt és megvan a maga jelentősége az élő kinyilatkoztatásban, tudniillik az Isten népében, e nép életét formáló irodalomban, e nép történetének alakulásában, a végső kifejlődés előkészítésében. Nem úgy marad meg, és nem úgy érvényesül az idők végéig a törvény betűje, ahogy azt önmagában értékeljük és akarjuk tettekben kifejezni. Ez – Szent Pál szerint – a törvény átkát jelentené. De megmarad és érvényesül a törvény betűje abban az emberi és kegyelmi tökéletességben, amely a törvénynek eredetileg is végcélja volt. Ezt nevezi Szent Pál Isten gyermekei szabadságának, Krisztusban való nagykorúságunknak.

A beteljesített törvény II. (Mt 5,19–20)

Legutóbb szoltunk arról, hogy az Úr Jézusnak – nem sokkal nyilvános fellépése után – valamiképp nyilatkoznia kellett arról, milyen viszonyban áll Ő, illetve az általa hirdetett evangélium azzal a kinyilatkoztatással, amely Mózes és a próféták nevéhez fűződik. Úgy nyilatkozott, hogy nem megszüntetni, hanem beteljesíteni jött azokat. Ezért egy i betű, vagy egy vessző sem szűnik meg a Törvényből. Aztán így folytatja:

Mt 5,19–20. Aki tehát csak egyet hagy is el a legkisebb parancsok közül, és így tanítja az embereket, az igen kicsi lesz a mennyek országában. Aki viszont megtartja, és tanítja azokat, az nagy lesz a mennyek országában. Ezért mondom nektek: ha életszentségetek fölül nem múlja az írástudókét és farizeusokét, nem juttok be a mennyek országába.

Az Üdvözítő nem a törvénnyel, vagy a prófétákkal áll szemben; hanem azokkal, akik a törvényt lejáratták.

A kazuista-rabbik előírásait önkényesen könnyűekre és nehezekre csoportosították, a bűnöket megbocsáthatókra és megbocsáthatatlanokra. Aprólékoskodással lejáratták a törvényt, annak szellemét és célját. A ránk maradt adatok szerint néha egymás ellen acsarkodtak, s a törvénymagyarázatból iskolák küzdelme lett. Például Nagy Herodes korában Hillel és Schammai rabbik küzdelme. A törvény csaknem minden kérdésére egymásnak ellentmondó magyarázatot adtak. Az iskolák küzdelméből maradt vissza ez az érdekes mondás: „Megteheti ezt, aki Schammai iskolája szerint akar eljárni; megteheti ezt, aki Hillel iskolája szerint akar eljárni; aki a könnyebbjét keresi a dolgoknak, mindig megteheti vagy Schammai, vagy Hillel szerint; aki pedig a nehezebbjét választja, arra áll a Prédikátor szava: A bolond ember sötétben barangol.” – Némi áttétellel, sajnos, a dolog kísértetiesen hasonlít az újkori kazuista morál szerepéhez. Anélkül, hogy tagadnánk a kazuisták részéről a törvény tiszteletét, vagy azt a nemes törekvést, hogy mentesse az embert a végletekig, ma már megállapítható, hogy ez a dekadens morális igen nagy mértékben termelte ki a keresztény élet aggályosait, kicsinyeskedő pepecselőit, a külsőséges jogászkodókat, s ugyanakkor az ellenkező végletbe eső laza lelkiismeretűeket.

Az evangéliumi élet más lelkületből forrászik, a mindig többet adományozás és áldozatos szeretet lelkéből.

Az írástudók és farizeusok legtöbbször a szó és írás emberei voltak. De ha tettekre is váltották a törvényt, alig-alig mentek túl a korrektségen, a törvény betűjén.

„Ezért mondom nektek, ha a ti igazságotok fölül nem múlja az írástudókét és farizeusokét, nem juttok be a mennyek országába.”

Az Üdvözítő kívánsága, hogy ne mérícskéljük a jót. Ne adagoljuk, ne azt latolgassuk, meddig kell elmennünk a jótettben. Mi az, amit még megkíván tőlünk a törvény, és mi, amit már nem kíván. Ilyen értelemben a farizeus is lehet korrekt, megvan a maga szűkkeblű „igazsága”. Sőt a vámos és a pogány is. A kereszténység voltaképp ott kezdődik, ami már felülmúlja ezt a korrekt nivót.

A következő szöveg: az Úr Jézus által felhozott példák a mindennapi életből. Bár kázusoknak látszanak, éppen ezt a nagyvonalú erkölcsiséget, a szeretet bőségét állítják elénk. „Hallottátok a régieknek szóló parancsot... Én pedig azt mondom nektek.” Az Üdvözítő nem előírásokat ad, amelyeket betű szerint kell végrehajtanunk. Ki volna képes mindezt megtartani? De nem is szabadna mindezt így betartani! Szemét nem vághatja ki, kezét nem vághatja le a botrányt okozó; ruháját, kabátját nem engedheti át, és pénzt nem kölcsönözhet boldogboldogtalannak az, akinek családja is rászorul ezekre. Az Úr a szeretet bőségét, az áldozat többletét köti lelkünkre. Azt, amivel felülmúljuk a törvény betűjét és az erkölcsi korrektséget. A

hegyi beszéd több helyen azt is érezteti, hogy az áldozatos nagylelkűség a saját érdekünk is. Nekünk, keresztényeknek is vannak hibáink és bűneink. Ezért is iparkodjunk jobban szeretni Istent és az embereket, mert tudjuk, hogy mi is rászorulunk Isten irgalmára és a többi ember elnéző nagylelkűségére.

Ne ölj (Mt 5,21–22)

Az Üdvözítő példákkal illusztrálja, hogyan is képzei a törvény tökéletes megtartását, és hogy miben múljunk fölül az írástudók és farizeusok igazságát. „Nisi abundaverit justitia vestra plus quam scribarum et pharisaeorum, non intrabitis in regnum coelorum.”

Az első tárgykör, amelyet érint: embertársaink becsülete és a velük való jó viszony.

Mt 5,21–22. Hallottátok, hogy a régieknek azt mondták: Ne ölj! Aki pedig öl, méltó rá, hogy a bíróság elé kerüljön. Én pedig mondom nektek, hogy aki haragszik testvérére, méltó arra, hogy a bíróság elé kerüljön. Aki pedig testvérének azt mondja: Üresfejű, méltó arra, hogy a nagytanács elé állítsák. Aki pedig azt mondja: Bolond, méltó a gehenna tüze.

Ez a fokozás, „méltó arra, hogy a bíróság elé kerüljön”, majd „méltó, hogy a nagytanács elé állítsák”, az Úr Jézus korában meglévő valóságos ítélkező fórumokat jelöl. Az Ő idejében minden zsidó helységben, ahol legalább 120 férfilakos élt, egy 23 tagot számláló bírói testület volt. Jeruzsálemben pedig az egész zsidóságra kiterjedő joghatósággal működött a nagytanács, az úgynevezett nagy szüenedrion, amely 71 tagból állt. A gyilkossági ügyek nem mindig kerültek a nagytanács elé, csak bonyolultabb esetek, különösen, ha valamelyik főember vagy papi ember is belekeveredett.

Becsületsértés, illetve haragos kitörések ügyében a mózesi törvény nem intézkedett. Csupán a bölcsesség-irodalom foglalkozott ezekkel, és óvott tőle mindenkit. Az írástudóknál alig szerepelt a probléma, legfőlőbb a verekedések. A kázusok, amelyeket itt a hegyi beszéd felhoz, az Isten országának tökéletesebb törvényértelmezését akarják színesen elénk tárni. A haragra és a becsületsértésekre végeredményben nem a bírósági fórumokat akarja igénybe venni az Üdvözítő. Inkább erkölcsi jelentőségükre és Isten fórumára hívja fel a figyelmet, s ezzel erkölcsi felfogásunkat akarja nevelni.

Hogy a haragot és a becsület ügyét az ötödik parancs tárgykörével kapcsolja össze a hegyi beszéd, annak komoly pszichológiai és morális alapja van. Guardini szerint a gonoszságot, amely végül emberölésre is vetemedik, az Üdvözítő a pszichológiai gyökerekben akarja orvosolni. A gyilkos érzés ugyanis kicsiben már ott van a sértő szóban, sőt már a haragban. A kifejtlet, a külső szó, illetve a tett, az önző szenvedélyből ered. (De az Üdvözítő az okok felderítésében és elhárításában még a szenvedélynél is tovább megy: még nem idéztük, csak legközelebb foglalkozunk vele, hogy azt kívánja, hogy a félreértést is tisztázzuk, „ha felebarátodnak valami panasza van ellened”, mondja. Mert a félreértés ingerültséget, sértődékenységet vált ki, melyből felnövekszik a harag és bosszú szenvedélye, majd a sértés következik szóban, illetve tettben.)

S hogy morális alapját is lássuk a dolognak: a becsület nem üresen csengő szó. Korunk lelkiismereti tompaságának és lazaságának egyik jele, hogy akár a tiszteletet jelentő udvarias szavak, akár a sértő és megalázó szavak könnyen elröppennek az ajkáról. A sértő szavakért pedig nagyon ritkán kérnek bocsánatot. De mégha úgy látszik, hogy föl se veszi a sértést valaki, mert nem válaszol rá, a valóságban nem igen akad ember, aki közömbösen venné a sértő megjegyzést. Kevés szó is szíven talál. Különösen a felnőtt emberre hat a gúny és lenéző szó az arculcsapás szégyenével, az igazán gonosz szándékú, gyalázkodó sértés pedig felér egy jól irányzott gyilkos fegyver erejével. Megrendítheti ugyanis az embert testi-lelki egészségében. Vannak, akik lelki beteggé lesznek egy rossz szótól. Oda az életöröm, oda a munkakedv; és vannak, akik testi egészségükben is rámennek. Sok ember szívbjának, epebántalmainak, ideggyöngeségének volt oka a becsületét ért gyalázat, a környezete részéről tapasztalt harag, vagy a lekezelő, megvető szótlanság. Aki csak egy kicsit is tapasztalta már akár saját maga,

akár ismerősei sorsában a sérelem keserűségét, könnyen megérti, miért helyezi Krisztus Urunk a haragot tartó embert, illetve a sértegetőt a gyilkos mellé.

De tapasztaltuk az ellenkezőjét, milyen jól esik, mennyire fölemel a tisztelet és megbecsülés. Erről ugyan közvetlenül nem szól a hegyi beszéd, de az előzőkből következik. Ezért nemcsak arra kell vigyáznunk, hogy senkit ne sértsünk, nem csupán a lelki sebek gyógyítására kell vállalkoznunk, amelyeket esetleg magunk okoztunk, hanem okosan, nem feltűnő igyekvéssel, de magától értőddő szeretettel gyakran fejezzük ki embertársaink iránti elismerésünket és nagyrabecsülésünket; áll ez tanár és tanítvány viszonyára is. Hogy növekedjék bennük az életöröm, a munkakedv, a jobbra, nemesebbre törekvés.

Ne tarts haragot (Mt 5,23–26)

Mt 5,23–26. *Ha tehát ajándékokat az oltárra viszed, és ott eszedbe jut, hogy (felebarátodnak) testvérednek valami panasza van ellened, hagyd ott ajándékokat az oltár előtt, menj, békülj ki előbb testvéreddel, aztán jöjj vissza, és ajánld föl ajándékokat.*

(„Testvérednek valami panasza van ellened” – ez a nézeteltérés, neheztelés minden fokát érinti. Ez a kifejezés pedig: „ha ajándékokat az oltárra viszed” – az áldozatok bármilyen fajtáját jelöli, akár dicsőítő, akár hálaadó békeáldozatot, akár bűnért való engesztelő áldozatot.)

A régi törvénymagyarázóknak az volt a felfogása, hogy a bűnök kiengesztelésével csak Istennek tartozunk. Az embertársakkal való kiengesztelődés alig szerepel az Ószövetségben. A pátriárkák történetében, Dávid történetében, igen. De a törvény által elének szabott köteleességként, nem. A prófétáknál itt-ott előfordul az irgalmas szív s a helyes áldozatbemutatói lelkület kívánsága, de ebből a törvény külsőséges értelmezői sosem következtek az embertársakkal való kibékülésre is.

Akik a vallás külső kultikus jellegével egyoldalúan sokat foglalkoznak, azoknál ilyen tévedés minden időben fölmerülhet. A kereszténységen belül is. Az a tévedés tudniillik, hogy az istentisztelet és az embertársak közti kölcsönös tisztelet és megbecsülés két különböző dolog, legalábbis nem tartoznak szorosan össze. De ilyen szétválasztást csak olyan ember tud végbevinni, aki Istent nem tudja tisztelni és szeretni mindenekfelett. Isten tisztelete és szeretete ugyanis megkívánja a szeretet csorbítatlan egységét és közösségét mindenkivel, a szív békéjét, a hálaadás hiánytalanságát, az erkölcsi rend teljes egyensúlyát.

Mózes második könyvében, az Exodusban van egy érdekes részlet, amely élesen hangsúlyozza az istentisztelet és az erkölcsi rend szoros egységét. A tízparancsolat kihirdetése után Isten tovább részletezi a törvényt, mint a szövetség feltételét, s többek között ezt is mondja: „Ha valaki szántsándékkal és orozva öli meg felebarátját, oltáromtól is szakítsd el, hogy meghaljon.” (Kiv 21,14) Menedékjogot nem ad annak, és minden közösséget megtagad Isten attól, aki emberölésben vétke. Minthogy az Üdvözítő a haragtartást és a becsületsértést is az ötödik parancs körébe vonta – ezekre is ítéletet helyezett kilátásba –, Szent János apostol ennek megfelelően jelenti ki levelében: „Aki nem szeret, a halálban marad. S mindaz, aki gyűlöli testvérét, gyilkos.” (1Jn 3,15) A párhuzam tehát ez: ahogy az emberölésben vétkecs hiába ragadta meg kezeivel az oltárt, az nem adott neki menedékjogot, úgy a haragtartó, vagy embertársával nézeteltérést fenntartó ember is ki van zárva Isten oltárának szeretetközösségéből.

A többlet, amellyel Isten országában felülmúljuk az írástudók és farizeusok igazságát, illetve a legjózanabb pogány erkölcsöt, abban van, hogy nemcsak akkor szánjuk rá magunkat a kiengesztelődésre, ha a mi részünkről sértettük meg az erkölcsi egyensúlyt, hanem akkor is – amint az Üdvözítő mondja –, „ha eszedbe jut, hogy embertársadnak valami panasza van ellened”. Lehet, hogy nagyobb megalázkodást, áldozatot kíván tőlünk, hogy ilyen lépést megtegyünk, de ez inkább Istennek tetsző áldozat, mint az ettől különválasztott kultikus áldozat. Azaz, bizonyára nem térünk el a Mester szellemétől, ha így értelmezzük szavait: aki nem akar teljes békét és szeretetközösséget embertársaival, inkább ne menjen a templomba, az egyházi közösségbe, pl. szentmisére sem, mert saját magát különíti el az Isten országától.

A kiengesztelődést sürgető szavak után kissé furcsa ez a következő szöveg: „*Békülj ki idejében, még útközben ellenfeleddel, hogy át ne adjon ellenfeled a bírónak, a bíró pedig a poroslónak, és tömlöcbe ne vessenek. Bizony mondom neked: nem jössz ki onnét, amíg az utolsó fillért le nem fizeted.*”

Életből ellesett példa, s itt a bölcs humor érzetét kelti. A fizetni nem tudó, vagy nem akaró adóst sokszor erőszakkal hurcolták a bíróhoz, szidalmak és átkok közepette. Minthogy az anyagi tartozás tekintetében az ókor – a fogság utáni zsidóság pedig különösen is – nemigen ismert könyörületet, börtön, sőt a fizetésre képtelennel szemben néha rabszolgaság volt a büntetés. Emlékszünk az Úr egyik példabeszédére, amelyben a tízezer talentummal adós szolgát ura, családjával együtt rabszolgának akarta eladni. – Vajon miért hoz ilyen köznapi példát az Úr a kiengesztelődés szükségességére? Minthogy a hegyi beszédnek ez a részlete nyilván nem földi okosságra akar nevelni, és nem akar földi bírói eljárással fenyegetőzni, szellemi háttérbe kell azt helyezni. Úgy hangzik, mint egy okosságra intő baráti, rokoni jótanács. Úgy érezzük, hogy a „békülj ki még útközben” – az egész földi élet horizontjára érvényes. Úton vagyunk Isten törvényszéke elé. Ha addig nem történik meg a kiengesztelődés embertársainkkal, a tartozást az örök bíró fogja rajtunk végrehajtani.

Ne törj házasságot I. (Mt 5,27–30)

Embertársaink becsületének ügye után a második erkölcsi téma, amelyet a hegyi beszéd érint: a házasság. Éspedig először a hatodik parancs, vagyis a házasságtörés tilalma dolgában szól az Üdvözítő, aztán a válásról, melyet a mózesi törvény megengedett. Most lássuk a hatodik parancs ügyét.

Mt 5,27–30. Hallottátok, hogy mondták: Ne törj házasságot! Én pedig mondom nektek, hogy mindenki, aki asszonyra néz és megkívánja, már szívében házasságtörést követett el vele. Ha pedig a jobb szemed botránkoztat meg téged, vágd ki és dobd el, mert jobb neked, hogy egy tagodat elveszítsd, minthogy egész tested a gehennába kerüljön. És ha jobb kezed megbotránkoztat, vágd le és dobd el, mert jobb neked, hogy egy tagodat elveszítsd, mintsem egész tested a gehennába kerüljön.

A tízparancsolatban a hatodik: a házasságot védi. „Ne törj házasságot”, egyaránt szól a férfinak és az asszonynak. A törvényt magyarázat századaiban azonban az írástudók nagyobb szabadságot engedtek a férfinak, mint a nőnek. S ezt a szabadságot, jobban mondva szabadosságot, nem átallozták szentírási példákkal igazolni, tudniillik a régi pátriárkák, illetve királyok többnejűségével. Noha bizonyos figyelmeztető hangok nem hiányoztak a férfiak felé sem, gyakorlatilag nem volt büntetésük, s így elnézőbb vélemény volt felőlük. Hasonlóképp egyenlőtlen volt a két nem helyzete a tisztelet dolgában. A nő lebecsülése a Talmud egyik legszégezetesebb tulajdonsága, s ebben a dologban mintaképe lett később a Koránnak.

Ezek előrebocsátása után világosabban áll előttünk, miért szól az Üdvözítő a házasság védelmében éppen a férfiakhoz. S ugyanígy tesz, amikor a válás meg nem engedettségéről beszél. Szavait ott is a férfiakhoz intézi, szívük keménységét veti szemükre: „Mózes a ti keményszívűségtek miatt engedte, hogy elbocsátások feleségteket. De kezdetben nem így volt.” Úgyhogy Krisztus nemcsak a házasságnak, a férfi és nő életközösségének érinthetlenségét védelmezi a hegyi beszédben, hanem a nő emberi méltóságát és a férfival való egyenlőségét, akár a kötelék, akár a tisztelet és megbecsülés dolgában.

Krisztus a törvény szellemét állítja itt helyre, amikor mélyebb erkölcsi érzést és lelkiismereti felelősséget sürget. Anélkül, hogy elvetné a házasság szerződéses jogi helyzetét, s anélkül, hogy tagadná a házasságtörést külső tényében, mint szerződésszegésben meglévő súlyos vétséget, figyelmezteti a férfiakat, hogy a felelősség sokkal előbb, a lelki tisztaság dolgánál kezdődik. „Hallottátok, hogy mondták, ne törj házasságot! Én pedig mondom nektek, hogy mindenki, aki asszonyra néz és megkívánja, már szívében házasságtörést követett el vele.”

Az erkölcs már a gondolatnál és a szívnél kezdődik, s ezek szerint mozdul az akarat a tette, illetve ezek szerint előzi meg az akarat a rossz tettet. Az Üdvözítő szavai elítélik a képmutatást is, amely belül egyetért a bűnnel, még ha külsőleg óvakodik is tőle.

A házasság védelmében hangzanak el a folytatólag következő súlyos szavak is: „Ha pedig jobb szemed megbotránkoztat téged, vágd ki és dobd el... És ha jobb kezed megbotránkoztat, vágd le és dobd el...”

Igen kemény szavak. Nyilván nem szó szerint értendők, hiszen ellenkezik a természeti törvénnyel, mely súlyos véteknek minősíti az öncsonkítást.

Az értelmezésben eligazít még az a szempont is, hogy a botrányról beszél. „Ha szemed megbotránkoztat téged, vágd ki és dobd el... Ha kezed megbotránkoztat téged, vágd le és dobd el...” A szkandalon, a botrány többféle értelmű lehet, de biztos, hogy mindig más személlyel kapcsolatos. Itt szokás különböztetni úgynevezett nagy botrányt, amely tudniillik nyilvános nagy vétek. Minthogy a szöveg azt mondja: „Ha szemed megbotránkoztat téged...”, a kívülről

kísértő alkalmat, vagy hatást kell értenünk rajta. A felszólítás tehát arra vonatkozik, hogy a leghatározottabb ellenállást tanúsítsuk a kísértő alkalmakkal szemben.

Az értelmezésben segít az a szempont is, amelyről már egyszer beszéltünk a törvénnyel kapcsolatban. A hegyi beszéd ugyanis azt a többletet, az áldozatos szeretetnek azt a gazdagságát hangsúlyozza, amelyet a törvény igazi beteljesítése és a tökéletességre törekvés megkíván. Vagyis nem lehet pontos mércét adni erkölcsi tetteinknek az Isten országában, mert a törvény teljesítése annak betűjét messze felülmúlja. Guardini is erre emlékeztet éppen e szavaknak magyarázatában. Mert – mint mondja – akár a házasság tisztaság, akár a házasságon kívüli nemcsak az ember ügye, vagyis nemcsak önmagunk erényéről és a másik jogának megbecsüléséről van szó, hanem kapcsolatban van a szeretet titkával. Azzal a szeretettel, amely a megváltott embert megváltó Istenéhez fűzi. Mert a szeretetet minden önzés lerontja, az érzékiség területén megnyilvánuló önzés pedig leginkább meghamisítja.

Ne törj házasságot II. (Mt 5,31–32)

Az Üdvözítő a hegyi beszéd keretében szólt a házassági hűségről, s hogy hogyan kell a hatodik parancsot tökéletesen teljesítenünk. Ehhez a témához kapcsolódik, de külön tárgykört is jelent az a szava, amely a házasság felbonthatatlanságáról szól:

Mt 5,31–32. Ezt is mondták: Ha valaki elbocsátja feleségét, adjon neki válólevelet. Én pedig azt mondom nektek: hogy mindenki, aki feleségét elbocsátja, a paráznaság esetét kivéve, okot ad neki a házasságtörésre; aki pedig elbocsátott nőt vesz el, házasságot tör.

Mózes ötödik könyve a Deuteronomium 24. fejezetében ezt olvassuk: „Ha valaki feleséget vesz, s azt magáévá teszi, de az valami rút dolog miatt nem talál kedvet a szeme előtt, akkor írjon válólevelet, adja a kezébe, s bocsássa el házából. Ha azonban az elmegy, és más férfiúhoz megy feleségül, s az is meggyűlöli, s válólevelet ad neki s elbocsátja házából, vagy pedig ha az meghal: akkor előbbi férje nem veheti vissza feleségül, mert tisztátalanná lett”, tudniillik számára érinthetetlené.

A Törvény szövegezésében figyelemreméltók a következők: Először is a válás nem valami külön engedményként, illetve felmentésként szerepel, hanem kemény törvényszerű fogalmazásban. Aztán: az elbocsátott nő visszavételére szigorú tilalom áll fenn. A mai magyarázók szerint ez a tilalom elejét akarta venni a többnejűségnek, sőt nőközösségnek, amely a környező népeknél nem volt ritka dolog, s amelyet a válásokkal és visszafogadásokkal álnokul palástolhattak volna.

A nő méltóságát és becsületét, sajnos, a Törvény nem tudta eléggé biztosítani. Az asszony nem bonthatta fel a házasság kötelékét, s a válólevéllel némileg megbélyegzett lett. Igaz, hogy az Írás-magyarázat kezdő századaiban eléggé megnehezítették a válást a rabbik, hosszasan kutatva és bizonyítást kérve, mi is az a rút dolog, amely nem tetszik az asszonyban a férjnek; és három tanúnak kellett aláírni a válólevelet; de az Úr Jézus korában már semmiségeket is elég oknak tekintettek a válólevél kiadásához. Elég az hozzá, hogy a nőkre nagyon megalázó volt ez az egyoldalú lekezelés a válásban.

Az Úr azonban határozott a Törvény tökéletesítésében. Tudomásunk szerint a házasság felbonthatatlansága az egyetlen eset, amikor egy ószövetségi törvény érvényét formálisan és radikálisan hatályon kívül helyezte, azaz semmisnek nyilvánította. Tulajdonképp nem új törvényt hoz a helyébe. A Máté-evangélium 19. fejezetében, ahol az a jelenet szerepel, amikor a válásról beszélgetnek vele az írástudók, a Mester a Teremtő eredeti rendelkezésére hivatkozott: „Kezdetben nem így volt...”, s hozzáteszi: „Amit tehát Isten egybekötött, ember szét ne válassza!”

Tehát valójában a házasság felbonthatatlanságáról szóló krisztusi parancs nem új, hanem éppen a régi, az ősi természeti törvény. Szava eléggé világos. Férj és feleség kötve vannak egymáshoz, s jogaik és kötelességeik kölcsönösek. Bármelyik házasságot tör egy újabb kötelékkel, s aki elvált nőt vesz el, az is házasságot tör.

Az őskeresztények előtt ismert volt Krisztus házassági törvénye. Említi mindhárom szinoptikus evangélium és Szent Pál. Az 1Kor levélben így ír az apostol: „A házásoknak nem én parancsolom, hanem az Úr, hogy a feleség ne hagyja el a férjét. Ha mégis elhagyná, maradjon férj nélkül, vagy béküljön ki férjével. A férfi se bocsássa el feleségét.” Mennyire más ez a hang, mint a mózesi törvényé! S mennyire azonos a hegyi beszédével!

Teljesség kedvéért: Az Üdvözítő szavaiban van egy nehéz szövegrész: „kivéve a paráznaság esetét”, vagyis ezen kívül nem szabad elválni az asszonytól. Az ortodox és protestáns teológusok többsége e címen jogosnak is tartja a válást. Minthogy a görögben a „porneia” szó áll, nem pedig a házasságtörésnek szokásos görög kifejezése, a „moicheia”, a

legújabb szentírás-magyarázók jó része ezt a kivételt a konkubinátusra, vagyis törvénytelen együttélésre magyarázza. Hogy ez a helyes értelmezés, arra még több más adatot, főleg nyelvi vonatkozásokat föl lehetne hozni, de ez túllépne a mi keretünkön.

Az evangélium szerint tehát a férj és feleség kötelékét Isten tartja a kezében. Ember elválaszthatja azt, amit ember kötött össze. De amit Isten, ahhoz nem ér föl emberi hatalom. Amikor a férfi és a nő házasságot kötnek, Istennel is vonatkozásba kerülnek. Így a házasság nemcsak emberi, hanem emberfölötti karakterrel is bír. Köteléke a szeretet köteléke, nemcsak a házastársak egymáshoz fűződő szeretetéé, hanem az Istenhez kapcsolódó szeretetéé is; így tervezte Isten a házasságot az ember paradicsomi állapotában.

Ne esküdj (Mt 5,33–37)

Mt 5,33–37. *Azt is hallottátok, hogy a régieknek mondták: „Hamisan ne esküdjél, hanem teljesítsd az Úrnak tett esküdet.” Én viszont azt mondom nektek, egyáltalán ne esküdjetek: sem az égbe, mert az az Isten trónja; sem a földre, mert az lábának zsámolya; sem Jeruzsálemre, mert a nagy király városa. Még fejedre se esküdjél, mert egyetlen hajszáladat sem tudod fehérré vagy feketévé tenni. Legyen beszédetek: igen, igen; nem, nem. Ami ezenfelül van, a gonosztól ered.*

Az ószövetségi törvény több helyen is beszél az esküről, mintegy kiegészítve a második és a nyolcadik parancs mondanivalóját: „Ne vedd hiába az Úr, a te Istened nevét” és „Ne tégy hamis tanúságot felebarátod ellen”. A Leviticus, Numeri és a Deuteronomium is többször figyelmeztet az igaz esküre.

A zsidóknál az eskü nagyon gyakori volt. Nemcsak a közéleti szereplésnél, pl. a bíróság előtt, hanem a magánéletben is. Az ősi időkben bizonyos, hogy az eskü az Isten nevének, Jahve-nak említésével történt, mintegy tanúul hívta őt, hogy igaz, amit mondanak, vagy teljesítik, amit ígérnek. Később az Adonai, Saddai, Sabaoth, az Úr, a Mindenható, stb. jelzőkkel helyettesítették Jahve nevét, sőt az eskü elharapózásával már csak az égbe, a templomra, Jeruzsálemre esküdtek. Az Üdvözítő ezeket meg is említi.

Az írástudó kazuisztika az eskü terén is kitombolta magát. A különböző kifejezéseknek más és más érvényét tartották számon. Ellenük a Máté-evangélium 23. fejezetében a nyolc jaj egyikét így fogalmazza az Üdvözítő: „Jaj nektek, vak vezetők! Azt mondjátok: ha valaki a templomra esküszik, nem érvényes, de ha a templom aranyára esküszik, az kötelezi... Továbbá: ha valaki az oltárra esküszik, az nem érvényes, de ha a rajta levő áldozati ajándékra esküszik, az kötelezi...” A nagy néptömeg az efféle részletező finomságokkal nem volt tisztában, s nemegyszer megcsalták őket a jártasabbak. A külső látszat szerint ígéretet tettek valamire, amit bensejükben nem tartottak magukra nézve kötelezőnek. Sőt még bírósági tanúvallomásnál is néha oly elmosódott kifejezést használtak az eskünél, amely megtévesztő volt.

Ilyen körülmények között érthető, hogy az Úr radikálisan szembefordul az esküvel, noha azt az erkölcsi törvény nemcsak hogy megengedi, hanem istentiszteletként tartja számon.

Igaz, hogy az Üdvözítő maga sem utasította vissza a nagytanács felhívását, hogy eskü alatt tegyen vallomást. Itt-ott Szent Pál is a leveleiben használ esküformát. De ez csak azt mutatja, hogy az Üdvözítő nem akarta az esküt akár az istentiszteleti életből, akár a közéletből úgy kiiktatni, mintha az önmagában mindenestül helytelen volna.

A hegyi beszéd a keresztény erkölcsi élet maximáját nyújtja, nem pedig praktikus kazuisztikát. Az Isten országának erkölcsét tartja szem előtt, amikor így szól: Egyáltalán ne esküdjetek! Azután a korabeli zsidó esküformákról kimutatja, hogy egyik sem kerüli meg Isten tanúul hívását. S még ha a saját fejünkre esküdnénk – abban a biztos tudatban, hogy azt ismerjük –, azzal sem volnánk szavahihetőbbek. S itt némi aggodalommal gondolhatunk azokra a furcsa esküformákra a mai közéletből, a hivatali, bírósági és katonai életből, amelyeket nagyon sok ember azzal a maga-megnyugtatóssal mond el, hogy maguk a materialisták sem tartják komolynak.

Mert mit is jelent esküdni? Az esküvel azt állítjuk: Amit mondok, oly igaz, hogy Istent is tanúul hívhatom. Oly igaz, mintha Isten maga mondaná. Az esküvel tehát az ember saját igazmondását az Istenével köti össze. Nagy merészség! *Guardini egy hasonlattal* világítja meg ezt a merészséget. Az ószövetségi kinyilatkoztatás tiltotta, hogy valaki Istentől képet rajzoljon, mert az ember a saját képére formálná az Istent, ami meghamisítaná, eltorzítna, s a bálványozás útját egyengetné. Az Üdvözítő e tilalomnak célját most sokkal komolyabban

juttatja érvényre, amikor állást foglal az eskü ellen. Mert itt nem egyszerűen az igaz eskü és hamis eskü különbségéről van szó, hanem az Isten igazlelkűsége és az ember igazlelkűsége közötti mérhetetlen különbségről. Éppen ez a különbség teszi az esküt általában gyanússá, s még azt sem tudja tökéletesen megnyugtatni, aki kívánja, s aki látszólag beéri vele: legyen az akár magánszemély, akár bíró, akár egyházi, vagy állami hatóság.

A hegyi beszéd az emberek közti érintkezésben meg akarja szilárdítani a hitelt. Az eskü semmivel sem megnyugtatóbb, mint az egyszerű „igen” és a „nem”. Ez is van olyan megbízható, sőt talán van olyan istentisztelet is a szavahihető ember részéről, mint az eskü.

Beszédetek (Mt 5,37)

Mt 5,37. *Beszédetek legyen: igen, igen; nem, nem. Ami ezt meghaladja, az a gonosztól van.*

Az „igen” és a „nem” ismétlése nem véletlen a szövegben, nem jelentéktelen stilisztikai dolog. Az Úrnak e kijelentése, hogy „beszédetek legyen: igen, igen; nem, nem”, az esküt helytelenítő szavait zárta le; „Egyáltalán ne esküdjete!” Az első „igen” vagy „nem” az ember ajkáról rendszerint a legegyszerűbb világos válasz egy föltett kérdésre. Ha aztán az ilyen válasszal nincsenek megelégedve, a továbbiakban szokás áttérni az esküvel való bizonygatásra, vagy mindenféle magyarázgatásra, mellébeszélésre, köntörfalazásra. Az Üdvözítő szerint azonban az ember ne esküdjék, ne bizonygasson tervszerűen válogatott, vagy hajánál fogva előráncigált szavakkal, hanem az első igen vagy nem után másodszor is mondja ugyanazt, minden kertelés nélkül. Mert ennek a második „igen”-nek vagy „nem”-nek természetesen nagyobb a meggyőző ereje, mint akár az eskünek. Megfontoltság és őszinte igazmondó szándék sugárzik belőle.

Ez az igazlelkűség persze olyan embereket tételez fel, amelyeket az evangélium az Isten országában elképzel. Akiknek a szava egyformát jelent az emberek előtt is, Isten előtt is. Igaz emberek, a szó teljes morális értelmében: kívül és belül.

Mégis az Üdvözítő itt nem csak erkölcsi szabályt akar felállítani az őszinte magatartásról. Nem emberi ideált a földi gondolkodáson belül. Egyáltalán az egész hegyi beszéd messze túlhaladja azt a humanizmust, amely elérhető bármely nemesen gondolkodó pogány ember által is. Az evangélium mondanivalóját mindig az Isten országa szempontjából kell értékelnünk, mert Krisztus is ezt tartotta szem előtt.

Amikor tehát az igazlelkűségről beszél, megemlíti annak ellenségét, a személyes Gonoszt is. „Ami az igen-igen-t vagy a nem-nem-et megkerüli, vagy akár meghaladja, a sátántól van.” (A könnyelmű szófecsérlés, a beszédben való zsonglörködés nemcsak emberi tökéletlenség, hanem bűn.) A Gonosz nagyon szívesen tartózkodik azon a széles területen, amely a teljesen egyértelmű igen és nem között terül el. Nagy játéktérület számára a szavaknak és tetteknek az a beláthatatlan világa, amelyre közönségesen rá szoktuk mondani, hogy megengedett, „még elme”, sőt kifogástalan. Aki kifelé „fair”, nem biztos, hogy mindenestül „igaz”.

Az igazlelkűség ellen nem csak úgy lehet vétkezni, hogy valaki hazudik. A nem őszinte lelkület százféle alakzatban lophatja be magát életünkbe. Nagyozolás, kétszínűség, hízélgés, köznapi diplomácia, kétséges dolgok határozott állítása még szándéktalanul előfordul viselkedésünkben. A civilizáció modern ifjúságáról azt szokták mondani, hogy szókimondóan őszinte. Sajnos, ez sokszor csak faragatlanság. Ellenben más is tud lenni korunk gyermeke; korán megtanulja azt is, hogy bújócskát játsszék a szavaival. Sok diákunknál is megfigyelhető. Aránylag kevés ember mondható kifejezetten hazugnak; de bizonyos idő után észre lehet venni sok emberen, hogy hanghordozásuk hamis, tekintetük görbe, a mosolygás bizonytalan, az alázat, az alkalmazkodás és engedelmesség sunyin haszonleső.

El lehet képzelni, hogy az alapján véve egyeneslelkű embert is meglepi néha a gyöngeség, és zavartan, dadogva, pirulva, vagy talán össze-vissza beszél. Sőt még az is előfordulhat, hogy hirtelen és meggondolatlanul az igen helyett nem-et, a nem helyett igen-t mond. De a szívben őszinte ember – különösen pedig, ha Isten színe előtt is igaz ember szeretne lenni – ilyenkor lelke mélyéig megrendül. Valóságos katasztrófának érzi az igazságon esett legkisebb sérelmet is.

Sziénai Szent Katalin egyszer, hogy kifejezze mindazt, amit Istenben szemlélt, ezt a szót használta rá: Nettezza. Ezzel a szóval próbálta érzékeltetni az isteni lényeg áttetsző tisztaságát. Talán magának az Üdvözítőnek jellemét is jól ki lehetne fejezni ezzel a szóval: Nettezza. Tündöklő egyszerűség. Távol állt tőle a legcsekélyebb kettősség, a hajlékony módszer, az

ügyes szellemeskedés is. Átlátszó tisztaság volt. Nem hiába vonta magára a farizeusi erkölcsi pluralizmus gyűlöletét.

A hegyi beszédben ezt a tündöklő egyenességet állítja elénk eszményül, amely az ő sajátja volt. „Beszédek legyen: igen, igen; nem, nem. Ami ezt meghaladja, az a gonosztól van.”

Ne szállj szembe a gonosszal I. (Mt 5,38–39)

Mt 5,38–39. *Hallottátok, hogy azt mondták: Szemet szemért, fogat fogért! Én pedig azt mondom nektek: Ne szálljatok szembe a gonosszal! Hanem ha megütik jobb arcodat, fordítsd oda a másikat is.*

Az ember mint szellemi lény magában hordja az igazságosságra törekvést. Természetes morális érzékével az erkölcsi rend egyensúlyára törekszik. De úgy látszik, hogy a bosszúnak vágya – amely minden emberből feltör néha –, a bosszúszomj, valami más, mint az erkölcsi világrendre törekvés. Abban különböznek, hogy a bosszúvágy nem szolgálni akarja az igazság rendjét, hanem az igazságot a maga szolgálatába akarja állítani.

Papini a Krisztus történetében hosszan foglalkozik a hegyi beszéddel is. Ebben többek között van egy érdekes meglátása. Azokban az évezredekben, amikor még a szilaj és féktelen, érzéki és vérmes emberek között a vérbosszú járta, mikor lábuknál fogva hurcolták meg ellenfeleiket és ízekre marcangolták, amikor egy ember sérelméért egy egész család, sőt egy nemzetség állt bosszút, amikor egy szemért az egész fejet, egy ujjért az egész kart, s egy életért száz emberéletet követeltek, – akkor a sinai törvényhozás, amely szemért csak szemet, fogért csak fogat, egy életért csak egy életet követelt elégtételként, ez a mózesi törvény az igazságosság dicsőséges győzelme volt.

Az Exodus 21. fejezetében olvassuk: „Szemet szemért, fogat fogért, kezét kézéért, lábat lábért, égetést égetésért, sebet sebért, sérülést sérülésért” (Kiv 21, 24–25). S mégis, az ilyenfajta törvény is – mondja Papini – csak elégtelen megzabolázása volt az ösztönös és diadalmas Állatnak.

De a mózesi törvény több helyen a vérbosszút a bírói szék döntésével akarta korlátozni; sőt némelykor eleve Istenre kívánja hagyni. A Deuteronomiumban szerepel az Úr szájába adott közismert figyelmeztetés: „Enyém a bosszúállás, megfizetek én annak idején, amikor meginog a lábuk”, tudniillik az ellenfeleknek (32,35).

Ennek megfelelően a zsoltárok, bár bosszútól lihegnek, de Istenre hagyják a megtorlást.

Alapjában véve az ószövetségi törvényre is áll, ami az úgynevezett „rendezett társadalmak” törvényeire érvényes: hogy a megalkuvások és félrendszabályok összessége az emberrel született vadságnak csak korlátozása, de nem gyökeres kiirtása (Papini). Mindenesetre azzal, hogy az ösztönös magánbosszúról lemond valaki, s az igazságosság ügyét, a megtorlást a társadalomra, a közjó örére, az államra, illetve bírákra és elöljárókra bízza, vagy pedig a sorsra, azaz végső soron Istenre bízza – mint némelyik zsoltáros –, nagy lépés az erkölcsi egyensúly felé.

De a tulajdonképpeni megoldást mégsem ez biztosítja, hanem a megbocsátás. Guardini többször beszél arról, hogy Krisztus a szeretet törvényével az igazi szabadságot hozta az emberiség életébe. Ez vonatkoztatható a hegyi beszéd következő szavaira is: „Én pedig azt mondom nektek: ne szálljatok szembe a gonosszal.” A világrend egyensúlya nem azzal áll helyre, ha a sértést sértéssel, a fájdalmat fájdalommal viszonzozzuk, vagyis nem pontos mérlegállással – amit nem is olyan könnyű eltalálni –, hanem új teremtető győzelemmel a sértés fölött. S ezt a győzelmet a nagylelkű szeretet jelenti. Az ajándékozó szeretet az ember részéről annak az isteni hatalomnak megsejtése és alkalmazása, amelyet kegyelemnek nevezünk.

Guardinit idézem: „A hegyi beszéd szavairól a józanok így vélekednek: Biztos, hogy jónak kell lenni, de okosan. Szeretni kell a másikat, de az ő magatartásának megfelelően.” Vannak határok, amiket ha túllépünk, a természetes józan ész és az önérdeket sértjük meg. Azonban az Úr nem tágit. „Ne szállj szembe a gonosszal, hanem ha megütik jobb orcádat, tartsd oda a balt is.” Az igazságosságot nem érheti el úgy az ember, ha csak a jogot, az igazságossági viszonyt tartja szem előtt. Valójában az ember csak olyan álláspontból lehet igazságos, amely azt

meghaladja. A gonosszal nem tud az ember úgy szembeszállni, hogy csak az igazságos mértékre törekszik. De szembe tud vele szállni a szeretet erejével, amely új helyzetet teremt, mert a reagáló szenvedélyeket és érzelmeket is számba veszi, s előbb-utóbb legyőzi, illetve a világrend elismerésére készíti. A szeretet viszi győzelemre az igazságosságot.

Ne szállj szembe a gonosszal II. (Mt 5,39–42)

Mt 5,39–42. *Ne szállj szembe a gonosszal. Hanem: annak, aki jobb arcodat megüti, fordítsd oda a másikat is. S ha valaki, pörbe fogva, el akarja venni ruhádat, engedd át neki a köpenyed is. S aki egy mérföld útra kényszerít, menj el kétannyira. Aki kér tőled, adj neki, és ne fordulj el attól, aki kölcsönt akar kérni tőled.*

Négy-öt példa a mindennapi életből, hogyan reagáljunk a sértésre, illetve a kellemetlenségekre. Szent Lukács könyve is említi ezeket a kázusokat, csak más stílusban. A Szent Máté-féle szövegről általános vélemény, hogy itt is meglátszik az a meggondolt, célzatos irodalmi törekvés, szépírói fogalmazás és szerkesztés, amely könyvének sok részét jellemzi. A példák felsorolását a tetteges sértéssel kezdi, bírósági eljárással folytatja, majd a ránk mért szolgáltatási teher és bizonyos alkalmatlan kérések felsorolása következik. A szerző kiváló stilisztának bizonyul a fogalmazás rövidségében és az akkori reális viszonyok ábrázolásában. Érdekes erre figyelmet fordítanunk.

„Annak, aki jobb arcodat megüti, fordítsd oda a másikat is.” Mi alig vesszük észre, hogy a jobb arcot megütni nem is olyan könnyű. Tehát a szöveg kiemeli a „jobb arc”-ot. Tulajdonképp a lényegen nem változtatna, ha csak arcul verést említene. Csakhogy az Üdvözítő az átlagosnál súlyosabb sértést akar példának felhozni. Ha arcon csapnak valakit, rendszerint a bal arcot szokták megütni jobb kézzel. Az antik világban a jobb arc megütése, ami csak visszakézéből, vagy pláne ököllel történhetett, a legsúlyosabb személyes sértésnek számított. Minthogy a rabbi kazuisztikában is különbséget tettek a két arc megütése között – mert a jobb arcért sokkal nagyobb büntetés, vagy fájdalomdíj járt –, nyilván ezért emeli ki a hegyi beszéd szövege is a jobb arc megütését.

„Ha valaki, pörbe fogva, el akarja venni ruhádat, engedd át neki a köpenyed is.” Sajnos, a magyar fordítások sokat küszködnek, hogy visszaadják a két ruhadarab értelmét. A legújabb magyar fordítás például már modern kifejezést használ: öltönyt és kabátot említ. A görög chiton, himation Szent Máténál és Szent Lukácsnál fordítva szerepelnek, mégpedig szándékosan. Nem kétséges, hogy az Üdvözítő szavait Máté őrizte meg hívebben, ugyanis utalást tartalmaznak a mózesi törvényre. A görög chiton, a héber chittuna az alsó ruhát jelenti, többnyire fehér inget. A görög himation (némileg megfelel neki a héber simlah) a felső ruhát, jobban mondva a köpenyt jelenti, amely a zsidóknál legalább két méter hosszú, majdnem másfél méter széles vászon volt, és nemcsak nappali felső ruhaként, hanem éjjeli takaróul is szolgált. Az Exodus és a Deuteronomium törvényhozása megengedi, hogy a hitelező attól, aki kölcsönt vesz tőle, zálogot követeljen, akár valamilyen ruhadarabját; de – s így szól a Törvény –, „ha a simláht veszed zálogba felebarátodtól, naplemente előtt add vissza neki, mert az egyetlen takarója”. A hegyi beszédben tehát a kölcsön és a zálog példáját említi az Üdvözítő, hogy ha valaki pörös ügyben el akarja venni a chittunát, az alsó ruházatot tőled, add oda neki a simláht, a köpenyt is. Szent Lukács olvasói görög-római keresztények voltak, akik szemében a mózesi törvényre utalás értelmetlen lehetett volna; tehát érthetően megfordítva említi a két ruhadarabot. Aki el akarja venni tőled a felső köntöst, add oda neki az alsó ruhádat is. (Lásd Szent Ferenc szóról szóra így is értette.)

„Aki egy mérföld útra kényszerít, menj el kétannyira.” Ez célzás az út-robotra, amely még a perzsa időkől maradt vissza a Közel-Keleten. Még Kürosz rendelkezése alapján a birodalom tisztviselőinek, főleg a futárszolgálatot teljesítőknek jogában állott, hogy utazásukhoz igénybe vegyenek minden emberi segítséget, illetve állati munkaerőt. Ez a régi törvény azután a Közel-Keleten olyan jogszokássá fajult, hogy a perzsa birodalom eltűnése után is az előkelőbbek vagy tisztviselők a legkülönbébb szolgálatokra kényszerítették az útjukba eső szegényebbeket. Így kényszerítették Kyrenei Simont is, hogy vigye az Úr keresztjét.

Persze az út-robot példája, éppúgy, mint a hegyi beszédben felhozott többi példa, alkalmazást kíván a mi kulturáltabb körülményeinkre; így alkalmazható arra a sok időt és energiát rabló egyéni foglalkozásra és beszélgetésre, amelyet tanítványaink, volt tanítványaink, rokonaink, barátaink tőlünk, a paptól néha talán túlzottan is igényelnek. „Aki egy mérföld útra kényszerít, menj el kétannyira.”

„Aki kér tőled, adj neki, és ne fordulj el attól, aki kölcsönt akar kérni tőled.” Mindkét eset: a szükségbe jutottakon való segítség, és a kölcsön különös morális problémája volt az akkor már eléggé anyagias zsidóknak. Az Üdvözítő aránylag sokszor tért ki a kérelmek teljesítésére és a kölcsönadásra, nem csak a hegyi beszédben van szó róla. Az anyagiasságtól óva bennünket, utat akar nyitni a szeretetnek.

Ne szállj szembe a gonosszal III. (Mt 5,38–42)

A hegyi beszédnek annál a részénél tartunk, amelyet méltán tekinthetünk úgy, mint amelyben Krisztus megfogalmazta véleményét az igazságosság és szeretet értékviszonyáról. Beszédének e részlete annyira jelentős, hogy újabb és újabb oldalról kíván megvilágítást, elmélkedést.

Mt 5,38–42. *Hallottátok, hogy azt mondták: Szemet szemért, fogat fogért! Én pedig azt mondom nektek: Ne szálljatok szembe a gonosszal! Hanem: annak, aki jobb arcodat megüti, fordítsd oda a másikat is.*

Giovanni Papini írja találóan a Krisztus történetében, hogy ez az evangéliumi elv, „ne szálljatok szembe a gonosszal”, a kereszténységnek a történelem színe előtt talán a legelfogadhatatlanabb botránya volt. Az evangéliumi parancsnak ugyanezt a problematikáját fejtegeti Gál Ferenc „A hit ébresztése” című kötet egyik részében. Az előbbi inkább az egyén, az utóbbi a társadalom szempontjából érzi át az evangélium ellen emelt vád súlyát. Nézzük előbb az egyéni vonatkozásban. Úgy látszik, hogy az ember küzdelemre született lény. Ma már eléggé elfogadott Hobbes véleménye, hogy „az ember az embernek farkasa”. (Homo homini lupus – Struggle for life – a földi lét.) Az evangéliumi parancs, ha betű szerinti értelemben vesszük, erőszakot vesz a természetünkön. A vérünk, idegeink és minden ösztönünk feletti uralmat követel meg tőlünk, amivel ember alig rendelkezik. Amellett ellentmondani látszik a józan észnek is, hogy valaki a türelem és azonnali megbocsátás eszményi gyakorlásával kitegye magát a veszélynek, hogy mások kisémmizzék jogaiból, s esetleg teljesen tönkretegyék földi egzisztenciáját. Tehát nagyon keserves és a kereszténységtől sokakat visszariasztó parancs ez.

De nézzünk csak jobban mélyére a dolognak! Papini szerint három mód van arra, hogy az ember egy sértésre feleljen: a bosszú, a menekülés és ... a másik arc odanyújtása. Az első, a bosszú, az ököljog barbár elve. Tulajdonképp még ma is uralkodik a törvénykönyvekben, csak leplezetten és kulturáltan. Lényege, hogy a rosszat rosszal viszonzozza az ember: szembeszáll a gonosszal a törvény szankciójától támogatva és bátorítva. Az eredmény vajmi kétes: a bűn folyton újra sarjad, bosszú bosszút követ hosszú láncolatban.

A védekezés másik módja a menekülés, még kevésbé hoz megoldást. Aki menekül, még jobban felkorbácsolja a szenvedélyeket, üldözésre csábítja a bántalmazót, aki holtnak tettei magát – mondja Papini –, kegyelemdőfésre izgatja ellenfelét, s így győzelemre segíti.

Egyetlen mód a gonosz leszerelésére épp az, ami abszurdumnak látszik: odanyújtani a másik arcot is. Mert ez rendszerint elvágja a gonoszság láncolatát, az ellenfél előbb-utóbb megzavarodik, sőt megszégyenül. Minden ember némi homályos tisztelettel viseltetik mások bátorsága iránt, különösen, ha ez a bátorság erkölcsi jellegű, vagyis a legritkább fajta és legnehezebb. A bántalmazott, aki nem üt vissza haragosan, de nem is menekül el, nagyobb lelki erőről tesz tanúságot, mint az, aki mindenképp vissza akarja adni a bántalmat, vagy gyáván elfut előle. Az egykedvűség – ha az nem együgyűség –, a szelídség – ha az nem gyávaság – megdöbbeneti és csodálatra hangolja az embereket.

Az Úr nem mondta, hogy könnyű teljesíteni az Ő parancsát. Nem állította, hogy lehetséges engedelmeskedni e parancsnak gyötrelmes és szakadatlan belső küzdelem nélkül. Ő maga az átlagembertől meglehetősen elütő, számunkra szinte megfoghatatlan lelki önuralom példáját adta. A megszokott viselkedéssel, a közismert ösztönös indulatokkal annyira ellenkező magatartást mutatott – főképp szenvedésében és halálában –, hogy természetfölötti varázst árasztott környezetére, és még ma is árasztja ránk az evangélium lapjairól.

Talán ugyanez az abszurd csoda, amit kíván híveitől is e szavakkal: „Ne szálljatok szembe a gonosszal!” Biztos, hogyha egy testileg-lelkileg egészséges ember arcát odafordítja az arcul

ütőnek, ez nem holmi bárgyúság, hanem szinte emberfölötti tünemény. Az illető úgy viselkedik, mint valami nem evilági lény, aki felüláll a többi emberen, felüláll azokon az erőkön, amelyek a magukfajta kormányozzák. S az evangéliumi ember végeredményben ilyen magasabb rendű ember! Ha pedig az Üdvözítő parancsának nagyon kevesen engedelmeskedtek – még maguk a keresztények is –, nem lehet azt mondani, hogy az teljesíthetetlen, még kevésbé, hogy vissza kell azt utasítanunk.

A szentek bőséges példát mutattak, hogyan győzték le mindenestül a gonoszt. Valami olyasmiről van itt szó, mint amit a Fioretti legendái között olvasunk, hogy a bosszús indulatok félretételével hogyan szelídítette meg Szent Ferenc a gubbioi farkast.

Ne szállj szembe a gonosszal IV. (Mt 5,38–42)

Említettük legutóbb, hogy az evangéliumi parancs, „ne szálljatok szembe a gonosszal”, súlyos vádat idéz fel a kereszténységgel szemben. Az igazságos rend érvényesülése válik így kérdésessé, hiszen az evangélium a végletekig hirdeti a türelmet és megbocsátást. Az egyes ember eseténél nagyobb nehézséget jelent ennek az evangéliumi elvnek társadalmi következménye. Hallgassuk meg még egyszer a szöveget:

Mt 5,38–42. Hallottátok, hogy azt mondták: Szemet szemért, fogat fogért! Én pedig azt mondom nektek: Ne szálljatok szembe a gonosszal! Hanem: annak, aki jobb arcodat megüti, fordítsd oda a másikat. S ha valaki, pörbe fogva, el akarja venni ruhádat, engedd át neki a köpenyedet is. S aki egy mérföld útra kényszerít, menj el kétannyira. Aki kér tőled, adj neki; és ne fordulj el attól, aki kölcsönt akar kérni tőled.

Érezzük, hogy az egész szöveg nemcsak a kölcsönös igazságosság ügye, hanem társadalmi kihatásai vannak.

A nehézséget igen élesen így fogalmazhatjuk: az Egyházat súlyos vád terheli, amikor a szenvedőknek a sorsukba való beletörődést hirdeti, és szabad utat enged a hatalmaskodóknak.

Az Egyház múltját is felhozzák a vád igazolásául, hogy nem tudta, és nem is akarta kiküszöbölni az igazságtalanságot a társadalmi életből; pedig keményebb eszközökre lett volna szükség, hogy a hatalmaskodókat és kizsákmányolókat megtörjék. A kereszténység elleni „gravámen”, konkrét módon így fogalmazta meg és hangoztatta századunk politikai ateizmusa.

Valóban voltak írók, köztük például Tolsztoj is, akik a szociális kérdés keresztény megoldásául a türelmes szenvedést hangoztatták. A forradalmi elemek tehát bizonyítottanak látták, hogy szakítaniuk kell a kereszténységgel, ha nem akarnak milliók nyomorúságába beletörődni.

Ami a keményebb eszközök erkölcsi problémáját illeti, azzal most nem foglalkozunk; szorosan a morális körbe tartozik. Minket itt most az evangélium igazsága érdekel.

Az evangélium egyetlen kijelentésével sem tette fölöslegessé a jogrendet. Akár egyes emberek, akár közösségek, vagy államok érvényesítik. Az Úr Jézus sokszor kifogás tárgyává tesz bizonyos jogtalanságokat. Például éppen, amikor a főtörvényszék előtt arcul ütötték. Amint a közjóért való munka nem ellenkezik a kereszténységgel, úgy a közjóért való küzdelem sem. Sőt a keresztény ember is felelős a társadalom javáért. A hősi helytállásra – akár háborús küzdelemben, akár forradalmakban – a keresztény hívek is bőven nyújtottak példát.

De nem tagadható, hogy az evangélium célja: az Isten országának építése. Ezért nemcsak hogy a hatalmaskodástól, agresszív és durva fellépéstől fordul el, hanem a földi értelemben vett jogrendet sem nagyon hangoztatja. A szeretet felsőbbrendűségét hirdeti az igazságosság megszokott mértéke helyett, amelynek ez az elve: „suum cuique”.

Aztán: az evangélium nagyon reális. Az igazságosság természetes követelménye tökéletesen megvalósulna, ha ideális emberek élnének a földön. De a valóság: szenvedélytől elvakított, önző és bűnre hajló emberek vagyunk. Részhajlók vagyunk abban a bizonyos igazságos mértékben is, amire törekszünk.

A jog hangoztatása – különösen, ha hatalom van a kezünkben – kísértés számunkra; ha nem is mindig önző céljaink elérésére, de nagyon sokszor türelmetlen, agresszív fellépésre, egyéni túlkapásokra, kegyetlenségre úgy, hogy nem veszünk figyelembe rengeteg egyéni és közösségi körülményt.

Legtöbbször, akik túlzó hévvel viaskodnak valami jogért – akár alul, akár felül lévőkről van szó –, fellépésük könnyen jogtalansággá fajul. Például, ha sok ember békéjét felkavarják, vagy akár csak egy embert is tönkretesznek lelkiileg. Mert bár betű szerint valaki mellett állhat a jog,

ellene lehet a jog szelleme; az az igazságosság, amelyhez hozzátartozik a szeretet, a másokra való tekintet, a körülmények figyelembevétele is. Minél görcsösebben ragaszkodik valaki a vélt jogához, annál nagyobb sérelmet szenved maga az igazságosság. „Summum jus summa injuria.”

Tehát maga a történelmi tapasztalat az evangéliumot igazolja, amely egy a jogrendnél magasabb igazságosságot emleget. Tudniillik olyan justitiát, amely tekintettel van magára az emberre, annak békéjére; gondol arra is, hogy fel ne korbácsolja jobban a szenvedélyeket és az ellenségeskedés hullámai tovább ne terjedjenek; óvakodik tévedéstől, félreértéstől, túlkapástól; szóval olyan igazságosságra akar nevelni az evangélium, amely minden ember jogát és Istent is tekintetbe veszi. Már most úgy élünk, érezzünk és cselekedjünk, mint Isten országának polgárai: uralkodó erényünk legyen a szeretet. Ne féljünk attól, hogy engedékenységgünkkel, türelmünkkel, jogainkról való lemondással sérelmet szenved az igazságosság. Az történik csupán, hogy jogunk a világrendhez való viszonyunkban a kellő értékére szállítódik le, s ne ragaszkodjunk körömszakadtáig ehhez a földi rendhez. S ha ez így van, az evangélium elérte célját bennünk.

Szeressetek (Mt 5,43–44)

Mt 5,43–44. *Hallottátok a mondást: Szeresd felebarátodat és gyűlöld ellenségedet. Én pedig mondom nektek: szeressétek ellenségeiteket (tegyetek jót haragosaitokkal), és imádkozzatok üldözőitekért (és rágalmozóikért).*

Minden szentírás-magyarázat, még a legkisebb jegyzetek is megemlítik az ószövetségi törvény védelmében, hogy a Törvényben sehol sem lehet találni utasítást az ellenség gyűlöletére. Sőt magában a mózesi törvényben több figyelmeztetés van az ellenség embertársi megbecsülésére és segítésére. Például, ha éhezik, adni kell neki ételt; ha szomjazik, adni kell neki italt; ha teherhordó állata összeroskad, segítségére kell sietni, stb. Szóval, ha nem is minden ószövetségi könyvet, de a Törvényt az ellenséggel való viselkedés dolgában elég magas erkölcsű humanizmus hatja át.

De ez a humanizmus talán mégsem szeretet, a krisztusi értelemben. Sőt e humanizmusnak, úgy látszik, határa is van az ószövetségi népnél. A Krisztus előtti századok írásmagyarázói – még a Holt-tenger melletti szektás zsidók is – gyűlöletet hirdettek a zsidóság ellenségeivel szemben. Ekkoriban a zsidó nép, a zsidó föld hadseregeket mozgató ellenfeleivel szemben – legyenek szírek, rómaiak vagy szémita rablónépek – a zsidók részéről csak engesztelhetetlen gyűlölet lehetett a megfelelő válasz.

Ettől kezdve felebaráton csak a honfitársat, a zsidót, vagy a zsidósággal együttérző, illetve együttlakó idegent értették. A többi pedig Izrael ellenségének számított, tehát Isten ellensége is volt. Így kapcsolódott a mózesi törvény régi értelme mellé – „szeresd felebarátodat” – a másik parancs: „és gyűlöld ellenségedet”. Írásbeli dokumentumok maradtak fenn mindmáig, hogy a zsinagóga Krisztus korában mennyire elrugaszkodott már a mózesi törvény szellemétől. Voltak rabbik, akik az Am-ha-Arez-ből az írástudókkal és farizeusokkal nem tartó köznépből való személyes ellenség megölését is megengedhetőnek mondták az engesztelés napján; még akkor is, ha az történetesen szombatra esett. A qumráni iratokban eddig számos kijelentést találtak az ellenség gyűlöletére; ők az ellenségen szektájuk ellenfeleit értették.

Az Úr Jézus tehát nem az egyébként magas erkölcsiségű mózesi törvényt, hanem a maga korában képviselt elvet idézi így: „Hallottátok a mondást: Szeresd felebarátodat, és gyűlöld ellenségedet.” Vele szemben ezt mondja: „Én pedig mondom nektek: Szeressétek ellenségeiteket, és imádkozzatok üldözőitekért. Így lesztek fiai mennyei Atyátoknak, aki fölkelte napját jókra és gonoszokra, esőt ad igazaknak és bűnösöknek.”

Ő semmiféle ellenségeskedést nem hagy jóvá. Nemcsak a személyekét, a nemzetek, fajok, osztályok, kasztok ellentétét, felekezetek, pártok gyűlölködő harcát sem. Nincs az a közjó, amely ezek egymás elleni rosszakaratát, illetve gyűlölködő harcát igazolná. A háborúk – minden testi-lelki nyomorúságukkal együtt – a féktelen önzés és gyűlölet szüleményei, a szabadság, egyenlőség és testvériség nagy eszméinek sárba tiprása.

Az Üdvözítő e nagy értékek közül a testvériséget hangsúlyozza, az ellenségszeretet parancsával.

A zsinagógától elszakadt őskeresztény századok tudatában voltak ennek az evangéliumi kötelességnek. Maguk az újszövetségi iratok legjelentősebb bizonyosságai az apostoli kor keresztény felfogásának; de a későbbi írásbeli dokumentumok is három évszázadon át sugározzák a szeretetről vallott keresztény meggyőződést. Talán a szakadások és felekezetekre bomlás, az eretnekek ellen nem a szellemi, hanem a terror eszközeivel történő küzdelem, a keresztény felekezeteknek egymás elleni acsarkodása és az úgynevezett keresztény népek egymás elleni háborúi ... mind nagyon hozzájárultak ahhoz, hogy éppen a keresztények járatták le az evangélium hitelét a világ előtt; tudniillik abban, ami a legfőbb evangéliumi erkölcsi elv: a szeretet dolgában. Ismerős előttünk Gandhi álláspontja, aki szívesen olvasgatta

az evangéliumot, de azért nem lett keresztény, mert a keresztények egész életükkel meghamisították azt.

Ha a mai kor Egyháza az őskeresztények életével szeretne valami rokonságot teremteni, ezt elsősorban az evangélium mélyebb átélésével és tökéletesebb megvalósításával teheti. Minden más reformterület, legyen az liturgia, egyházfegyelem, jog, vagy akár teológia és dialógus – bár ezek mind fontosak és nem szabad elhanyagolni őket –, csak másodlagos jelentőségűek a szeretet irányító szerepe mellett.

Mert csak a szeretet teszi hitelessé a világ felé a kereszténységet, s minket magunkat az tesz jobban hasonlónak Krisztushoz, megváltónkhoz, aki még a kereszten is ellenségeiért imádkozott.

Szeressétek ellenségeiteket (Mt 5,44–45)

Mt 5,44–45. *Szeressétek ellenségeiteket, és imádkozzatok üldözőitekért. Így lesztek fiaai mennyei Atyátoknak, aki napját fölkelte rosszakra és jókra, esőt ad igazaknak és hamisaknak.*

Ez több, mint humanizmus. Nem földi emberideál Krisztusé. Nem az az etikai tökéletesség, amelyet ma a művészet világában, így nemes gondolkodású írók is elének rajzolnak, akik a barbár szenvedélyek lecsillapításán, a bosszúvágy kiirtásán, a nemes erkölcsi nevelésen dolgoznak. Egyre többen vannak a világban, akik szerint a háborúba belefáradt emberiség még mindig nem jó helyen keresi a békét, mert a bajokért másokat okolnak, egyesek és nemzetek egymást vádolják, a háborúk okát önmagukon kívül mások kapzsiságában és jogtalan túlkapásaiban látják.

Kialakulóban van egy új humanizmus, nemzetközi összefogással, s ennek vezérei a művészek, főleg az írók. Ez a humanizmus küzd egy folytonos belső hadakozás ellen, amelyet ki-ki a maga környezetével, szomszédjával, vetélytársával, talán saját családjával, apjával, fiával, testvérével vív már kiskorától. Tragikus hangon tépelődik e testvérháborúról, osztályharcról, vagy nemzetek háborúiról két írónk, Illyés Gyula: „Az éden elvesztése” és Déry Tibor: „Szembenézni” című oratóriuma. A megoldást ők is – mint mások – a józan emberi belátásban, a humánus érzések győzelmében látják.

Papini VI. Celesztinje „Minden emberhez” intézett levelében az ellenségeskedés gyökerét, a féktelen önzést így írja le: „Mindegyiketek rejtegeti és melengeti magában azokat az esztelen bűnöket és vágyakat, amelyek háborúba rántják az embereket. A bírák, az elmeegógyintézetek orvosai, a gyóntatók és a történészek jól tudják, mily élénken élnek és mily mérgesek még az úgynevezett «tisztességesekben» is ennek a sok lappangó belső háborúnak a csírái, amelyek pedig mindig a polgárháborúk és a népek közti háborúk számára készítik elő a talajt. Ezek a vágyak, amelyeket csendes időkben féken tart a félelem, a megfontolás és a polgári jólét, elszabadulnak a forradalmi és zűrzavaros időkben. Mi csodálni való van azon, ha a népek, amelyek ragadozó emberekből állnak, könnyűszerrel belesodródnak a háborúba, melyek nem egyebek, mint a nyílt tolvajlás és gyilkolás óriási vállalkozásai. Hogyan tudnának ellenállni a harc kísértésének azok a vezetők, akik csak megszemélyesítői és megszervezői az elvetemült gyűlölködőkből és veszekedőkből álló tömegeknek? Véretekben a háborúskodás, és nap mint nap tapasztaljátok magatokban a személyes harcok örökös viharzását ... Juttassátok előbb uralomra saját lelketekben a békét, és aztán mint ennek természetes következménye, béke uralkodik az egész földön.”

E humanista szempontok általában e világi okosságból, a józan belátásból erednek. Az evangélium a megoldást nem annyira okos következtetésekben, lecsillapított kedélyekben és emberbaráti érzésekben látja, hanem a szeretetben, amely Istenért becsül és szeret minden embert. „Szeressétek ellenségeiteket és imádkozzatok üldözőitekért. Így lesztek fiaai mennyei Atyátoknak, aki napját fölkelte rosszakra és jókra, esőt ad igazaknak és hamisaknak.”

Az evangéliumi szeretet több, mint a legnemesebb értelemben vett humanizmus.

A keresztény figyelmeztetést kap Mesterétől: Isten számára nem elég a puszta etikai teljesítmény, mint pl. az igazságosság, méltányosság; Ő részünkről minden más szemponttól független odaadást vár, amelyben az Ő jósága, adakozó szeretete él tovább. A mennyei Atya szeretete szabad és gazdag, nem viszonzásképpen árad a világra. „Ki adott neki előbb, visszafizetés fejében?” – kérdi Szent Pál. „Napját fölkelte rosszakra és jókra, esőt ad az igazaknak és hamisaknak.”

A gyűlölet és ellenségeskedés megszüntetése sikerrel csak a szeretet műve lehet. Guardini szerint: a teremtő szeretet műve, amely felülemelkedik a viszonzás ügyén, de a földi rend és nyugalom elképzelésén is. Az evangéliumi szeretet: teremtő jóság, a mennyei Atyához

hasznló, az Ő művét végzi, belőle ered, onnan kapja erejét, és hozzá tér vissza. Teremtő és viszonzástól független jóság: folyton új szeretetet visz a világba, s a szeretet hullámai továbbgyűrűznek. Mert minden embernek, a rosszaknak és gyűlölködőknek leginkább, több szeretetre van szükségük, mint amit megérdemelnek.

Önzetlen szeretet (Mt 5,46–47)

Mt 5,46–47. Ha azokat szeretitek csak, akik titeket szeretnek, mi lesz a jutalmatok? Nem így tesznek a vámosok is? És ha csak barátaitokat köszöntitek, mi többet cselekedtek? Nem így tesznek a pogányok is?

Az egész hegyi beszéd a többletre akar megtanítani bennünket. A Mester, hogy a többletre felhívjon, vámosokkal és pogányokkal hasonlította össze hallgatóinak, első követőinek életét. A zsidók által megvetett vámosokkal és pogányokkal. Híveinek összemérését azonban tovább kell vinnünk, minden idők bűnöseivel és hitetlenjeivel összevetve őket.

A hívek és papok túlnyomó többsége az ilyen összehasonlítást hajlandó saját javára végbevinni. A hitetlen és bűnös világot sötét háttérnek érzik, melyből elővilágít saját hitük és erényük. Ezt az önmaguk javára történő értékelést például a templomba járó hívősereg és az ott fungáló papság annyira megszokja, hogy magától értődően azt gondolja, Isten értékítélete teljesen egybevág az övékével.

Mi többet cselekedtek?... Az Üdvözítő így indítja el az összehasonlítást. Figyelmünket a vámosokra és pogányokra, a bűnösökre és a hitetlenekre fordítva megérteti velünk, mily kevésbé különbözünk tőlük. Mert mivel is múlja felül életünk az övékét? Miben haladja meg cselekedetünk a közönséges tisztesség kötelességeit? Sőt még e tisztesség ellen is éppúgy vétünk néha, mint ők. Erényeink pedig szinte nem mások, mint valami földi taktika: mérlegelések a viszonzások rendjében. Kedvesek vagyunk azokkal, akik velünk is kedvesek; kikerüljük azokat, akiket nem szívlelünk, vagy akik minket nem szívlelnek; úgy gondoljuk, ha nem látjuk őket, nem is bántjuk őket, s nem lesz okunk vádolni magunkat.

„De ha azokat szeretitek csak, akik titeket szeretnek, mi lesz a jutalmatok? Nem így tesznek a vámosok is? És ha csak barátaitokat köszöntitek, mi többet cselekedtek? Nem így tesznek a pogányok is?” A pogány stoikusok is magasztalták és gyakorolták azokat az erényeket, amelyeket mi keresztények ebben az átlagemberi életben valósítunk.

S ha valaki arra hivatkozna, hogy a kegyelem talán mégis megadja ezt az érdemtöbbletet a bűnösökkel és a hitetlenekkel szemben, meg kell fontolnia, hogy a kegyelem életéről végeredményben semmi biztosat nem tudunk, sem magunkban, sem másban. De a kegyelem állapotában tetszelgő keresztény felé annál szemrehányóbban hangzik a kérdés: „Mi többet cselekedtek?”

A zsidók is hit dolgában bizonyára különbek voltak a vámosoknál és pogányoknál, de nem biztos, hogy az életük is különb volt náluk. Isten tőlünk, keresztényektől mérhetetlenül többet vár, mint a becsületes mischallgatás vagy misemondás, néha valami bűnbánatféle és a fontosabb parancsok betartása – talán a pokoltól való félelemből.

A többet a cselekvés terén, az élet területén csak a szeretet többlete adhatja. A kegyelem a szeretetben él. A mai teológiai irodalomban tetszetős hasonlatként szerepel többféle témára is alkalmazva az úgynevezett „kopernikuszi fordulat”. A lelkiélet területére átvéve a hasonlatot, – a szeretet győzelmét az indítja el, amikor megszabadulunk az én-központiságtól. Mert mi, keresztények, éppúgy, mint a többi ember, abban a velünk született illúzióban élünk, hogy körülöttünk forog az egész világ, s hogy minden más ember a mi kicsiny földi énünknek bolygója. A világ közepének képzeljük magunkat, s másokat kizárólag a hozzánk való viszonyban látunk és értékelünk. A keresztény élet igazán akkor kezdődik, amikor kopernikuszi fordulatot tud tenni az ember: felszámolja az egocentrikus világképét; belátja, hogy ő is csak egy, az Isten teremtményei és fiai közül; s hogy neki is – a többivel együtt – a szeretet szüntelen vonzásával az Isten körül kell forognia.

Ennek az önzéstől, minden számítástól mentes szeretetnek a növekedését kívánja Isten tőlünk, keresztényektől, s ez az, ami a kegyelem növekedését jelenti, és ami igazán megkülönböztethet bennünket a bűnösöktől és hitetlenektől.

Legyetek tökéletesek (Mt 5,48)

Mt 5,48. Ti tehát legyetek tökéletesek, amint mennyei Atyátok is tökéletes.

Így fejezi be az Üdvözítő a hegyi beszédnek azt a részét, amelyet ezzel a kijelentéssel kezdett: „Nem azért jöttem, hogy megszüntessem a törvényt, hanem hogy beteljesítsem.” A szerkesztésben még egy érdekesség, hogy példáinak felsorolása előtt kijelenti: Aki az Isten országába be akar jutni, annak igazsága kell, hogy felülmúlja az írástudókét és farizeusokét. A példák végén pedig megkérdezi, mi többet tesztek, mint a vámosok és a pogányok? Tehát a többletre vonatkozó igényét kijelenti az elején és a végén is. S ez a többlet: az általános emberin felülemelkedő tökéletesség.

A tökéletes szót, a görög teleiosz-t az emberre alkalmazva csak Szent Máté használja az evangélisták közül: itt a hegyi beszédben, és még egyszer a gazdag ifjú meghívásának elbeszélésében: „Ha tökéletes akarsz lenni, menj, add el mindenedet, amid van...”, és így tovább. Az Újszövetségben még egy szerző, Szent János apostol használja a „teleiosz” szót az emberre, első levelében, ahol a tökéletes szeretetről, „teleia agapé”-ről beszél.

A teleiosz, „tökéletes” nagyon gazdag tartalmú szó. Az Ószövetségben emberre vonatkoztatva úgy fordul elő, hogy tökéletes az igaz ember, aki Isten kedvét keresi: gondolatai és cselekedetei Isten törvényére irányulnak, valamiképp méltó Istenhez. A morális tökéletességnek ez az eszménye szerepel a hegyi beszédben is, csak felfokozottan: nem a törvény betűjének, hanem a törvény szellemének és céljának a teljesítésében áll a tökéletesség. „Legyetek tökéletesek, amint mennyei Atyátok is tökéletes!”

A Mester szavai az erkölcsi tökéletességről mindnyájunkhoz szólnak. De olyan ellentétben vannak a bűnökben, hibákban vergődő emberi nyomorúsággal, hogy szinte kételkedve tekintünk rá. Hogyan kívánhat ilyet az embertől? Nem sérthetjük meg azzal, hogy kimondjuk: lehetetlent kíván, megvalósíthatatlan eszményt állít elénk. Minthogy Ő maga minden kérdés megoldása, nyilván ennek a látszólagos képtelenségnek is, hogy tudniillik a teremtmény – méghozzá a bűnös ember – az Isten tökéletességére tegyen szert, Ő a sikerre vivő közvetítője.

Michel Quoist „Így élni jó” című elmélkedéseiben egy fejezetet szentel ennek a problémának: „A kiteljesedett, vagyis a Jézus Krisztusban istenivé vált ember” címmel. Minden emberben a tökéletesség utáni vágy dolgozik törekvéseiben, elégtelen érzéseiben, lelki kínjaiban. „Szenvedsz az ellentét miatt, amely fennáll aközött: amit kívánsz és amit birtokolsz; ami lenni szeretnél és ami vagy; boldogságvágyad és szenvedésed között; az erkölcsi nagyság utáni vágyad és a benned és körülötted lévő rossz között; szeretetszomjad és a szeretet kudarcai és korlátai között. Vagyis tökéletlenséged, befejezetlenséged okozza a szenvedésedet. Tudod-e, mi az, amit kívánsz? A végtelen! A végtelen szépség, a végtelen tisztaság, a végtelen béke, a végtelen igazság, a végtelen szeretet, a végtelen élet. S a végtelennek neve: Isten.” A végtelent pedig a földi életben el nem érhetjük – utána is csak Krisztus közvetítésével.

Mit mond nekünk ez a következtetés? Azt, hogy az Üdvözítő felszólítása – „Legyetek tökéletesek, amint mennyei Atyátok!” – nem befejezett, megállapodott értékteljességre szól, hanem a tökéletes eszmény megvalósítására. Vagyis nem statikus értelemben kell vennünk a tökéletességet, hanem dinamikus értelemben, mint tökéletességre törekvést, ahogy Szent Bernát mondja: Studere perfectioni, esse perfectum est.

Sajnos, keresztény életünk is mintha megállapodott szinten mozogna egy bizonyos életkor után. Pierre Charles hasonlítja ezt az állapotunkat ahhoz a biológiai törvényszerűséghez, hogy minden organizmus bizonyos növekedési stádium után elérkezik a zenitjére, amikor már egész életereje kibontakozott, s lassan fölemésztyődik abban a törekvésben, hogy fenntartsa magát. A

fa nem nő többé fölfelé, nem is terebélyesedik a lombja; az állati vagy emberi szervezet is megállapodik, s szinte egyetlen gondja, hogy önmaga életerejét pótolgassa, javítgassa.

Valahogy így: a legtöbb ember lelki fejlődése is megállapodik egy kényelmes egyensúlyban. Az erényt tisztességes életformának gondoljuk: afféle lelki nyugdíjállománynak. Egyetlen vágyunk, hogy nyugalmas életviszonyok között békében élhessünk környezetünkkel, s az élet minél kevesebb zavart, megoldásra váró problémát állítson elénk.

Szerencsénk, hogy a mi gondviselő mennyei Atyánk nem enged megnyugvást a földön. Mindig újabb nehézségekkel ösztönöz bennünket tevékenységre, erőfeszítésre és akarati állásfoglalásra. Így maga a kegyelem biztosítja életünkben azt a dinamizmust, amely nem hagy pihenést, hanem „örök művészi elégedetlenséggel” a végtelen tökéletesség és beérkezetség utáni vágyat ébren tartja bennünk. Mert itt a földön túl kell haladnunk minden állomáson, amelyet már elértünk.

II. rész. A bensőség

Jócsелеkedet (Mt 6,1–4)

Az előző rész arról szólt, hogyan kell a legteljesebb mértékben értelmezni és teljesíteni a törvényt, a törvénynek betűjét is, a szellemét is: „Ha a ti igazságtok felül nem múlja az írástudókét és farizeusokét, nem juttok be a mennyek országába.” Az Üdvözítő a Törvény egyes tartalmi elemeit vette sorra, s mintegy kiszabadította a betű burkába rejtett lelkét a Törvénynek.

A 6. fejezet első részében Szent Máté az Úrnak azokat a kijelentéseit csoportosítja, amelyek a vallás-erkölcsi élet bensőségét sürgetik, szemben a pusztán külsőséges szempontokkal. Az Ószövetség által különösen becsült három cselekvési területet hoz fel példának, ezek: az alamizsna, az imádság és a böjt.

Az első tanítás így szól:

Mt 6,1–4. Ügyeljetek arra, hogy ne az emberek szeme láttára legyetek jók, hogy lássanak titeket; mert különben nem nyertek jutalmat mennyei Atyátoknál. Amikor tehát alamizsnát adsz, ne kiáltogass magad előtt, mint a képmutatók teszik a zsinagógákban és az utcákon, hogy dicsérjék őket az emberek. Bizony mondom nektek: megkapták jutalmukat. Te úgy adj alamizsnát, hogy ne tudja a bal kezed, mit cselekszik a jobb, hogy alamizsnád rejtve maradjon. Atyád, aki a rejtekben is lát, megfizet neked.

Az igaz és hamis vallásosság kritériuma: Istenért vagy önmagunkért cselekszünk-e? Ha emberi tekintetek vezetnek bennünket, tulajdonképp magunkért cselekszünk, és ferde vágányra terelődik egész életünk: a jótett mint érték elveszti kapcsolatát minden jó forrásával, az Istennel; a jót nem a jó, hanem valami más, önző érdek csálja ki belőlünk. Lehet, hogy ez az emberi tekintet nem éppen a dicséretvágy, hanem talán az emberek lebecsülő ítéletétől való félelem. De bármelyik esetben jótettünk rugója, mondhatnánk, ugyanaz a nyavalya: a hiúság. A hiúság beteges hajlam bennünk, mely erőfeszítésre tudja ugyan sarkallni az embert, de megmérgezi a jót; azt a kevés jót is, amire látszólag érdektelenül vállalkozunk életünkben. Papini szellemes kijelentése, hogy a rosszat az ember titokban, a jót mindig nyíltan szeretné cselekedni. Ennek a furcsa hajlamnak az igazságra és helyes alázatra való vezetése akar lenni az Üdvözítő figyelmeztetése.

Elrettentő példákat rajzol elénk korának képmutató, farizeusi vallásosságából az alamizsnálkodás, az ima és a böjt dolgában.

A szegények segítése, sőt a róluk való szociális gondoskodás mindig nyíltan hangoztatott, sürgetett kötelesség volt az Isten népében. A Törvény ilyen irányú előírásait, sőt talán messzebbre visszamenő ősi hagyományát a próféták fáradhatatlan buzgalommal akarták átvinni a gyakorlatba. Nemcsak az emberi részvételre hivatkoztak, amikor szorgalmazták az irgalmasság tetteit, hanem az Istennek tartozó felelősségre is. A szegényeken való segítség ősi kötelessége abból az erkölcsi megérzésből fakadt, hogy senki semmilyen fölösleget nem mondhat addig magáénak, amíg egy ember is van, aki arra élete fenntartása miatt rászorul. Hogy aztán ebből a természetes kötelességből – amelyet különben a kinyilatkoztató Isten szava is sürgetett – olyan külsőséges adakozás fejlődött ki éppen az Isten választott népében, Izraelben, annak oka elsősorban az emberi önzés és hiúság, továbbá az írásmagyarázó századok betű-erkölcsisége és külsőséges vallásossága.

A „vana gloriá”-t, a külső hírnévre törekvést, dicsőségvágyat az Üdvözítő röviden és frappánsan intézi el. „Bizony mondom nektek: megkapták jutalmukat.” Aki sovány, evilági és hamar elmúló jutalomra vágyik, azt kapja, és semmi mást. Igénye ezzel kielégítést nyert.

Ami a rejtett hiúságot illeti, érdemes fölfigyelnünk arra, hogy az Üdvözítő szavai ezt külön is célba veszik.

Ő nemcsak az emberi tekintetből való cselekvéstől akar óvni bennünket, hanem az önmagunknak való tetszelgéstől is. „Ne tudja bal kezed, mit cselekszik a jobb!” Az ember ugyan tudatos lény, szemlélője saját tetteinek, de azok értékelője nem ő maga, hanem az Isten. A szerény ember jótette önmagáról beszél, jótettünk értéke önmagától sugározza az örök jószág, Isten dicsőségét. S ezért „Atyád, aki a rejtekben is lát, megfizet neked”.

A hegyi beszédben ott tartunk, ahol a valláserkölcsei élet bensőségéről van szó. Az Üdvözítő óv attól, hogy emberi tekintetek miatt tegyük a jót. Érdekes, hogy amikor bemutatja korának képmutatóit az alamizsna, az imádság és a böjt dolgában, sztereotip szavakkal háromszor is kitér a jócselekedetek jutalmára. Azokról, akik hiúságból tesznek jót, ezt mondja: „Bizony mondom nektek: megkapták jutalmukat.”

Az Istenért, illetve a jóért magáért cselekvőknek viszont égi jutalmat helyez kilátásba: „Atyád, aki a rejtekben is lát, megfizet neked.”

De nemcsak a három erkölcsi példában, hanem az evangélium sok más helyén is beszél az Üdvözítő a mennyei jutalomról. A nyolc boldogság költőien szép szavaiban újra és újra felcsendül az örök jutalom ígérete. Tanítványainak, követőinek – akik érte elhagynak mindent – százszoros kárpótlást ígér. Érdemes ezzel a kérdéssel külön is foglalkoznunk.

Mi itt a probléma?

Etikai tanulmányainkból ismerjük: fizetésért, jutalomért cselekedni a jót nem más, mint „béres erkölcs”. Hiszen a jó mint érték autonóm, abszolút érték, azt önmagáért kell szeretni, önmagáért kell akarni, nem pedig jutalom reményében.

Az újkori etika főleg Kant nyomán vetette fel ezt az erkölcsi problémát, és pusztán értékelméleti szempontból igaza is van. Alacsony erkölcsi foknak felel meg, ha valakit a jóra és a kötelességre a megfizetés motívuma serkent. – Persze nem szabad idekevernünk a megélhetés miatt fennálló kereseti igényt, hiszen az ilyen jutalmazásra a természeti törvény serkent és jogosít fel bennünket. Az tehát bizonyos mértékben más lapra tartozik. Ott az önfenntartás célja miatt a szükséges eszközökre is kényszerítve van az ember. – De maga a morális lelkiület kell hogy szabad legyen a jutalmi indítéktól. Azt mondja ez a nézet, hogy az erkölcsiség gazdag és nagylelkű, királyian független lelkiületet kíván, amely a cselekvés értelmét éppen abban a jóban látja, amit megtesz.

Ismert előttünk, hogy ez az újkori etika, amely különben máig is hat, a kinyilatkoztatott erkölccsel szemben az úgynevezett heteronóm erkölcs vádjával lépett fel. Főleg a kereszténység erkölcstana és az evangélium ígéretei állnak a támadások pergőtüzében. Jézus sokszor helyezett kilátásba jutalmat: „Boldogok a lélekben szegények, övék a mennyek országa;” „Aki elhagyja értem otthonát, atyját, anyját, feleségét, gyermekeit vagy földjét, százannyit kap, és örökségül kapja az örök életet”; vagy „Atyád, aki a rejtekben is lát, megfizet neked.”

A probléma megoldásában most félre tesszük a bölcselkedő okoskodást, amely a heteronóm erkölcs vádjával szemben a teonóm erkölcsöt, a mindenestül Istenre utaló és tőle függő erkölcsi értékrendet állítja szembe.

A hívő ember választát a fölvetett problémára talán kielégítően fogalmazta meg Romano Guardini. Először azt mondja, hogy a mennyei jutalom ígérete a kinyilatkoztatásnak éppen olyan kijelentései közé tartozik, amelyek próbára teszik az embert: vajon valóban Isten

szavának tartja-e a Szentírást, vagy pedig csak mély értelmű vallásos könyvet lát benne. Az utóbbi esetben a jutalomra vonatkozó ígéreteket egy még nem egészen tisztult erkölcsi felfogásnak könyvelhetjük el, amelyen még a Názáreti Jézus sem tudta magát túltenni, de nézetei ma már túlhaladottak. A hit szeme azonban észreveszi, hogy Jézus, valahányszor ígéretet tesz, mindig nyomatékkal beszél a jutalomról. Különösen feltűnő ez a hegyi beszédnek éppen e részletében, ahol a legbensőbb erkölcsi magatartásra tanít. „Ne tudja bal kezéd, mit cselekszik a jobb ...”, s „Atyád, aki a rejtekben is lát, megfizet neked”.

Guardini az újkori etika büszke erkölcsi tudatára azt mondja, hogy nagy és nehezen leleplezhető kevélység rejtőzik benne. Mert a jót csak a jó értéke miatt akarni úgy, hogy az legyen egyedüli célja az akaratnak, erre csak Isten képes. A jóban királyinak és bőkezűnek lenni, magával a jóval teljesen azonosulni, ez csak a legteljesebb szabadságnak, az Istennek tulajdonsága. Amikor az újkor embere ezt az isteni sajátságot a maga számára lehetségesnek vallotta, hatalmas gög árnya kísértette meg: saját énjének istenítése.

Ezzel szemben az evangéliumi ígérek alázatra nevelő felhívások. Azt akarják mondani: Te ember, cselekvésed minden lehetőségével együtt boldogságra vágyó teremtmény vagy. Szabad erkölcsi döntéseidben is korlátolt teremtmény vagy. Győzd le a szabad öntudat kísértését, és ismerd el, hogy ahhoz, hogy a jót megtedd, s hogy az megteremje a maga gyümölcsét a boldogságban, rászorulsz Isten kegyelmére. De ezt csak olyan ember láthatja és érezheti meg, aki a hitben fölismeri, hogy *Isten maga a szeretet*, amely a kinyilatkoztatásban lehajolt hozzánk, hogy jót tegyen velünk.

A legfőbb hiba az újkori ember gondolkodásában a helytelen istenfogalom, és az ember Istenhez fűződő viszonyának helytelen, hiányos felfogása. S ha körülnézünk a világban, helyes istenfogalma szinte egyedül az evangéliumi embernek van. „Szeretet az Isten.” S a hozzá való gyermeki bensőséges vonatkozásban egyszerre eltűnik a jutalom erkölcsi problémája. Mert éppen ebben az isteneszmében, illetve hitben éri el az ember azt az erkölcsi magaslatot, amelyet az autonóm magatartás akar, de magától képtelen rá, hogy a jót tisztán a jóért cselekedje, tudniillik szeretetből. A bölcselkedés számításán kívül hagyja a szeretetet Istennél is, embernél is. Nem tud mit kezdeni vele. Pedig az erkölcsi kérdés igazi megoldását a szeretet adja. Sosem volt erkölcsi szándék tisztább és felségesebb, mint a szentek magatartásában, akik magukat szinte elfeledték, s az erkölcsi jó büszke öntudata nélkül alázatban mindig az Isten akaratát keresték, s Őt magát tekintették a jótettek jutalmának.

Imádság I. (Mt 6,5–6)

Mt 6,5–6. *Amikor imádkoztok, ne legyetek olyanok, mint a képmutatók, akik szívesen imádkoznak a zsinagógákban és utcasarkokon állva, hogy mutogassák magukat az embereknek. Bizony mondom nektek: megkapták jutalmukat. Te, amikor imádkozol, menj be a szobádba, zárd be az ajtód, és imádkozzál a rejtekben lévő Atyáddhoz. És Atyád, aki a rejtekben is lát, megfizet neked.*

Az ószövetségi imaélet igen gazdag volt. Izrael népének nyilvános imái és magánimádságai összehasonlíthatatlanul fejlettebb nívót képviseltek a többi népekéhez viszonyítva. Nyilvános, illetve közös ima nemcsak az áldozatokkal volt kapcsolatos, hanem a késői zsidóságnál rendszeresen folyt a zsinagógákban és lakóházakban is. Már a Krisztus előtti századokban kialakult a meghatározott idejű magánima rendszere; tudniillik azok számára, akik a templomi vagy zsinagógai istentiszteleten nem tudtak részt venni, de az ott imádkozókkal legalább otthon együtt akartak imádkozni. Ebből adódtak bizonyos túlzások, pl. a kazuista írástudó morál dicséretesnek mondta, ha valaki akár az utcán vagy bármilyen köztéren megáll imádkozni, ha történetesen ott érné az ima meghatározott ideje. – Az igazság kedvéért azonban meg kell jegyeznünk, hogy a zsidó szokások szóbeli tradíciója az ima idejét elég tágan szabta meg. Még a Mishna által közölt későbbi írott szabályok is napi kétszeri imát említene; az egyiket kora reggeltől délig, a másikat déltől estéig lehetett elmondani. Az ima szövege afféle hitvallás volt az egy Istenről. A Deuteronomium híres részlete a Sema Jisraél: „Halljad Izrael! Az Úr, a mi Istenünk egy Úr! Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes erődből. Legyenek ezek az igék, melyeket ma megparancsolok neked, a szívedben; beszéld el őket fiaidnak; elmélkedjél róluk, ha a házában üldögélsz, ha az úton jársz, ha lefekszel, ha felkelsz, kösd őket jel gyanánt kezedre, legyenek és függjenek a szemed között, s írd rá őket házad ajtófélfáira és kapuira.” (MTörv 6, 4–9)

E gyönyörű törvényszöveget, illetve vallomást, amelyet egyébként maga az Üdvözítő is főparancsnak ismert el, néhány litániaszerű könyörgéssel együtt naponta kétszer kellett elmondaniuk a hithű zsidóknak. Nem valószínű, hogy az Üdvözítő e szokást bármikor kifogásolta volna. Sőt, elképzelhetően Ő maga is gyakorolta tanítványaival együtt.

Az ima kötelességének elvét és szokásait nyilván a legjobb szándék hozta létre. A teremtménynek a Teremtővel való személyes és közösségi párbeszéde volt ez Izraelben; a dicsőítés és hála, a kérés és engesztelés megfogalmazása, melyet a szépérzék és művészi tapasztalat századról századra tökéletesített. Folyton újra másolták, bővítették, csiszolták, és végül kánoni tekintéllyel megrögzítették. Így hagyták ránk Izrael zsoltárai azt a kifogástalan és fontos istenfogalmat, amelyen mindmáig nevelődik az Isten népe.

De a liturgikus imán kívül az igaz izraelita naponta fordult Istenéhez magánimádságban, talán többször is. Valószínűleg úgy, mint Dániel, aki Darius rendelete ellenére imádkozott a saját Istenéhez, Jahvéhoz. A Dániel-könyv 6. fejezetében olvassuk: „Noha Dániel ezt tudta (azt tudniillik hogy a rendeletet kibocsátották), bement házába, és felső termének Jeruzsálem felé kinyitott ablakánál naponként háromszor térdre borult és imádkozott, és magasztalta Istenét úgy, amint azelőtt is tenni szokta.” (Dán 6,11)

Amikor az Üdvözítő valami ehhez hasonló bensőség imát hangsúlyoz a hegyi beszédben, nem annyit jelent, hogy a magányos imát a zsidóság nem ismerte volna. Nemcsak Dánielről ír ilyet a róla elnevezett könyv, hanem más szent könyvek is említést tesznek magánimákról. S bizonyára szokás volt a jámborabbaknál, hogy bezárkóztak szobájukba, vagy fölmentek a lapos háztetőre, vagy elvonultak a szabad természetbe, távol az emberektől, az imádság idejére. Maga az Úr is hasonlóképp járt el sokszor, a hegyi beszédben pedig megdicséri ezt a szokást.

„Te, amikor imádkozol, menj be a szobádba, zárd be az ajtódát, és imádkozzál a rejtekben lévő Atyádhoz.”

A Mester nem a nyilvános istentisztelet, vagy bármilyen közös ima ellen mondotta e szavakat. Ő is fölment a templomba imádkozni, és részt vett a zsinagógai istentiszteleten; Ő is együtt imádkozott és énekelt zsoltárokat a többiekkel. Továbbá, őszintén szólva, ha valaki a szobájában egyedül imádkozik, ott is szívében hordozhatja az utcát és a zajos világot, anélkül, hogy Istenre gondolna. Az Üdvözítő tehát a „rejtekben való imát” a külsőséges, az emberi tekintetből történő imával állítja szembe.

Az imádság, még a legbensőbb ima is, művészet, vagyis azt is meg kell tanulnia az embernek. Az Üdvözítő szavai nevelni akarnak az imára. Azért oly kiélezett a szava: „Imádkozzál a rejtekben lévő Atyádhoz!” Az Isten népének bizonyára mindig volt, és ma is van közösségi imája. Legtöbb imánk nyilvános jellegű. Ilyen természete szerint az egész officium és a misénk. Tehát nem vonulunk el mindig szobánkba, vagy nem merülünk mindig a templom csendjébe. De igenis mindig, még a közösségi imában is meg kell találnunk Istent szívünk rejtekében. Vagyis nem szabad megrekednünk a külső körülményeknél, sem a rubrikáknál, sem a módszereknél; nem is csak jogi kötelezettséget vagy fegyelmi szabályt kell teljesítenünk, hanem mindig és mindenütt Istent, az egy Urat kell imádnunk és szeretnünk, ahogy azt a főparancs, a Sema Jisraél (Halljad Izrael) lelkére kötötte az Isten népének.

Imádság II. (Mt 6,7–8)

Mt 6,7–8. Amikor pedig imádkoztok, ne fecsegetek össze-vissza, mint a pogányok. Azt hiszik ugyanis, hogy sok beszédükért nyernek meghallgatást. Ne legyetek tehát hozzájuk hasonlók. Hiszen tudja a ti Atyátok, mire van szükségetek, még mielőtt kérnétek.

Erről a részletről sok magyarázónak az a véleménye, hogy az ősegyház kérügmájából átvett összehasonlítása a pogány imádságstílusnak a keresztény „Miatyánk”-kal. Eszerint az Üdvözítő ajkáról nem hangzott volna el a pogány imástílus ilyen bírálata. Hivatkoznak arra is, hogy a hegyi beszéd e részletének világos szerkezetét és művészi szövegezését e pogányokról szóló szöveg megzavarja, és stílusban is eltér a többitől. Erre azt lehet mondani, hogy egyrészt az evangélista is élhetett az írói szabadsággal; másrészt talán az Úr Jézusnak a pogányok imájára egy más alkalommal tett kijelentését iktatta be a hegyi beszédbe, mert megfelelő átvezető szöveg volt a Miatyánk közléséhez.

Említettük, hogy Szent Máté a hegyi beszédben a régi vallási élet három gyakorlati területét, az alamizsna, az ima és a böjt praxisát szinte azonos fogalmazással állítja elénk: előbb bemutatja a képmutatókat, aztán, hogy mi legyen az imádság stílusa nálunk. A három rész szerkesztése is annyira kötött, hogy valóban szinte betoldásnak érezzük az imánál a pogányok szószaporítására utalást és a Miatyánk közlését.

Mint érdekességet megemlítem, hogy az új Mise-lekcionárium a nagyböjti perikópák között gyakran hoz részleteket a hegyi beszédéből. Mármost hamvazószerda evangéliuma a Máté-evangélium 6. fejezetének csak azt a három azonos szerkesztésű részét hozza, vagyis átugorja a pogányok imájára való utalást és a Miatyánkot. Ezt az utóbbit külön evangélium-perikópaként hozza a Quadagesima első hetének keddjén. – Vagyis az evangélium-perikópák válogatásánál is az egezetikai szempontból összetartozó részeket helyezték egymás mellé.

Mindenesetre nem valószínű, hogy az őskeresztény tanításban a Miatyánkot valóban összehasonlították a nem-keresztény imákkal, hogy az Úr imádságának értékelése ezáltal is nagyobb legyen a hívek gondolkodásában.

A pogányok imáinak ócsárlása egyébként nagyon dívott mindig a zsidóknál. Erre fenséges példát is látunk a próféták történetében, amikor Illés gúnyolja Baál papjait. A Királyok első könyve 18. fejezetében olvassuk Baál papjairól: „Reggeltől délig hívogatták Baál nevét: Baál, hallgass meg minket. De nem jött egy hang sem, s nem felelt senki sem, hiába ugrándoztak az oltár körül, amelyet készítettek. Mikor aztán már délre járt, Illés gúnyolódott velük: Hangosabban kiáltsatok, hiszen isten ő; talán éppen beszélget, vagy a fogadóban van, vagy úton, vagy talán alszik, hadd ébredjen fel! Hangosabban kiáltoztak tehát, és szokásuk szerint késekkel és törökkel vagdalták magukat, míg el nem borította őket a vér.” (1Kir 18,26–28)

A zsidóknál a Krisztus előtti századok bölcsesség irodalma igen szép intelmeket hoz a rövid és tartalmas imára. Azt mondja a Prédikátor: „Ne légy száddal elhamarkodott, és ne siessen szíved, hogy kimondd Isten színe előtt a szót; kevés beszédű légy ... A sok szóbeszédben balgaság van.” (Préd 5,1–2) Jézus, Sirák fiának könyve: „Ne fecsegi az előkelők gyülekezetében, és ne ismételd a szót imádságodban!” (Sir 7,15)

A pogányoknál is voltak bizonyára helyesen és mély érzelemmel imádkozó emberek. De az általános kép róluk az, amit ez az evangéliumi szöveg mutat: a hallatlanul bő és tartalomszegény szóáradat. Például ima elején az isteneiket nem egy megszólítással, hanem számtalan névvel, néha 40–50 különböző címmel illeték, gondolván, ha valamilyen címét kifejejtene az illető istennek, az megsértődne. Aztán a hangos szót, kiabálást valóban azért alkalmazták, hogy az isten figyelmét magukra vonják. Íme a Mithras kultuszából egy érdekes oktatás az ima módjára: „Nézz föl, s a kürtszó hatalmas erejével add ki hangodat, egy hosszantartó kiáltást. Nézz az isten arcába – tudniillik a Napba – s így nagyot üvöltve

köszöntsd őt.” A kérés újra és újra való ismétlésével, változatosabb fogalmazásával és megokolásával szinte ki akarták fárasztani az istent, s így akarták rábeszélni kéréseik teljesítésére. A görög βατταλογειν ige – amely az Újszövetségben csak ezen a helyen fordul elő, s a görög szövegekben nagyon ritka – „össze-vissza fecsegni” jelentését eredetileg talán a libagágogást utánzó szóból vette.

„Ti ne legyetek hozzájuk hasonlók” – mondja a hegyi beszéd szövege –, „hiszen tudja a ti Atyátok, mire van szükségetek, még mielőtt kérnétek.”

Először talán itt is hangsúlyoznunk kell, hogy ez az intelem nem vonatkoztatható a liturgikus ima költői szövegeire, zsoltárookra, himnuszokra, amelyeket az Úr maga is mondott és énekelt. Nem áll a szöveg az állhatatos, hosszan tartó imára, az újra ismételt kérésekre sem. Egyik példabeszédét éppen az állhatatos, újra ismételt kérő imádság dicséretére mondta arról az emberről, aki barátja ajtaján éjnek idején nem hagyja abba a kopogtatást, míg végre meghallgatást nem nyer. (Lk 11,5–8) Olvassuk róla is, hogy „egész éjjel imádkozott”, vagy a Getszemáni-kertben „harmadszor is ugyanazokkal a szavakkal imádkozott”. (Mt 26,44) Sőt az imában való érzelem sírásban és hangos kiáltásokban is megmutatkozott nála; azt mondja róla a Zsidóknak írt levél: „Krisztus halandó életében hangos kiáltással és könnyhullatással imádkozott és könyörgött ahhoz, aki meg tudta menteni a haláltól.” (Zsid 5,7)

„Tudja a ti Atyátok, mire van szükségetek.” Mégsem fölösleges a kérő imánk. A figyelmeztetés a pogányokra jellemző babonás túlzásoktól akar óvni bennünket; attól a hiedelemtől, hogy akár a szóbőséggel, akár a hanghordozással, akármilyen metódussal mi hatást gyakorolhatunk Istenre. De a kérő imára mégis szükség van. Mert a dicsőítésnél, hálaadásnál is nagyobb vallomás, hogy önmagunkban elégtelenek vagyunk, Isten segítségére szorulunk. S Isten – épp az evangélium tanítása szerint – elvárja, hogy kérjen tőle az az ember, akit a kegyelemben partnernek, sőt fiának fogadott. A szöveg ilyen értelmezésére legnagyobb bizonyosság, hogy e szavak után: „Tudja a ti Atyátok, mire van szükségetek”, az Üdvözítő rögtön a Miatyánkra tanít bennünket.

Még egy gondolat. Minden intézményesen megszilárdult vallásnál nagy kísértés a mennyiségi gondolkodás. Ez a keresztyénséget is megkísértette. A jogalkotás, a fegyelmi és rituális szabályok szükségessé válnak néha az imára vonatkozóan is, hogy a paragrafus hathatósan támogassa a gyöngé emberi akaratot, a feledékeny értelmet, és hogy engedelmességre, közösségi érzésre neveljen. De a mennyiségi gondolkodás megtermi a maga túlzásait, visszasságait is. Mert, ahogy ma mondják: „a jog hatalmába kerítette a Miatyánkot”. Elgondolkoztató, hogy ma az Egyház letett – legalábbis a liturgia keretén belül – ezekről az ismétlődő imákról, amelyek szószaporításnak tűnnek és a figyelmet kifárasztják; hogy a búcsú feltételeiben letett a hat Miatyánk, hat Üdvözlégy, hat Dicsőség elmondatásáról, s talán a Breviáriumnak erősen jogi és kazuista kezeléséről is. Persze a mennyiségnek is megvan a maga értéke: pl. az áldozat, amellyel végzi valaki, vagy a vezeklő szellem a búcsúnyerés szándékában, és így tovább. De ezeknél az érveknél igazabb a hegyi beszéd szelleme: hogy egyetlen igaz áhítattal elmondott Miatyánk többet ér, mint hat Miatyánknak sietett, értelmetlen és fáradt ledarálása.

A Miatyánknak a szentírás-magyarázatban és az elmélkedési gyűjteményekben rendkívül nagy az irodalma. A továbbiakban megkísérlem a jelentősebb gondolatokat kiemelni ezekből az írásokból. Ahol bizonytalanság vagy véleményeltérés mutatkozik a magyarázatokban, mindig a legújabb Bibél Lexikon felfogását közlöm, amely a katolikus szempontból mégiscsak legmegbízhatóbb vélemény hozza.

Az imádság minden időben, de különösen a régi vallások elkülönülése és hullámozása idején, megmutatta az illető vallás jellegét és Istenről való felfogását is. Még oly szűkebb

csoportosulásra is érvényes ez a megállapítás, mint Keresztelő János tanítványainak és Jézus tanítványai, illetve az őket követők imái. A Lukács-evangélium írja le a Miatyánk közlése előtt: „Egy alkalommal Jézus valahol éppen imádkozott. Mikor befejezte, egyik tanítványa így szólt hozzá: Uram, taníts minket imádkozni, ahogy János is tanította imádkozni tanítványait.” (Lk 11,1–2) S Jézus ekkor tanította meg övéit a Miatyánkra. Vagyis tanítványai imájában is megvolt az ő Mesterük vallási felfogása és stílusa. Jézus tanítványai ezért akarnak imát tanulni Mesterüktől, mert Jézus követőinek imáján Jézus stílusa és felfogása kell hogy tükröződjék.

A Miatyánk két helyen szerepel az evangéliumokban: Szent Máténál és Szent Lukácsnál, különböző események keretében. Bár a régi magyarázók Szent Máté szövege mellett kardoskodtak, ma mégis bizonyosnak látszik, hogy az eredetibb Szent Lukács szövege. Mert egyrészt a hegyi beszéd, amelybe Máté a Miatyánkot beékeli, szerkesztésében és fogalmazásában igen nagy írói készségről tanúskodik, ami a stilisztikai simításokat és bővítéseket feltételezi. Szent Máté Miatyánkja Lukácséhoz képest magyarázó bővítményeket tartalmaz. Így mindjárt a megszólítás; azután a harmadik kérés a másodikat, a hetedik a hatodikat fejt ki bővebben. (Lásd: Lk 11,2–4. Szent Lukács kifejtés nélkül hozzá!)

Továbbá megfontolandó, hogy a Szent Máté-féle szöveg szerepelt mindig az ősegyház liturgikus gyakorlatában. A II. sz. első feléből való Didaché is ezt a szöveget hozza, és naponként háromszori elmondását ajánlja. A liturgikus szövegekre pedig jellemző, hogy stilizálásban és parafrázisban bővülnek: keresik a helyesebb, értékesebb és művészebb kifejezési formát. Épp ezért a liturgiátörténetben, ha bármilyen szövegre hosszabb és rövidebb formulák kerülnek elő, mindig a rövidebbet szokták eredetibbnek venni. Ez még inkább áll a Miatyánkra. Mert ha a hosszabb, mátéi fogalmazás lett volna az Úr Jézusé, s kezdettől imádkozta volna az Egyház első gyülekezeteiben, ki merészelte volna később kihagyni a megszólítás egy részét, vagy a harmadik és hetedik kérést? Szent Lukács bizonyosan nem húzta volna ki azokat.

Abban azonban igaza van a régi magyarázóknak, hogy a Miatyánk hosszabb szövege teológiailag helyesebb, tisztább fogalmazású: Isten, az üdvösség műve és a mi erkölcsi életünk dolgában, például az Isten akaratának említésével. Csak azt tennénk hozzá, hogy a Szent Máté-féle szöveg nem annyira az Úr imája, mint inkább az „Isten országának imája”; Isten fogadott fiainak imája. A bővítmények mind ilyen irányba mutatnak. Ezt a jellegzetes tulajdonságot majd részleteiben is fogjuk látni – kezdve mindjárt a megszólításon –, és fogunk róla elmélkedni.

Így imádkozzatok (Mt 6,9)

Most még pár elmélkedő szót a bevezető mondathoz. Miután óvott a pogány imák bőbeszédűségétől, így szól az Üdvözítő:

Mt 6,9. *Ti tehát így imádkozzatok.*

Ti, azaz: akik az Isten országában éltek, vagy ahhoz akartok tartozni – szemben az előbb említett képmutató írástudókkal és farizeusokkal, és szemben a pogányokkal. Ebből magától értődő, hogy a soron következő Miatyánkra az Üdvözítő nem úgy akar tanítani, mint követőinek egyetlen imájára, hanem mintaként állítja elénk, hogyan kell helyesen fogalmaznunk imáinkat. Az apostolok is mondtak más, bővebb imákat, amik közül egy jó párat hoznak is az újszövetségi Írások. S maga a Mester is imádkozott másképp az evangélium tanúsága szerint.

Az imádság nem szavakon, nem szövegezésen múlik. Lényege: a személyek találkozása – Isten és ember kerülnek szembe egymással az ima révén. Az ember valamiképp az időtlen létbe emelkedik általa. „Ascensio mentis ad Deum”, így vette át a középkori skolasztika Damaszkuszi Szent János meghatározását az imáról. Lelkünk fölemelése, fölmenetele Istenhez. Ez lényegében nem más, mint Istennel eleven, személyes kapcsolat teremtése. Nem elég, hogy tudjuk, hogy Ő van, vagy hisszük, hogy Ő gondot visel ránk. Az sem elég, hogy másoknak beszélünk erről. Ima nélkül a vallás nem érdemli meg a vallás nevet. S akiben az ima elnémul, abban gyakorlatilag vége a vallásnak is. A hosszú ideig Istennel személyes kapcsolatot nem tartó ember, még ha ígét hirdető és áldozatot bemutató pap is, vallásilag megsiketül és megbénul.

Az Üdvözítő, amikor imára tanított, bizonyára nem azt akarta, hogy csak betanult szöveggel forduljunk Istenünkhöz. Ő a Miatyánkkal tanítványai lelkét akarta formálni a legmegfelelőbb viselkedésre, a spontán, szívből fakadó ima alapmagatartására. Ezért van ebben az imában olyan bensőséges, családi hangvétel az alázat mellett is, s ezért mutatta meg röviden fogalmazott kérésekkel, hogy van az embernek mondanivalója Isten színe előtt, s lényegében mi lehet ez a mondanivaló.

Mi Atyánk (Mt 6,9)

Mt 6,9. *Ti tehát így imádkozzatok: Mi Atyánk, ki a mennyekben vagy.*

Jól érezték már az első keresztények, hogy a Miatyánk sajátosan az ő jellemző imádságuk. S ma is úgy érezzük, hogy azt semmilyen más vallás nem veheti át tőlünk. Miért? Nem a tartalma miatt. Az Úr imádságának tartalma olyan, hogy azt bármely ember – aki a teremtő és gondviselő egy Isten hívó teremtménye – elimádkozhatná a megszólítással együtt. Azt is jó tudnunk, hogy a Miatyánk nem minden részletében eredeti imádság. Az Üdvözítő az Ószövetségből is átvett bizonyos szöveget, s egyes részleteire már zsidó eredetű imákban is rábukkanunk; például a híres Tizenhét könyörgésben a felsorolt kérések közt szerepel: „szent legyen a Te neved ... bocsásd meg nekünk, mi Atyánk, minden vétünköt, és szabadíts meg minket ... áldj meg minket az év terményeiben ...”. Ebből a Jézus korabeli zsidó imából is láthatjuk, hogy az Üdvözítő nem akart egy tartalmában különös, eredeti imával előállni. Hanem amikor tanítványait imádkozni tanította, példát akart nyújtani arra, hogyan kell egyszerűen, mégis tartalmasan, jól rendezett kérésekkel és mégis bizalmas, személyes beszélgetésben imádkozni. Mindenesetre az Úr imája szövegében és stílusában olyan jól sikerült, hogy szinte az evangélium foglalatának tekinthető.

Mi az hát, ami elidegeníthetetlenül keresztény imává teszi a Miatyánkot? A hangvétel, amely elsősorban a megszólításon nyugszik. Mégpedig inkább a Szent Lukács-féle megszólításon, amely röviden csak ennyi: „Pater”.

Az Atya szó a legtöbb vallásban megtalálható Istenre vonatkoztatva. Persze árnyalati eltérésekkel, sőt néha visszataszító tévedéssel, mint például amikor testi nemzés által származtatták magukat népek, illetve uralkodók az istenektől. Az atya szó épp ezért megtalálható több pogány istennévben.

Azt sem kell gondolnunk, hogy Izrael nem ismerte volna Istenre az Atya nevet. Csak nem olyan értelemben használta, mint ahogy Krisztus adta tanítványai ajkára. A Deuteronomiumban a Canticum Moysis-ből ismert rész, Mózes mondja a népnek: „Nem atyád-e ő néked, ki magáévá tett téged, alkotott és teremtett téged?” (Mtörv 32,6) „Nonne ipse est pater tuus, qui creavit te, nonne ipse te fecit et condidit?” Szerepel az atya a bölcsesség-könyvekben is a Teremtőre vonatkoztatva. De a legszebb ószövetségi részlet talán Izaiásnál található, a 63. fejezetben: „Tekints le az égből, nézz le szent és dicsőséges lakóhelyedről ... Hiszen Te vagy a mi Atyánk; Mert Ábrahám nem tud mirőlünk, és Izrael nem ismer minket. Te, Uram, Te vagy a mi Atyánk, öröktől fogva Megváltónk a Te neved.” (Iz 63,15–16) De hogy az ószövetségi felfogás Isten atyaságában csupán a Teremtőt látja és tiszteli, mutatja a következő, 64. fejezet szövegrészlete Izaiásnál: „Nos, Uram, te a mi Atyánk vagy! Mi vagyunk az agyag, és Te vagy a formálónk. Kezed művei vagyunk mindnyájan.” (Iz 64,7)

Valami többletet mégis tartalmaz Izrael népének nyelvén az Isten atyasága a pogány felfogáshoz képest. Tudniillik ez a szó az Ószövetségben némi emlékezés Isten ígéretére, hogy Izraelt a sajátjának tekinti. Vagyis Izrael Isten elsőszülöttje a népek között. Az Exodus 4. fejezetében Jahve így küldi Mózeset a fáraóhoz: „Mondd azért neki, ezt üzeni az Úr: Izrael nékem elsőszülött fiam. Engedd el fiamat, hogy szolgáljon nékem.” (Kiv 4,22–23) Ozeástól is ismerjük már a Máté-evangélium 2. fejezetében szereplő isteni szót Izrael népére vonatkozóan: „Egyiptomból hívtam az én fiamat.” (Oz 11,1)

Ezekben a héber szövegekben az ősi sémi „ab” szerepel atyaként. Ennél sokkal bensőségesebb csengésű, a személyes kapcsolatot jobban hangsúlyozó szó az arám „abba”. Az újszövetségi szövegekben már ez is éreztet valami újat, szemben az ószövetségi értelemmel. Annyival újabbat, amennyivel újabb és bensőségesebb volt a „fiam” szó az Isten szájából,

amikor azt mondta: „Ez az én szeretett fiam, akiben kedvem telik”, szemben azzal a régi, Mózesnek tett kijelentéssel: „Izrael nékem elsőszülött fiam”.

Az arám „abba”, amelyet az Úr ajkáról oly gyakran hallottak az apostolok, a keresztények életében is otthonossá vált; nemcsak imájukban, hanem talán – ha szabad így mondanunk – az ő teológiai nyelvükben. Hogy ez a palesztinai arám népnyelvben a családtyára alkalmazott szó az őskeresztények ajkán mindenütt élt – bár az 50-es, 60-as években talán tűnedezőben volt –, mutatja, hogy a görög Újszövetség három helyen még hozza, melléje írva a görög „pater” megszólítást is. A Márk-evangélium a Getszemáni-kerti jelenetben adja az Úr ajkára, s még kétszer említi Szent Pál a rómaiaknak és a galatáknak írt levelében.

Eszerint Krisztus által Isten nem azért Atyánk, mert teremtetők és gondviselőnk, nem is azért csak, mert az Ő népe vagyunk. Hanem olyan értelemben Atyánk, mint ahogy Jézus Krisztus atyja: saját isteni életét közli velünk. Mivel meghaltunk a régi embernek, és Krisztusban újjászülettünk, az Isten fiának képét viseljük, s a Szentlélek által Isten életében részesülünk. Ezért hangsúlyozza annyira Szent Pál mindkét levélrészletben, ahol a keresztényekről mint Isten fogadott fiairól beszél, hogy: „Akiket Isten Lelke vezérel, azok az Isten fiai” (Róm 8,14); „Isten elküldte Fiának Lelkét szívünkbe, aki ezt kiáltja: Abba, Atya! Tehát nem rabszolga többé, hanem fiú, ha pedig fiú, akkor Isten által örökös is.” (Gal 4,6–7)

Ez tehát más, mint a pogány ember, vagy akár Izrael viszonya az Istenhez. Épp ezért imájuk eljut az Isten trónjáig, a krisztusi ember imája pedig eljut az Isten szívéig. Valahogy ezt kell róla mondani: hogy szíven találja az Istent. Mert a keresztényből az Isten Fia és az Isten Fiának Lelke, a Szentlélek szólítja az Atyát.

„Ti tehát így imádkozzatok: Mi Atyánk, ki a mennyekben vagy.”

Legutóbb arról elméltünk, hogy ez az egyszerű megszólítás: Pater – amely az Úr Jézus anyanyelvén, az arám nyelvben így hangzott: „Abba” –, a családi körben használt bensőséges megszólítása volt a családapának. Az édesapa fogható hozzá a mi nyelvünkben. A Márk-evangélium tanúsága szerint az Üdvözítő így szólította meg az Ő Istenét és Atyját. De ezt a megszólítást adta tanítványai ajkára is, amikor imádkozni tanította őket, s az ősegyház a Mester mennybemenetele után legalább pár évtizedig használta is ezt az arám szót. Bizonyosság erre a Márk-evangélium, valamint Szent Pál galatákhöz és rómaiakhoz írt levele.

A Szent Lukács-féle, s az arám „Abba”-nak megfelelő „Pater” megszólítással szemben Szent Máté bővebb szöveget hoz: Pater hémón ho en toisz uránoisz.

Mi Atyánk, aki a mennyben vagy. Ez a megszólítás zsidó imádkozási mód, és a zsinagógai istentiszteletből vette át a kereszténység. Amikor a Máté-evangélium szövegét véglegesen összeállította a szerző, az Úr imádságát már a liturgiában kibővült alakjában iktatta be a hegyi beszédbe. Közben a bővülés olyan közösségekben jött létre, amelyekben a zsinagógai istentisztelethez szokott zsidó-keresztények aránylag sokan voltak. S ez a terület minden bizonnyal Palesztina és Szíria.

Jellemző adat, hogy a Máté-evangéliumban hússzor fordul elő az Atya neve után ez a jelző: „aki a mennyben van”. (Amíg Szent Márknál csak egyszer, Szent Lukácsnál pedig egyszer sem!)

„Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy.” Ezzel a hosszabb megszólítással tehát az Úr imádsága tökéletesebben simul bele a Máté-féle hegyi beszédbe, s egyáltalán a Máté-evangéliumba. A sokszor előforduló jelző, „mennyei” Atyátok, a „Pater hémón ho uránoisz”, vagy még kiemeltebben így, „Pater ho en toisz uránoisz”, nemcsak zsidó stílus a szövegben, hanem tartalmi hangsúlyozása is annak, hogy az Atya dicsősége a mi otthonunk és hazánk is.

Ami a többes számú birtokos jelzőt illeti: „Pater hémón”, szintén a zsidó hagyományból ered. Szóltunk róla, hogy Isten választott népének öntudata nyilvánul meg benne. (Lásd a

fentebb idézett Izaiás szöveget!) De a keresztények ajkáról már új keresztény öntudattal szólal meg. Maga az Úr bizonyosan többes számú jelző nélkül egyszerűbben és bensőségebben szólította meg az Atyát, de a Lukács-evangélium szerint is a kéréseket már többes szám első személyben mondta. Tanítványai is tudták – és minden kereszténynek jó tudnia –, hogy ez az ima lényegében nem az Ő imádsága. „Bocsásd meg a mi vétkeinket”, itt nem beszélhet saját bűneiről, hanem – mint az emberiség feje és megváltója – a többiek nevében mondhatta, és kért bocsánatot bűneinkért. A Miatyánkot nem Ő imádkozta, hanem őbenne mi, az Isten népe.

Talán ilyen gondolatok és érzések sugallták az első híveknek, hogy a „pater”-t a „hémón”-nal kiegészítsék. A keresztény hagyomány szerint, ha történetesen egyedül imádkozná is el valaki az Úr imádságát, mégsem egyedül mondja azt, hanem az ő szavai által Isten egész családja a földön. Ez az Isten országának imája. Imádkozhatná ugyan szövege szerint más vallásos ember, zsidó vagy mohamedán is. De jellege szerint keresztény ima. Erre a szenthagyomány tanít bennünket. Nézzünk pár adatot: Az ősegyház a Miatyánk szövegét titokfegyelem alá vonta, azaz a még meg nem kereszteltektől visszatartotta. Közvetlenül a keresztség után, még az Eucharisztia vétele előtt imádkozhatták csak el Isten újjászületett, fogadott fiai. A megújított keresztségi liturgia most visszahozta ezt az ősi gyakorlatot: a keresztelezés, illetve a krizmával való fölkenés után fehér ruhát öltenek a megkereszteltek, és égő gyertyával a kézben várják az Effeta érintését a fülön és szájon. Nyíljál meg! Ekkor az oltár elé vonulnak, s elmondják első keresztény imájukat, a Mi Atyánkot, amely a fogadott fiak imája.

Szintén ősi hagyomány helyezte a Miatyánkot a szentmisében az áldozás elé. Mert illik, hogy Krisztus titokzatos testének imájával forduljanak a közös Atyához azok, akik az egység forrásában, az egy testben és egy kehelyben akarnak részesülni. Így szól a Miatyánkról Justinus az Apológiájában; sőt már a Didaché is, amikor megokolja, hogy az újonnan megkereszteltek miért imádkozzák el még az Eucharisztia vétele előtt a Miatyánkot.

Hogy a Miatyánk a fogadott fiúság imája, a görög atyák irodalmában részletesen kifejti Maximus Confessor (†662). Érdemes felfigyelnünk arra is, hogy szinte kivétel nélkül minden liturgia – a keletieké is a Miatyánkot bevezető felhívás szövegében azt mondja a híveknek: „merjük imádkozni”, a latin szövegben: „audemus dicere” – arról a hitről tanúskodik, hogy semmilyen más embernek, még a mennyei angyaloknak sem szabad abban a teljes értelemben imádkozniuk a Miatyánkot, ahogyan a fogadott fiak imádkozzák.

Talán még egy adatot: Biztos, hogy kezdetben a hívek, ha együtt voltak, közösen mondták a Miatyánkot.

Csak a IV–V. sz. táján állandósul a nyugati latin liturgiában, hogy a Miatyánk „oratio sacerdotalis”. A celebráns egyedül mondta, sőt némely szertartás közben csendben, magában imádkozta mindenki, s a nép csupán az utolsó kéréssel járult hozzá, hogy az az ő imája is. A keletieknél liturgia közben mindig hosszan mondták vagy énekelték a Miatyánkot, s ebben a tekintetben bizonyos, hogy ők őrizték meg az ősibb hagyományt. Végre a latin liturgia több mint 1500 éves szokását feladta a nyilvánvalóan helyesebbért. XII. Piusz úgynevezett Biblikus végrendelete 1958. szeptember 3-án már szorgalmazta a Pater közös mondását a misében, majd a zsinat utáni liturgikus instrukciók, végül az Ordo missae ezt kötelezővé tették. Így vált a római liturgiában is a Miatyánk azzá, ami természete szerint: az Isten népének imája, Oratio populi.

Szenteltessék meg (Mt 6,9)

Mt 6,9. *Szenteltessék meg a te neved.*

A név a régiek felfogásában hatalom. Tekintélye is csak annak van, akinek neve van. Mózes könyörgött az Istenhez, nevezze meg magát, hogy majd népe kérésére meg tudja mondani, ki küldte.

S attól kezdve Jahve neve az ószövetségi nép felfogásában szikla, erős vár, védelem, segítség.

De a név mindig személyt jelöl; Jahve neve tehát az ő személyét helyettesíti. Neve szinte külön hüposztazisz, amikor arról van szó, hogy: az ő neve a szent városban és a templomban lakik (1Kiráj 11,36; 14,21; 2Kiráj 23,27; Bibeli Lexikon 1216), vagy hogy nevét dicsőítenünk, szeretnünk és megszentelnünk kell (Zsolt 34,4; 5,12; Iz 29,23). Például az 5. zsoltárból: „Oltalmuk légy azoknak, akik szeretik a te nevedet”. (Zsolt 5,12) Jahve nevének ez a személyt helyettesítő hüposztatikus felfogása eredményezte aztán, hogy a rabbinikus időkben a ki nem mondott Tetragram helyett a közönségesebb Adonai-t használták.

De Isten nevének megszentelése nem a tőle való félelem vagy az iránta való tisztelet. (Volt idő, mikor a Miatyánk első kérésének magyarázatában magam is a káromkodástól és az Isten nevének hiába vételétől óvtam a hallgatóságot.)

„Szenteltessék meg a Te neved.” A Miatyánk első kérése egy ószövetségi messiási ígérteljesedésére céloz. Ezekielnél a 36. fejezetben olvassuk: „Így szól az Úristen: Nem tiértetek cselekszem majd, Izrael háza, hanem az én szent nevemért, melyet meggyaláztatok a nemzetek között ... És szentté teszem nagy nevemet, melyet meggyaláztak közöttük, hogy megtudják a nemzetek, hogy én vagyok Jahve, amikor majd megmutatom szentségemet köztetek az ő szemük láttára.” S ezután következik a jövendölés: „Tiszta vizet öntök rátok ...; Új szívet adok nektek ...; Lelkemet öntöm belétek ...”. (Ez 36,22–26) A „megmutatom szentségemet” kifejtése mindez.

A Miatyánkban Isten nevének megszentelése, a próféta jövendölésnek megfelelően, dinamikus felfogású. Nem csupán a végtelen fölségű Isten dicséretét jelenti, s nem is azt, hogy az egy Istent mindenki megismerje és tisztelje. Az Úr Jézus által mondott kérésben az van, hogy az Atya nyilvánítsa ki magát: személyének fölségét, hatalmát, szándékait, belső életét; öntse ki ránk a lelkét. Vagyis valami olyasmit kér, amit Isten az Ezekiel-féle jövendölésben ígért.

A Miatyánk kérése ebben a dinamikus felfogásban eszkatológiai beállítottságú. Vagyis: az Atya nevének megszentelése tulajdonképp a megváltás nagy műve által történik a Fiú által. Jézus itt a megváltás művének teljesedését kéri. Később főpapi imájában ezt így fejezi ki: „Én megdicsőítettelek téged a földön. Én már nem vagyok e világban, de ők a világban vannak. Én hozzád megyek. Szent Atyám, tartsd meg őket a te nevedben, amelyet nekem adtál, hogy egyek legyenek, mint mi.” Az Atya neve, amelyet a szöveg szerint a Fiúnak adott, az Isten ős-szentsége. Ezt megosztja a Fiúval, és a Fiú által, illetve Szentlelkük által a világgal is. A megváltás ennek az ős-szentségnek, az Atya nevének a világra árasztása. „Tartsd meg őket a te nevedben, amelyet nekem adtál.”

Minden bűn az Atya nevének, az Ő szentségének megsértése. És minden engesztelés az Ő nevének megszentelése, azaz kiáradó kegyelmének befogadása.

Ha mármost életünk egybe van kapcsolva Krisztussal, akkor ennek az isteni életközösségnek forrása is, végső célja is az Atya. Életünk Isten atyaságához jut el, mint végső állomáshoz.

Ezt érezhette át a mi Urunk Jézus Krisztus, amikor tanítványai kérésére először imádkozta el fülük hallatára a Miatyánkot. Amikor először kimondta, hogy „Abba”, Atyám, „szenteltessék meg a te neved”, lelke mintegy otthon érezhette magát az Atya keblén. Az Atya és Fiú között lévő kielemezhetetlen és kimondhatatlan viszony gazdagsága áradt el benne, az Atya ős-szentsége. Szinte az Atya keblére hajtva fejét mondta el legelső, szeretettől kicsorduló kérését: „Szenteltessék meg a te neved”. S kérése nyomán ... szívek nyílnak meg a világban: lelkek, akikre a Fiúnak az Atyától kapott neve van írva ...; Fiúi szívek nyílnak meg az Atya szentsége előtt.

Mondjuk, hogy kötelezve vagyunk a szentségre? „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes” – figyelmeztet a mi Urunk. Talán inkább úgy mondom: kötelezve vagyunk az Atya nevének megszentelésére. S ez – minden tökéletlenségünk és erkölcsi hiányosságunk ellenére is – Krisztusban és a megváltott nép közösségében biztos hittel, reménnyel ösztönöz az életszentségre, és alázatos szeretettel munkálkodjunk rajta.

Jöjjön el (Mt 6,10)

Mt 6,10. *Jöjjön el a te országod.*

Biblikus tanulmányainkból ugyan ismert fogalom az Isten országa, elmélkedésünkhöz mégis tudatosítsunk pár mozzanatot tartalmi elemeiből.

Az Isten országa a szinoptikusoknál az Úr igehirdetésének központi témája; Máténál inkább a „mennyeek országa” kifejezéssel. A görög szöveg ezt mondja: „Elthetó hé bazileia szu.” Jöjjön el a te királyságod. Az Isten országa ebben az értelemben nem valami terület, hanem hatókör, az Istennek mint királynak, méltóságának és hatalmának elismerése, szándékainak elfogadása. Hogy a keleti királykép, a birodalmat alapító és birodalmakat elpusztító, hódító királykép mennyire hatott Izrael üdvtörténeti felfogására, nagyjából ismerős előttünk. Ez átment a messiási királyképbe is, de a prófétáknál eszkatológiai beállítással. Az evangéliumban Isten országa – a prófétáktól örökölt felfogásban – eszkatológiai értelmű királysága Istennek. Nem földi, nem immanens valóság, hanem transzcendens, mely az égből jő a földre. Mégpedig az Emberfia által létesülő királyság, aki az Atyától kapott megbízással megvalósítja a prófétáktól, pl. Dánieltől oly világosan előre jelzett országot. Az Ősöreg és az Emberfia jelenetében olvassuk: „Ő hatalmat, méltóságot és országot adott neki, hogy minden nép, törzs és nyelv neki szolgáljon, és hatalma örök hatalom legyen, amely meg nem szűnik, és országa olyan, amely el nem pusztul” (Dán 7,14), és „a Fölséges Isten szentjei nyerik el az országot, és övék lesz az ország örökkön-örökké” (Dán 7,18). Az evangéliumban is néha csak az „Ország” szó szerepel, mint Dánielnél.

Tehát a Miatyánk ebben az eszkatológiai transzcendens és messiási értelemben beszél az Atya országáról: „Jöjjön el a te országod!” Valószínű, hogy az ősegyház, különösen az első keresztény nemzedék úgy imádkozott a Dánielnél előrejelzett Országért, hogy dicsőséges megjelenését közel várta. Mikor ez késett, a gyorsan növekvő Egyházat kezdték úgy tekinteni, mint a jövő Ország első megnyilvánulását.

Azonban az evangélium által hirdetett Ország lényege szerint eszkatológiai, s így nem azonosítható az Egyházzal. Csak amennyiben transzcendens ország, vagyis mivel az időben is hat és egzisztál, úgy él és működik elrejtve az Egyházban, az Egyház által. Az Egyház birtokolja az Ország kulcsait, hatalma van bebocsátani oda, vagy kizárni onnan. Az Egyház szervezi azt az organizmust, amelybe Krisztus az Atya szétszóródott gyermekeit összegyűjti, és az Egyház őrzi, védi, gyarapítja azokat a javakat, amelyekkel Krisztus az Atya fogadott fiait gazdagítja.

A kinyilatkoztatásnak vannak fogalmai, amelyeket bármennyire is megértünk – héber, görög szöveg alapján és a szövegösszefüggésekből –, mégsem tudunk igazán kiemelni a titkok homályából. Ilyen az Isten országa is. Jobban mondva nem is annyira az Isten országának fogalma, hanem az érte való állandó könyörgés a titokszerű. „Elthetó hé bazileia szu”, „Jöjjön el a te királyságod”. Hát nem uralkodik-e már a világon Krisztus? Vagy nem király-e már kezdettől fogva az Isten? Miért kell annak eljönnie, ami már itt van? Vagy ha már a világ végéig kell imádkoznunk a Miatyánkot, merthogy az Ország eszkatológiai, nem hiábavaló azt úgy kérnünk, mintha holnapra várnánk a teljesedését? Sőt nemcsak úgy kell kérnünk, hanem úgy is kell dolgoznunk érte!

Isten országa úgy készül, mint ahogy épülnek a toronyházak. Különböző rétegek és emeletek következnek egymás fölé: de azért kezdettől fogva mindent megterveznek és megkezdene az építők, és az utolsó pillanatig semmi sem fejeződik be rajta. Minden úgy készül, hogy az egészet veszi célba, s ha egy része készen van, akkor sincs igazán készen, míg az egész el nem készül.

„Jöjjön el a te országod” – ez a könyörgés nem költői sóhaj, nemcsak segítségkérés, hanem munkába szólítás is; szinte munkaruha, amelyet minden nap magunkra öltünk a napi tennivalókhoz; fegyverzet, amely állandó harcra képesít; tréning, gyakorlás, amely nagyobb erőfeszítésekre izmosít. És persze mindenekelőtt a kegyelmet hívja le ránk, amely kiragad bennünket restség, lustaság, kényelemszeretet és élvezetvágyak lehúzó nehézkességéből. Mert sajnós, úgy belefeledkezünk kisdéd dolgainkba és szűk látókörű terveinkbe, mint a gyermekek a játékaikba, autóikba, vasútjaikba, a szembekötősdibe és bújócskába, s amíg ki nem nőnek a gyermekcipőből, addig nem tudnak értelmükkel világot átfogó tervekbe beleilleszkedni.

„Jöjjön el a te országod” – halálunkig és a világ végéig imádkozzuk. Kegyelemért és saját nevelésünkre. Hogy megtisztítson bennünket sok gyerekes hiábavalóságtól és hiúságtól, és ébren tartson szívünkben valami fájdalmasan sajgó vágyakozást a teljesség után.

Maga az Egyház sem más, mint mérhetetlen nagy vágyakozás az Atya országa után, amelyet mindenütt meg kell alapítania, s amelyet szüntelenül kell építenie.

Legyen meg (Mt 6,10)

Mt 6,10. *Legyen meg a te akaratod, amint a mennyben, úgy a földön is.*

Az eredetibb, Szent Lukács-féle Miatyánkból ez a kérés hiányzik. Vagyis ez az egyik bővülés a Máté-szövegben. Az egzegéták nem is magyarázzák másképp, mint az előző kérés bővebb kifejtését. Nekünk is ezen a nyomon kell elindulnunk, amikor elmélkedésünk tárgyává tesszük.

Említettük, hogy az előző kérés, Jöjjön el a te országod, a görög βασιλεια -val szerepel, aminek az arám *malkūt* felel meg. „Jöjjön el a te királyságod.” Vagyis itt hatásköréről, erő, hatalom érvényesüléséről van szó. Mármint az akarat, a természetes józan ésszel nézve is, az én központi hatóereje. A bibliai szövegekben az akarat mozgató erőt, tevékenységet és cselekvést irányító erőt jelent. Amikor pedig Isten akaratáról beszél a Szentírás, még gazdagabb tartalommal érti az isteni hatóerőt: jelenti örök és megmásíthatatlan történelmi terveit, teremtő és üdvözítő végzéseit.

Ebből a szempontból nézve tehát a Miatyánk három első kérése szinte egy egészet alkot: Isten ránk áradó szentségének, üdvözítő terveinek, kegyelmi hatásának megvalósulásáért könyörög.

Szent Máténál e betoldott kérés – ezzel a fogalmazással: „Genéthétó to thelémá szu” – liturgikus eredetű, s az ősegyház népe ajkán született. Ilyen szövegezéssel csakis Máténál szerepel, és pedig kétszer: mert a Miatyánkon kívül még a Getszemáni-kertben is elhangzik az Üdvözítő ajkáról. Jánosnál nem szerepel, a másik két szinoptikusnál pedig más szövegezéssel a Getszemáni-jelenetben. Szent Máté talán a többi evangélistánál is inkább hangsúlyozza Istennek a szenvedésre vonatkozó megváltó tervét, a keresztre vonatkozó üdvözítő akaratát. Az Úr imájába is némileg ilyen értelemmel került bele.

A Zsid 10,7 idézi a 39. zsoltár híres messiási jövendölését: „Nem kell neked véres és ételáldozat, engesztelés sem kedves előtted s égő áldozat, de embertestet alkottál nekem; Így szóltam hát: Íme jövök Istenem, hogy akaratodat megtegyem, amint a könyvtekercsben rólam írva áll.” (Zsolt 39,7–9)

„In volumine scriptum est de me: facere voluntatem tuam, Deus meus”, „Ecce venio”. A könyvtekercsben rólam írva áll ... Mindegyikünkéről írva van valami. S ami írva van felőlünk, az Isten akarata. Guardini „Inhalt des Daseins”-nek nevezi: létünk, egzisztenciánk tartalmának. Ez az, amiről az Üdvözítő azt mondta tanítványainak, hogy az Ő eledele; „Az én eledelem az, hogy annak akaratát cselekedjem, aki engem küldött.”

Ami a sors könyvében írva van rólunk, az az ételünk és italunk, alkotásaink és sikertelenségeink, harcunk, győzelmeink és bukásaink, örömünk és fájdalomunk. Van, amiről bizonyos jelekből előre tudjuk, hogy ez az Isten akarata. S van, amiről nem is sejtjük, vagy fel sem mernénk tételezni. Emlékezzünk csak Petrus Lombardus finom különböztetésére: „voluntas Dei signi” és „voluntas Dei beneplaciti” között, amelyet Szalézi Szent Ferenc úgy magyaráz, hogy: van, amikor Isten akaratát kétségtelenül felismerjük bizonyos jelekből, s tudjuk, hogy azt meg kell tennünk; de van, amikor nem ismerjük fel, hanem csöstül jön ránk a kín, a szenvedés, sikertelenség és hanyatlás ..., s akkor alázattal el kell szenvednünk a sok csapást, s el kell fogadnunk bennük kicsiny magunkat.

Omne tulit punctum, patitur qui semper agitque, quae vult, quove modo vult Deus, et quia vult. Maradékalanul teljesíti kötelességét, aki mindig megteszi vagy elviseli, amit az Isten akar; és pedig azon a módon, ahogyan Ő akarja, és „mert Ő akarja”.

„Így szólok hát – a zsoltárossal –: Íme, itt vagyok, Istenem, hogy akaratodat megtegyem, amint a könyvtekercsben rólam írva van.”

Kétféle kötelességtudó ember van. Az egyik a magas erkölcsiségű, jól nevelt, mindenki számára hasznos ember, aki mint a gép, maga az élő kötelesség. Ez is becsülésre méltó. A kötelesség az ő életének alapja és tartalma. A másik kötelességtudó ember úgy teljesíti azt, hogy Isten akaratát imádja benne. Az ilyen ember még a vallásosok közt is olyan, mint Isten angyala, aki magát Isten tervei küldöttének és szolgájának vallja.

Olyan, mint Isten angyala? Nem. Mi emberek nem vagyunk angyalok. Mint test-lélekből álló lények, a föld fiai vagyunk, és egy zűrzavaros, bűnöktől terhelt történelem ide-oda sodrott, gyöngye akaratú lényei. De hiszünk Isten ránk vonatkozó üdvözítő akaratában, s hogy annak éppúgy kell teljesednie, mint a dicső szellemek világára. Ezért imádkozzuk: „legyen meg a Te akaratod, amint a mennyben, úgy a földön is”.

(Szent Mihály és főangyal-társai ünnepén, akik az Írás szerint az üdv-ökonomia nagy alakjai:) tisztelettel adózzunk hát a mennynek, ahol az Isten akaratáért már folyt vagy még folyik a nagy küzdelem. És hogy feledésbe ne menjen a régen hallott szép ima, kérjük: „Szent Mihály főangyal védelmezz minket a küzdelemben. A sátán gonosz kísértései ellen légy oltalmunk. Esedezve kérjük: parancsoljon neki az Isten. Te pedig mennyei seregek vezére, a sátánt és a többi gonosz szellemet, akik a lelkek vesztére körüljárnak a világban, Isten erejével taszítsd vissza a kárhozat helyére.”

S ha így, kezdetben talán az akarat nehéz összeegyeztetésével, később már a közös cél, az üdv szeretete által egyesülünk Isten akaratával, s akkor biztosan bekövetkezik, hogy ámuló örömünkre akkora eredményt is kezünkben tartva: a dicsőségbe is egyesülünk Ővele.

Mindennapi kenyerünket (Mt 6,11)

Mt 6,11. *Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma.*

A Miatyánk második fele az emberre vonatkozóan sűríti össze a legfontosabb igényeket. Ez a kérés az élet legelső feltételére, a testi táplálékra vonatkozik. S bár a hívő ember tudja, hogy saját magának dolgoznia kell a megélhetésért, de azt is tudja, hogy Isten a földi javak szerzője, és feltétlen ura marad az ember erőfeszítése és gazdasági szervezkedése mellett is. Talán az emberiség történelmében mindig volt tömeges éhhalál, csak írásbeli feljegyzéseink nincsenek róla. S most is, amikor milliók pusztulnak el éhhalállal, akkor a hívő ember különösen átérzi annak szükségét, hogy a teremtő és gondviselő Atya oltalma alá meneküljön az ínség réme elől. Bizonyos, hogy az Úr imájának negyedik kérése elsősorban a testi megélhetésre irányul és mindig aktuális.

„Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma.” Itt a „mindennapi”-n hangsúly van. De a latin „panis quotidianus” és a német „tägliches Brot”, a magyar „mindennapi kenyér” fordítás nem fedti a görög „epiuziosz” értelmét. Ton arton hémón ton epiuzion dosz hémin szémeron – mondja a görög szöveg. A jelzőnek a főnév után tétele külön névelővel igen erős hangsúlyozású. Az epiuziosz szó nem található a görög szótárakban; s az egész görög nyelvű irodalomban – a Miatyánkon kívül – csak egy helyen bukkantak rá: a hellénista Egyiptomból származó Fájjum-i papirusztöredékben. Ez egy egyiptomi háztartás konyhai költségvetése a napi szükségletről. Ha magát az epiuziosz szót próbáljuk elemezni, azonnal megakad szemünk a filozófiából jól ismert „uzia”, helyesebb ejtéssel „uszia” melléknévi formáján, amelynek jelentése: „lét”, „lényeg”. Az „epiuziosz” alapjelentése tehát nem időt jelöl, hanem mennyiséget; nem azt jelenti, hogy „mindennapi”, hanem a „létezésre szükséges”, a „lényegszerű”. A „ton arton ton epiuzion”-t Origenész úgy is magyarázza, hogy itt az élet fenntartásához szükségesről van szó (De oratione, 27). „Existenzminimum”-nak mondja Trilling.

De a Miatyánk negyedik kérése időre is céloz: „a létfenntartásra szükséges kenyeret add meg nekünk *ma*.” Ez az időjelzés mind Szent Máténál, mind Szent Lukácsnál megvan.

„Dosz hémin szémeron”. „Da nobis hodie”. Alig lehet szabadulni attól a parallelizmustól, amelyet a nagy szentírás-magyarázó atyák mindig hoztak e helyen. Isten úgy nevelte népét a pusztában a benne való bizalomra, hogy a mannából csak egy napra valót, szombat előtt két napra valót volt szabad összeszedniük: egy gómert fejenként. Aki nem engedelmeskedett, hanem többet szedett, vagy aki az előző napiból eltett másnapra, annak maradéka megférgesedett. „Mondá az Úr Mózesnek: Íme én kenyeret hullatok nektek az égből. Menjen ki a nép és szedjen egy-egy napra valót, hogy próbára tegyem, vajon törvényem szerint jár-e el vagy sem.” (Kiv 16,4)

Az Üdvözítő ugyancsak erre a határtalan bizalomra akart nevelni bennünket. A Miatyánk Isten népének imája. E népnek másképp kell gondolkodnia, mint a világ fiainak. Nap mint nap feltétlen bizalommal kell Istenünk és gondviselő Atyánk kezébe ajánlanunk életünket. Mi a lélekben szegények népe vagyunk, akiknek azt mondta az Üdvözítő: „Keressétek először az Isten országát, s a többi is mind megkapjátok.” Jövő megélhetésünkre irányuló aggodalom tehát nem illik hozzánk, keresztényekhez. (Még kevésbé, mint papokhoz és szerzetesekhez.) Ne feledjük: nem azzal hamisítjuk meg az evangéliumot, és nem azzal mutatunk rossz példát a nem-hívőknek, hogy nem nélkülözünk, hogy nekünk is van pénz a zsebünkben, amikor kell, vagy hogy mi is úgy öltözködünk, mint mások. Hanem azzal botránkoztatjuk őket, ha engedjük elhatalmaskodni rajtunk a görcsös pénzvágyat, ha a nyugdíj nagysága, vagy az öregkori megélhetésről való aggodalom lesz cselekvéseink, munkánk indítéka. (Más lapra tartozik, hogy erről előljáróinknak kötelessége gondoskodni. És persze ez is lehetne elmélkedési téma.)

„A létfenntartásra szükséges kenyeret add meg nekünk ma”.

A Miatyánk gazdag patrisztikai magyarázatából talán még egy gondolatot idézzünk fel. Sok atya – így Tertullianus, Athanáziosz, Hilarius, Ambrus, Damaszkuszi Szent János – a „ton arton ton epiuzion”-t, az élet fenntartásához szükséges kenyeret eucharisztikus értelemben is magyarázzák. Bár a szöveg első értelme kétségtelenül a testi megélhetésre irányul, az eucharisztikus magyarázat mégis jól beillik az Úr imájának szövegösszefüggésébe. Hiszen az Üdvözítő magát nevezte az „élet kenyérének”, melyet ha nem eszünk, nem lesz élet bennünk. E kérés eucharisztikus értelmét különben az ősegyház is érezte, amikor a mise liturgiájában közvetlenül a konszekrációs anafora után a Miatyánkkal kezdte a kenyértörés rítusát.

Törekedjük Isten fiainak bizalmával mondani az Úr imáját. Minden szóbeli ima és minden liturgia magában hordozza azt a problémát, hogy a gyakori mondással gépiessé válik, rá se gondolunk az értelmére. Vajon a szóbeli ima, vagy a liturgia hibája ez? Szó sincs róla! A mi szívünk hibája. Értellemmel figyelni és szívvel érezni kell azt, amit mondunk. Tudatosan rá kell nevelnünk tehát magunkat arra, hogy a Miatyánk sablonos mindennapi recitálása ne homályosítsa el bennünk azt a jelentést és nevelő értéket, amelyet az Üdvözítő és az apostoli Egyház tulajdonított neki.

Bocsásd meg (Mt 6,12)

Mt 6,12. *És bocsásd meg a mi vétkeinket, amint mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek.*

Az embernek mindig volt bűnérzése és bűnfogalma, legfeljebb korok szerint elhalványodik, amikor zavarossá válik az erkölcsi tudat. Az Ószövetség magas erkölcsiségét mutatják a bűnbánat komoly kifejezései a prófétáknál és a zsoltároknál. „Könyörülj rajtam Isten, irgalmad miatt, nagyvonta szerint könyörületednek töröld el gonoszságomat”. A zsoltárok bánathangjai minden idő emberének, így a kereszténynek ajkán is a legtisztább, legőszintébb megnyilatkozásai a lelkiismeret terhétől szabadulni akaró embernek.

Üdvözítőnk feltételezi minden ember bűnös voltát; ezért evangéliumának első szava: „Tartsatok bűnbánatot, mert közel az Isten országa.” „Ha bűnbánatot nem tartotok, mindnyájan elvesztek” – mondja. De az evangéliumban sürgetett bűnbánat egy pontban többletet, új színt kap a zsidó, vagy akár pogány ember bánatához képest, amelyet úgy gondoltak, csak Isten és az ember közti személyes viszony szerint kell rendezni. Az Úr megnyilatkozásaiban mindig van valami közösségi szempont: az Isten országára hivatkozik, vagy a felebarátra, vagy az Egyházra. A Miatyánk ötödik kérése is ilyen közösségi jellegű feltételhez köti a bűnbocsánatot. Ha a görögöt pontosabban akarnánk fordítani, így hangzana: „Engedd el a mi tartozásainkat, amint mi is elengedjük adósainknak az ő tartozásukat”. Itt önkéntelenül fel kell idéznünk az Úr egyéb idevágó hasonlatait; hogy pl. jobb előbb kibékülnünk ellenfelünkkel, mielőtt a bíró elé jutunk; vagy a könyörtelen szolga hasonlata jut eszünkbe, aki száz dénárért fojtogatta szolgatársát, holott ura tízezer talentumot engedett el neki. Az Üdvözítő azt akarja mondani, hogy Isten végtelenül irgalmas és elég hatalmas ahhoz, hogy bármily nagy adósságot elengedjen: de a megváltás, az elengedés nagy művében ez is benne van: „úgy”, „amint”. „Nem kellett volna neked is megszánnod szolgatársadat, mint ahogy én megszántalak téged?”

Isten csak azt szeretheti, aki minden gyarlósága ellenére is valamiképp hozzá hasonló. Semmi sem áll vele olyan ellentétben, mint a gyűlölet és rosszakarat. Isten sem teheti meg, hogy a gyűlölködés és gonoszság részt kapjon az Ő országában.

„Bocsásd meg a mi vétkeinket, amint mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek”. Tertullianus azt mondja erről a kérésről, hogy „signaculum Orationis Dominicae”, az Úr imájának pecsétje. A testvéri szeretet és a bűnbocsánat eszközlője, s ez egyik oka, amiért a szentmise áldozási részének bevezetője lett közvetlenül a testvéri csók előtt. „E csók után őszinte és tiszta szívvel járulhatsz az Úr asztalához”, mondja (De Oratione 7,9).

Nincs kétség, hogy a hívek azokban a századokban, amikor a bűnbocsánat elnyeréséhez a gyónás még nem volt intézményesítve köztük, több más mód mellett leginkább a Miatyánk őszinte elmondásában, és a fenntartás nélküli testvéri szeretet kinyilvánításában látták a büntőlő erőt. Aranyszájú Szent Jánost idézem: „Félelmetes ez az imádság. Aki ezt imádkozza, majdnem így kiált az Úrhoz: Uram, abbahagytam, te is bocsásd meg. Lemondtam róla, te is felejtsd el. Megnyugodtam, te se vesd szememre.” „Ha így kérünk bocsánatot – mondja Aranyszájú –, tiszta szívvel léphetünk ehhez az asztalhoz, és az Úr imáját az Atyához nyugodtan mondhatjuk. A beavatottak tudják, mire gondolok.” Hogy mire gondolt itt Aranyszájú Szent János? A beavatottak tudják. Azt tudniillik, hogy bűnös szájában ilyen imádság, ha őszintén mondják, elképzelhetetlen anélkül, hogy a kegyelem által valóban ne lenne Isten gyermeke. (In Gn 9; Hom 27,8; In Eutrop 4)

Szent Ágostont is idézem: „Propter peccata humana ... constituit Deus in ecclesia quotidianam medicinam, ut dicamus: Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris: ut his verbis lota facie ad altare accedamus, et his verbis lota facie corpore Christi et sanguine communicemus.” (Serm 49,8; Serm 227)

„Bocsásd meg a mi vétkeinket, amint mi is megbocsátunk az ellenünk vétőknek.” Szokatlan fordulat egy imában: az imádkozó maga említi meg azt a feltételt, amelyet Isten a kérés teljesítéséhez megszabott. Az Úr tudta, hogy ezt az imádságot övéi napról napra fogják mondani, és hathatósan emlékezetükbe akarta idézni az irgalmas szeretet kötelességét. Csak hadd említse minden imádkozó saját maga is ezt a feltételt! Csak hadd emlékezzék a szeretet törvényére!

Isteni pedagógia, mert a megbocsátó, irgalmas lelkiület, a megváltás gyümölcse bennünk. Krisztusi remekmű a világban a jóságos, irgalmas szívű ember. Minden remekmű elkészítése kitartást, gyakorlást, türelmet kíván ..., sok apróságban való helytállást. A mi közös életünkben talán nem nagy vétkeket kell megbocsátanunk egymásnak, de azért sok-sok önzést, figyelmetlenséget, szeretetlenséget ... Adjuk meg magunkat a Miatyánk pedagógiájának. Mindnyájan Isten adósai vagyunk, és atyai irgalmában, nagylelkű elengedésében reménykedjünk. Rejtett és tudott bűneink a bűnös hajlamok bonyolult szövedéke bennünk, a botrányok, amelyet okoztunk, atyáink, barátaink és a magunk bűnének roppant terhe van lelkünkön. Hegymagasságnyi adósságteher az, amit ez a szó hordoz: élet. Mindez csak egy felülről jövő nagylelkű elengedésben semmisülhet meg.

S mi lenne velünk e remény nélkül?

Ne vigy minket (Mt 6,13)

Mt 6,13. *És ne vigy minket a kísértésbe.*

Mindjárt az elején óvást kell emelnünk e szöveg olyan értelmezése ellen, mintha Isten maga okozhatná a kísértést. Szent Jakab levele is figyelmeztet: „Senki se mondja a kísértés idején: az Isten kísért engem. Isten nem kísérhető rosszra, és maga sem kísért senkit. Mindenki úgy esik kísértésbe, hogy saját kívánsága vonzza és csábítja.” (Jak 1,13–14)

Tehát a Miatyánknak ilyen fogalmazású kérése: „ne vigy minket a kísértésbe”, egy hebraizmustal magyarázható, tudniillik hogy az illető ige, az úgynevezett Hiphil, kauzatív ragozásban volt eredetileg. Lényeg az, hogy ennek tagadó értelme lehet ez is: „ne légy oka, hogy mi a kísértésbe jussunk”; de lehet ilyen kauzatív fordítást is adni neki: „tedd azt, hogy mi a kísértésbe ne jussunk”. Isten szentségét tekintve, nyilván ez utóbbi értelmezés a helyes. Isten „apeirasztosz”, minden kísértés oka távol van tőle, a bűnnek árnya sem férhet hozzá.

Az aszkétika kísértésnek számít mindent, ami bármi módon bűnre vezetheti az embert. Vagyis bűnre vezető alkalmat, akár közeli, akár távoli bűnalkalmakról van szó, továbbá az emberi természetnek az eredeti bűn hatására rosszra irányuló hajlamait és a gonosz szellem beavatkozását. Főleg a másodikat tárgyalja hosszan mint kísértést, mint az ember önzésre, öncélúságra törekvését – melyet Szent Pál „test”-nek, „testi ember”-nek nevez; Szent János apostol „világ”-nak, levelében pedig a hármaskívánsággal jelöl: „a test kívánsága, a szemek kívánsága és az élet kevélysége”. S legyen bármily erős ez a kísértés, bármily ösztönös és szabadságunkat gúzsba kötő, a felelősség teljesen sosem vész ki a tudatunkból. Ezért szükséges az állandó éberség, ezért sosem adható fel önmagunk nevelése, az aszkézis, és sohasem szabad abbahagynunk az imádságot, hogy „ne vigy minket a kísértésbe”.

De úgy látszik: a Miatyánk e kérése nem a mindennapi apró kis kísértésekre vonatkozik elsősorban. Isten „apeirasztosz” Szent Jakab szerint, nem oka a kísértésnek. De megengedi. Félretéve most minden filozófiát, amely szabadságunkkal magyarázkodna, az üdvtörténet megdöbbentő jelenetekkel igazolja, hogy Isten megengedi a kísértést. Néha nagyon megpróbálja az embert, hogy szabad döntése annál jelentősebb legyen a maga és mások üdvére. Megpróbálta Ábrahám hitét, s ezt később meg is okolta: „Most már tudom, hogy féled az Istent, s kedvemért egyszülött fiadnak sem kedveztél.” Megpróbálta Krisztust: „Pusztába vitte őt a Lélek, hogy megkísértse a sátán.” Tehát imánk, „ne vigy minket a kísértésbe”, nem arra kéri Istent, hogy mintegy spórolja meg az embernek szabadságában gyökerező és talán sok küzdelmet kívánó döntését. Aligha gondolhatunk olyan kérésre, hogy minket, akik Isten akaratából e világban élünk, kegyelme szabadítson meg a ránk zúduló hatásoktól, vagy belső ösztönös hajlamainktól.

Ezeknek megvan a maguk értelme, jelentősége, értéke. Így érlelődünk személyi kibontakozásunkban, és fejlődünk testi-lelki nagykorúságra. Egy szellemi védőburokban nevelődött ember tulajdonképp sosem nevelődik teljes értékű tartalmas emberré, hanem infantilizmus, vagy nagyon egyoldalú, hiányos világkép fogja jellemezni. Nem, nem. Egészen másról van szó, amikor azt kérjük, hogy „ne vigy minket a kísértésbe” („ments meg minket a kísértéstől”).

Ennek a kérdésnek Szent Máté-féle kiegészítése igazít el a helyes értelmezésben: „hanem szabadíts meg a gonosztól”.

A mi Urunk megkísértése a pusztában elpártolásra, a küldetéstől való aposztáziára vonatkozott. Az istenellenes erők vonzása volt Isten terveivel, akaratával és uralmával szemben: „Mindezt neked adom, ha leborulva imádasz engem” – mondja a kísértő. Nem is lehet másképp érteni a kísértés szót, amikor Jézus ezt mondja apostolainak a Getszemáni-kertben: „Így hát egy óra hosszát sem tudtatok virrasztani velem? Virrasszatok és

imádkozzatok, hogy kísértésbe ne kerüljete. A lélek ugyan kész, de a test gyöngé.” Milyen kísértésektől igyekezzenek szabadulni? Imádkozzatok, hogy az elpártolás kísértésétől megmeneküljete. „Simon, Simon a sátán megkívánt titeket, hogy megrostáljon, mint a búzát...”. Sosem tudhatjuk előre, lesz-e erőnk a helytállásra. Péter is fogadkozott előbb: „Én ugyan meg nem tagadlak soha!”

Ki tudná fölmérni imáink, Miatyánkaink hatását? Azt a kegyelmet, hogy a teljes tagadástól még megmentett minket az Isten.

Minden kísértés: megismétlődése Ádám és a második Ádám, Krisztus megkísértésének. Bukás és győzelem, bukás és helytállás ismétlődik. De Isten nem akarja a kísértést, mert nem akarja az elpártolás bűnét. S bár Isten megengedése alapján Ádám tagadása valamiképp mindnyájunké, és mindnyájunkban ismétlődik, az irgalmas Isten nem engedi meghiusulni eredeti üdvözítő tervét. S ha úgy is látszik, hogy a sátán minden emberben győz az elpártolás kisebb-nagyobb bűnével, ugyanakkor mégis halálra sebzi őt a Megváltó műve, amely a megtérő ember szabad akaratával egybefonódva az irgalmas Isten kegyelmét árasztja a világba. Hogy miképp győz a kegyelem kísértéseinkben, vagy hogyan eredményeznek nagyobb jót még bűneink is, azt csak a végső ítéletkor fogjuk meglátni. Mi csak azt kérjük állhatatosan, hogy mennyei Atyánk kegyelme óvjon meg minket a tagadás szellemétől, a tőle való elpártolás súlyos kísértésétől.

Szabadíts meg (Mt 6,13)

Mt 6,13. *Ne vigy minket a kísértésbe, hanem szabadíts meg a gonosztól.*

Tulajdonképpen egy kérés a kettő, szorosan összetartozó pozitív és negatív fogalmazásban. Értelmezésére az a döntő, milyen jelentést tulajdonítunk az utolsó szónak: gonosztól.

A görög atyák – és pedig közöttük a legnagyobb szentírás-magyarázók, mint Origenész, Aranyszájú Szent János és Maximus Confessor – az „apo tu ponéru” kifejezést személyes jelentésben magára a sátánra értik. A latin atyák semleges jelentést vesznek, mint ahogy a Miatyánk régi latin fordítása is csak rossznak, „malum”-nak fordítja az egyébként inkább „gonosz”-t jelentő görög πονηροῦ-t. De a latin egyházi írok közt is akad pár, akik a személyes gonoszra magyarázták a Miatyánk e kérését, így Tertullianus, Beda Venerabilis, sőt a rossz végső, személyes magyarázatát nagyon hangsúlyozó Szent Ágoston.

Figyelemre méltó az, hogy a „ponérosz” szó hatvanötször fordul elő az újszövetségi Írásokban, de ezek közt csak egyetlen helyen nem jelent személyes gonosztságot: tudniillik az Apokalipszis 16. fejezetében, ahol ezt olvassuk: „rosszindulatú fekélyek támadtak az emberek testén” (Jel 16,2); a „rosszindulatú” jelző is „ponérosz”-szal van kifejezve. Egyébként mindenütt a sátán, illetve a sátáni hatások jelzője.

Mindenesetre a görög atyák már anyanyelvüknél fogva is jobban érezhették, mi itt a helyes jelentés. Meg aztán a hegyi beszéd és az egész Máté-evangélium szövegösszefüggését is valahogy jobban látták. Az ő véleményük szerint a „ponérosz” szó mögött – amit a megszemélyesítés miatt mindig hímnemben említenek – a bűnnek és kárhozatnak egész sátáni világrendszere áll. Olyan szisztéma, amely minden dolgot illetően szöges ellentétben áll Istennel, s mindenféle kísértés és kísérletezés, alakoskodás és nyílt szembeszállás révén az állandóan épülő Isten-országa tönkretételén dolgozik. Ez a gyűlölet pedig személyekben testesül meg, s az istenellenes erők nagyarányú összefogásának hátterében a sátán működik, az ősi ellenség. Az evangéliumok sok jelenete és beszéde világít rá erre az istenellenes harcra, s kiváltképp ennek hatása alatt áll a hegyi beszéd és a Máté-evangélium. (Egyébként a Szent Lukács-féle Miatyánkból hiányzik az utolsó kérésnek ez a gonoszra utaló bővítménye.)

Poláris ellentét rajzát figyelhetjük meg a Máté-evangélium és a hegyi beszéd mondanivalójában. Nem mintha egyenlő felek állnának szemben egymással. Azonban az Isten országa a földön és e világban épül, itt szerveződik hús-vér emberek által a körülmények sodrásában, élén a Messiással, aki maga is valóságos ember. Mármint az ellenség is megkísérli, hogy ugyancsak emberek által szervezkedjék az Ország ellen. Az evangéliumban nagy erőjátéknak vagyunk szemlélői, és évezredek múlva is élénk állítja az evangélium ennek a küzdelemnek valóságát.

A Miatyánkot naponta imádkozzuk, anélkül, hogy erre a küzdelemre gondolnánk. Pedig az volna a feltűnő, ha épp az Isten népének imájából hiányozna az utalás az Isten országának nagy erőpróbájára.

De nem is hiányzik belőle.

„Alla hrüszai hémász apo tu ponéru”, de szabadíts meg a gonosztól. E Máté-féle kiegészítés a Miatyánkhoz kerek egészé formálja az Úr imáját, s az ellenség említésével jobban kiemeli, hogy az Isten országának imája.

Figyeljük csak meg: az első és az utolsó szó jelzi a két pólust, a személyes jószág, az „Atya” és a személyes gonosz, a „ho ponérosz” poláris ellentétét. A „Pater hémón” és az „apo tu ponéru” stilisztikailag tehát jól van elhelyezve a mű elején és végén. Nagyszerű a közbülső gondolatok elrendezése is, mert az első kérések – „Szenteltessék meg a Te neved” és „Jöjjön el a Te országod” – jelzik és elindítják az üdvözítő mű dinamikáját és tennivalóit.

Az ima áhítatos hangja egy pillanatnyi kétséget sem hagy, hogy a győzelem az Isten országáé. De a reális lehetőség is kifejeződik benne, hogy az egyes ember elveszhet a küzdelemben. Gyermeki bizalom és ragyogó tiszta fény a kezdete, kissé sötétebb kép a vége. Mintha belénk szuggerálná, s mi teljes tudattal és élő hittel fogadnánk magunkba annak igazságát, hogy a világosság és sötétség országának küzdelmében élünk ezen a világon. Megérteti velünk, hogy a gonoszság bennünk is személyes méreteket akar ölteni. Mert az a természete, hogy egy-egy ember megtestesült gonoszság legyen, hogy igazi ellenséggé váljon.

A Miatyánk a fogadott fiak alázatos imája:

Nem kér kiváltságokat a többi ember közt, még csak különös gazdagságot sem. Nem kérjük, hogy a közös tehertől – amely az emberiségre nehezedik – szabadítson meg bennünket a mi mennyei Atyánk. Nem kérjük, hogy, mentsen fel a keserves robot alól, vagy hogy ne érjen bennünket betegség és halál. Nem kérjük, hogy ne öregedjünk meg, és hogy ne érjen bennünket megaláztatás, üldözés és sok-sok szeretetlenség, félreértés. Nem kérjük, hogy siker kísérjen bennünket az életúton. Hordozzuk részünket a közös teherből. Csak azt kérjük újra és újra, hogy Atyánk és Istenünk szabadítson meg bennünket a gonosztól; attól, hogy lassú vagy gyors, cseles vagy nyílt átalakulással „ellenséggé” váljunk, Isten országának ellenségévé. És a fiak bizalma élteti a kérést, hogy meghallgatásra talál. Mert nem tanított volna bennünket erre az imára az Isten Fia, ha Atyánk a mennyben nem akarna bennünket országába fogadni, sőt országát velünk felépíteni.

Ezt a bizalmat sugározza a liturgia, amikor a nép ajkára adta a Miatyánk végén, vagy az utolsó kérés embolizmusa végén a szép doxológiát: „Mert tiéd az ország, a hatalom és a dicsőség...”.

A megbocsátás (Mt 6,14–15)

Mt 6,14–15. *Ha megbocsátjátok az embereknek, hogy vétettek, mennyei Atyátok nektek is megbocsát. De ha nem bocsátok meg az embereknek, Atyátok sem bocsátja még bűneiteket.*

Mindjárt a Miatyánk befejezése után következik ez a szöveg. Hallatára az ember hajlandó azt mondani, hogy: ez már sokat emlegetett téma, talán tovább is mehetnénk. Az Úr imájának ötödik kérése is majdnem így fogalmazta; sőt a hegyi beszéd első nagy részében is volt róla szó, amikor azt mondta az Üdvözítő, hogy még az oltárt is hagyjuk ott, hogy valakivel kibéküljünk.

Úgy gondolom, mégsem volna helyes átlépnünk most e szöveget. Egyrészt, mert amikor a hegyi beszéd átmélkedésének nekifogtunk, válogatás és kihagyás nélkül minden mondatát érintettük. Meg aztán az ismétlődő gondolatok is tartalmaznak valami újat legalább helyzetüknél fogva, amit érdemes figyelembe venni.

Lássuk tehát.

Az Úr imájából az ötödik kérés témája – „És bocsásd meg a mi vétkeinket, amint mi is megbocsátunk az ellenünk vétőknek” – új fogalmazásban kerül itt elő: már nem könyörgés, hanem törvény. Ahogy Trilling érdekesen mondja: elég szigorú hangú törvényfogalmazás; mind pozitív, mind negatív formában ugyanazt a feltételes törvényt hozza – „ha megbocsátok az embereknek, hogy vétettek”... és „ha nem bocsátok meg az embereknek ...”. Mindkét esetben a mi cselekvésünktől függően jár majd el az Isten velünk szemben. E törvény oly szigorú, hogy nem tűr semmi kivételt. Nagyon kevés szó hagyta el az Úr ajkát, ami ennyire szigorú, világos, komoly hangú lett volna.

Mi a magyarázata ennek a törvénynek? Az irgalmas lelkületet miért kívánja meg tőlünk „ennyire irgalmatlanul”?

Az ok: a szeretet. A szeretet, amely Isten lényege; hiszen „Ő maga a szeretet” (1Jn 4,8). Márpedig a szeretet egy és oszthatatlan. Ha valaki nem ismer könyörületet egy embertársával szemben, akkor már gátat emel Isten irgalma elé, és pedig éppen a saját szíve ez az akadály; tudniillik Isten irgalma nem talál irgalmat benne. Érdekes, hogy a Krisztus előtti századok ószövetségi irodalma – amelyből részben még a Miatyánk is merítette tartalmát – Isten irgalmas szeretetének törvényszerűségét milyen világosan fogalmazta meg már Jézus, Sirák fiának könyvében; ott a 28. fejezetben ezt olvassuk:

„Bocsásd meg társadnak, ha vét ellened, akkor te is, amikor könyörögsz, elnyered bűneid bocsánatát.

Ember emberre haragot tart, és Istennél keres gyógyulást?

A hozza hasonló embernek nem kegyelmez, és mégis önnön bűneiért imádkozik?

Haragot tart, holott csak ember, és bocsánatot kér Istennél?

Gondolj a végső dolgokra: és szűnj meg gyűlölködni!

Gondolj Isten félelmére és ne tarts haragot társaddal!

Gondolj a Magasságbeli szövetségére, és nézd el társad tévedését!” (Sir 28,2–9)

Tehát az Ecclesiasticus szövege is az evangéliumhoz hasonlóan elmélkedik az irgalmasság törvényéről. A szeretet egy és oszthatatlan.

Egészítsük ki még egy gondolattal ezt a törvényt. Ha szövegét megfigyeljük, sem a pozitív, sem a negatív fogalmazású feltétel nem említi, hogy ellenünk való vétkeket kellene megbocsátanunk; pedig a Miatyánk úgy említette. Itt így szól a törvény: „ha megbocsátjátok az embereknek, hogy vétettek – egyáltalán minden vétküket –, mennyei Atyátok nektek is megbocsát ...”, s negatív formában ugyanígy.

Guardini ehhez fűzi elmélkedését a keresztény ember viszonyáról a hegyi beszéd törvényeihez. Kétféle vélemény és magatartás kísértett mindig a keresztények között azzal a

követelménnyel szemben, amelyet Krisztus állított elénk. Az egyik egy szigorú álláspont: maradék nélkül és kérlelhetetlenül be akarja hajtani azt, amit a hegyi beszéd kíván; igazi kereszténységnek csak azt tartja, és minden emberi gyöngeséget már veszedelmes elhajlásnak minősít; az ilyen keresztény jelszava: minden vagy semmi! A másik vélemény a lazaság ellenkező véglete: az ember képtelen ilyen erkölcsi magaslatra; nem marad más hátra, mint tehetetlenségünk bevallása és a következtetések levonása, amely végső fokon abban áll, hogy az ember bízza magát teljesen az Isten irgalmára. – Mindkét magatartás önmagában nagyon kereszténynek látszik, és mégsem az. Az első abszolút kereszténységre tör, vak és kevély: mert nem ismeri a valóságos embert, és nem akarja elfogadni, hogy teljesítőképességének vannak korlátjai. E magatartás mögött legtöbbször vagy kevélység és agresszív egyéniség, vagy a valóságos világtól való félelem rejtőzik. A másik végletes magatartás pedig valójában sajnálatos akaratgyöngeség: arra sem vállalkozik, ami kevésre képes volna, s az ilyen embert még a kiválóbb jellemű hitetlenek is megszegyenítik.

Az igaz keresztényt alázatos valóságérzék és könyörületes szeretet jellemzi. A lehetőségek felmérésével és azok kihasználásával erkölcsi tökéletességre törekszik; de alázattal elfogadja önmaga határait, és méginkább a másokét.

Vagyis ne legyünk mi egyik véglet véleményén se kizárólag, hanem a kettő véleménye együtt legyen meg bennünk: elismerése az erkölcsi tökéletesség eszméinek és elfogadása a reális emberi gyöngeségeknek; törekedjünk minden törvényt teljesíteni, ugyanakkor örüljünk a talán nagyon kevésnek is; isteni szigorúság az elvekben és isteni elnézés a gyakorlati életben. S mindezt az irgalmas Istenre való tekintettel; nem a szigorú bíróra, hanem az Atyára kell hasonlítanunk.

„Legyetek tökéletesek, amint a ti mennyei Atyátok.”

Hát talán ezért került a Miatyánk után, a hegyi beszédnek mintegy centrumába az irgalmasságra vonatkozó törvény. „Ha megbocsátok az embereknek, hogy vétettek, mennyei Atyátok is megbocsát nektek ...”.

Böjt (Mt 6,16–18)

Mt 6,16–18. *Mikor böjtöltök, ne legyetek komorak, mint a képmutatók. Keserves arccal böjtölnek ugyanis, hogy meglássék rajtuk. Bizony mondom nektek: megkapták jutalmukat. Te, amikor böjtölsz, illatosítsd be fejedet és mosd meg arcodat, hogy ne az embereknek mutasd böjtölésedet, hanem Atyádnak, aki a rejtekben jelen van. És Atyád, aki a rejtekben is lát, megfizet neked.*

Először is meg kell értenünk a böjt jelentőségét Izraelben. A szentírás-magyarázók – akiket Trilling és Staudinger is követ – rámutatnak arra, hogy az ókori népeknél a böjt általában az egész nép ügye volt. Vallási szempontból böjtöltek, engesztelésül az elkövetett bűnökért, nemcsak a saját, hanem mások bűneiért is, s ez nagyon méltánylandó náluk. Egyáltalán nem önnevelési szempont, még kevésbé egészségi érdek vitte akkor rá az embereket a böjtre; s ha igen, azt nem is nevezték böjtnek. A cél elsősorban a megsértett istenség kiengesztelése volt.

Izrael gondolkodása annyira kollektív volt, hogy benne a személyes bűnök terhére sem csak az egyes, hanem az egész nép viselte. Különböző a kollektív felelősség gondolatára nagyon érzékeny volt az egész ókor. Jónás könyve teljesen hiteles a bűnbánat közös érzésében, amely Ninivét áthatja. Jeruzsálem pusztulását és a babiloni fogságot a próféták büntető ítéletnek tartják, mert a nép nem vállalta bűneiért a közös bűnbánatot. De nemcsak a kollektív felelősség, hanem valami halvány derengésben a szentek közösségének gondolata is megvolt Izraelben: az egymásért való áldozatvállalás hatékonysága. Ez nemcsak keresztény eszme, hanem az Isten népének kincse. Mózes negyven napig böjtölt engesztelve népe bűneiért. Judit „böjtölt élete minden napján, leszámítva a szombatokat, a hónap első napját és Izrael házának ünnepeit” (Jud 8,6). A Leviticus nemcsak a kollektív felelősség-tudatban, hanem a szentek közösségének tudatában is intézkedett az évenként egyszer mindenki által tartandó engesztelési napról (Lev 16,29–34); a törvény végén ezt mondja: „Örök törvény legyen ez számotokra, hogy esztendőnkint egyszer könyörgést tartsatok Izrael fiaiért és minden bűnökért.”

Persze a böjt személyes jellege személyes bűnökért, vagy személyes gyászban, vagy egyéni kérés teljesítéséért is szokásban volt.

Úgy látszik azonban, hogy a böjt közösségi vonatkozásai vezettek arra Izraelben, hogy az akkor egynapi éhezéssel szinte velejáró valami külső és fonnyadt viselkedésmód, ami a későbbi nemzedékben néha kényszeredett, néha meg képmutató és hivalkodó magatartásra vezetett. Az efféle külsőséget elősegítette a Leviticusnak az a rendelkezése is, hogy az engesztelés napján dolgozni sem volt szabad, s a külső örömnél látszatát is kerülni kellett: „A hetedik hónapban a hó tizedik napján sanyargassátok meg magatokat, és semmiféle munkát se végezzetek”. (Lev 16,29)

Már Izaiásnál olvasunk valami óvást ez ellen: „Vajon az-e a böjt, amelyben én kedvemet lelem, abból áll-e az a nap, amelyen az ember sanyargatja lelkét, hogy mint a káka lehajtja fejét, és szórúhát meg hamut terít maga alá? Vajon ezt nevezed-e böjtnek, s az Úr előtt kedves napnak?” (Iz 58,5)

A hegyi beszédbe úgy került bele a böjt ügye, hogy a beszéd második részében az Üdvözítő a vallási élet bensőségéről beszél, és három területen – amely az ószövetségi vallási praxisban nagy jelentőségű volt: az alamizsna, az ima és böjt területén – példákkal illusztrálja a képmutató külsőséget nagyjából ugyanazokkal a szavakkal és ugyanabban a stílusban. Miután mindhárom téren élénk rajzolja a képmutatók eljárását, hozzáteszi: „bizony mondom nektek, megkapták jutalmukat”. Vagyis, amit akartak, a feltűnést és esetleg az emberek megbecsülését, azt már meg is kapták. Érdemük más jutalomra nincsen.

Isten fiai ne így böjtöljenek. Minden, de minden külső tekintet mellékes legyen előttük. Úgy gondolom, téves volna az Üdvözítő szavait csak arra értelmezni, hogy ne legyen bennünk

tiszteletvágy, amikor böjtölünk. Az átalakult emberi közvéleményben a böjtölő külön tiszteletre már alig számíthat. Hanem az Úr szavait – amikor bensőségre figyelmeztet – úgy is kell értenünk, hogy ne az emberek véleménye miatt cselekedjünk. Itt van például a pénteki hústilalom kérdése. Ez a nagyböjttel együtt majdnem napjainkig szinte kollektív engesztelési időnek számított a keresztény népben. És sajnos, hozzátehetjük, sokszor ez a belső tartalom elveszett. Pusztán a törvény terhe, a bűntől való félelem és mások véleménye készítette a legtöbb keresztényt a hústilalom megtartására. Ennek eredménye, hogy most, amikor a törvény háttérbe vonult – alig kívánva meg tőlünk a külső böjtöt, és inkább a bensőséges engesztelés lelkiületét sürgeti –, sok keresztény még mindig azért tartja meg a régi törvényt, mert másoknak esetleg rossz véleménye lenne róla, ha történetesen húst enne pénteken. „Nekem legkisebb gondom, hogy tőletek ítéltessem, vagy az emberi törvénytől. Aki engem megítél, az Úr az” – mondja Szent Pál. (1Kor 4,3–5)

Nagyon komolyan elmélkedhetnénk az Üdvözítő szavain, amelyek nemcsak szép költői kifejezések: „Te amikor böjtölsz, illatosítsd be fejedet és mosd meg arcodat, hogy ne az embereknek mutasd böjtölésedet, hanem Atyádnak, aki a rejtekben jelen van.” Az ókoriak az olajat nemcsak egészségi okokból használták, hogy bőrüket friss rugékonyságban tartsák, és a káros kórokozóktól megóvják, hanem az olaj és az illat ünnepi érzések keltője és kifejezése volt náluk. A messze vidékről hozott illatokat nagy művészettel kezelték. Mindezt főleg azért, mert szerették az ünnepet és az ünnepi érzést. Ha tehát az Üdvözítő illatok használatával együtt említi a böjtöt, akkor – ahogy Guardini mondja – valóban tegyük ünneppé a magunk számára. Befelé öntetszelgés nélkül, kifelé képmutatás és becsvágy nélkül vállaljunk magunkra időnként böjtöt saját bűneink és mások bűneinek engesztelésére. Ha a böjt szándéka ennyire tiszta marad, ünnepi érzéssel párosul, és isteni boldog fény sugározza át belső világunkat.

III. rész. A gondviselés

Kincsek gyűjtése (Mt 6,19–21)

Mt 6,19–21. *Ne gyűjtsetek kincset a földön, ahol moly és rozsdá emészt, s ahol tolvajok betörnek és lopnak. Gyűjtsetek kincset a mennyben, ahol se moly, se rozsdá nem emészt, tolvajok nem törnek be és nem lopnak. Ahol kincsed, ott a szíved is.*

Ezzel a mondattal megint új rész kezdődik a hegyi beszédben. A beszéd tagolása a figyelmes szem előtt elég világos. A tárgyalásban eddig két fő téma volt: a teljes törvény megtartása és a vallási élet bensősége. Most a 6. fejezet 19. versétől egészen a fejezet végéig az Isten országa és a földi berendezkedés viszonya a téma. Ennek a résznek tárgyát úgy is össze lehetne foglalni, hogy a „lélekben szegénységről” beszél részletesen az Üdvözítő, amit a levezetésben, a nyolc boldogságban éppen hogy érintett.

Az első kérdés ez: mit tartson az ember igazi kincsnek? Itt elsősorban anyagiak jöhetnek számításba, mint a legtöbb ember tevékenységének célja. Hiába, természetünk ösztönvilágához tartozik a javak birtoklása és azok gyarapítása. Legtöbbször ezzel a magától értődő gondolattal: hátha szükség lesz még rájuk a jövőben. Mármint a gyűjtés ösztöne annyira igénybe veheti egy ember gondolkodását és energiáit, hogy elveszti szemmértékét az igazi értékvilág megítélésére és felkarolására. Úgyhogy itt az Üdvözítő nem is annyira a földi javak vagy azok birtoklása ellen beszél, hanem a lelkiület ellen, amely beléjük feledkezik, hogy kincsünket földi és mulandó dolgokban lássuk. Erre utal ez a megjegyzése: „Ahol a kincsed, ott a szíved is”, amit fordítva is lehet érteni: „Ahol a szíved, ott a kincsed is”.

Az Úr nem teljesen eredeti hasonlatot használ, hanem bibliai képpel dolgozik, amikor a földi javak mulandóságát szemlélteti, hogy tudniillik oly kis dolgok, mint moly és rozsdá elpusztíthatják, vagy váratlan tolvajlás elviheti. Izaiásnál olvassuk: „Elavul a föld, mint a ruha, és lakói szintúgy elvesznek ... Mint a ruhát, úgy megeszi őket a féreg, és mint a gyapjút, úgy megemészti őket a moly”. (Iz 51,6–7) A hegyi beszéd tehát a mulandósággal szembeállítja a múlhatatlan szellemi javakat, a földi öncélúsággal az égi kincseket; az evangélium összeállításának éveiben már Szent Pál, Szent Péter és Szent Jakab levelei is gyakran érintik a témát.

A Jakab levél a maga keményebb stílusában így fejti ki a hegyi beszéd e tanítását:

„Rajta hát, mondjátok csak: Kereskedünk és nyereszkedünk. Hiszen azt sem tudjátok, mit hoz a holnap! Ugyan mi az életetek? Csak pára, mely rövid ideig látszik, azután elenyészik ... Gazdagságtok megrothad, ruhátokat moly emészti. Aranyotok, ezüstötök megrozsdásodik. Rozsdája vád lesz ellenetek, és megemészti testeteket, mint a tűz. Még az utolsó napokban is ítéletet hozó kincseket gyűjtöttetek magatoknak!” (Jak 4,13–5,3)

„Gyűjtsetek kincset a mennyben, ahol se moly, se rozsdá nem emészt, tolvajok nem törnek be és nem lopnak.”

„A mennyben ...”. Amikor mennyről van szó az Üdvözítő beszédeiben, mindig az Atyára gondol. Vagyis igazi kincs az, ami az Atya hajlékában megtalálható, vagy oda vihető; ami az örökkévalóság bélyegét hordja magán, vagy örökkévalóságba öltözhet. Igazi kincs mindaz, ami Isten életével és a kegyelemmel egyesülhet. Mindaz, ami szeretet, a lélek öröme, a lelkiismeret békéje, az igaz, a jó és a szép értékvilága, mindaz, ami a szentség forrásaiból való folytonos merítés ...

Senki elől, a föld utolsó koldusa elől sem zárta el Isten ezeket a kincseket. A tiszta lelkiismeretben és szeretetben rejlő békét, a magasztos gondolkodásban és a költészetben található örömet alapjában bárki megszerezheti magának.

„Ahol a kincsed, ott a szíved is”. Mintha oly korban élnénk, amikor a nagy tömegek elveszítik tájékozódásukat, és nem ismerik a helyes értéktáblázatot. Hogy hol van a szívünk, mi a kincsünk, abból tűnik ki, miben keressük az örömet? Mert miben keresik az örömet a szomorú és telhetetlen gazdagok, és miben az éhező és elégedetlen szegények? Miben keresik az örömet a mulandóságot emlegető, nyugtalan fiatalok, és a megélhetésükért és egészségükért szüntelenül aggódó öregek? Ahogy Papini mondja, „pénzes és pénztelen eszelősök”, a hatalom és presztízs örültjei a maguk nyugtalan szívével az egész emberiség gondolkodását és szívét összezavarják: hogy mit is tartsanak fontosnak, szükségesnek, értékesnek.

Az Üdvözítő szavai minden idők keresztényének fülébe kell, hogy csengjenek: „ahol a kincsed, ott a szíved is”. Minél nagyobb a világ szellemi éhsége és lelki javakban nélkülözése, nekünk annál készebbnek kell lennünk az egyetemes, igazi gazdagságnak árasztására.

Nevelők vagyunk, illetve nevelői hivatásunk van. A végső célt tekintve az Isten országára nevelünk. Meg kell értetnünk a jövő nemzedékével, hogy ez a világ nem igazi birtokunk, és meg kell kedveltetnünk velük a szellem el nem múló örök értékű kincseit. Amit Vörösmarty oly evangéliumi megérzéssel így mond:

„Mi az, mi embert boldoggá tehetne?
Kincs? hír? gyönyör? Legyen bár mint özőn,
A telhetetlen elmerülhet benne,
S nem fogja tudni, hogy van szívöröm.”

„Ki szívben jó, ki lélekben nemes volt,
Ki életszomját el nem égeté,
Kit gög, mohó vágy s fény el nem varázsolt,
Földön honát csak olyan lelheté.”

„Ne nézz, ne nézz hát vágyaid távolába:
Egész világ nem a mi birtokunk;
Amennyit a szív felfoghat magába,
Sajátunknak csak annyit mondhatunk.”

A test világa a szem (Mt 6,22–23)

Mt 6,22–23. *A test világa a szem. Ha szemed ép, egész tested világos lesz. De ha szemed rossz, sötét lesz egész tested. Ha tehát a világosság benned sötétség, mekkora lesz maga a sötétség?*

A hegyi beszéd harmadik nagy témakörében tartunk, ezt mai elmélkedésünkben és a továbbiakban is ajánlatos figyelembe venni. Különben félremagyaráznánk a szent szöveget, mint annyi lelki író teszi. A téma – amit már a múltkor is érintettünk – az Isten országa és a földi berendezkedés viszonya. Nem helyes tehát ezt a szöveget: „ha szemed ép, egész tested világos lesz” ..., stb. lesarkítva a lelkiismeretre magyarázni, mint több újkori lelki író tette. Ők – a szövegösszefüggést nem tekintve – kiemelték az idézetet a szent író által átgondolt és rendezett anyagból. Ha megfigyeljük a 19. vers után következő egész szöveget a fejezet végéig, az ép szemről és beteg szemről szóló hasonlat teljesen be van ékelve az égi kincs és földi kincs, a kincs és a szív, az Isten és a mammon képei közé, és a gondviselő mennyei Atyáról szóló himnikus rajz mellé, amely ezzel a felhívással végződik: „ti keressétek először az Isten országát, és az Ő igazságát”. Itt tehát nem a szoros lelkiismeretről, nem is a személyes erkölcsi tudatról, hanem az Isten országának evangéliumáról van szó, amely egyedül ad fényt az általános emberi sötétségben. Annak a világosságnak és sötétségnek a küzdelméről van szó bensőnkben, amelyről annyit beszélnek az evangéliumok és az apostol-levelek, s amely az öskeresztény hitélet közismert és legtöbbször alkalmazott fogalom párja volt.

„A test világa a szem. Ha szemed ép, egész tested világos lesz. De ha szemed beteg, sötét lesz egész tested.”

Palesztina és a Közel-Kelet a beteg szeműek országa. A sivatagok apró szemű homokja, különösen pedig az év túlnyomó részében szüntelenül vakító napfény – amely a hegyek fehér mészkövről, vagy narancsra égett szikláiról gyilkosan lövelli fényét a fáradt szemekbe – nagyon sok embernek tette tönkre a látását. Kivált a régi időkben, amikor a fényzőn elleni védekezés lehetőségeit még nem igen ismerték. Aránytalanul sok volt a bekötött szemű, az elhalt idegzetű, vakoskodó, vagy gennyesen gyulladt szemű ember. A hasonlat tehát a hegyi beszéd tömege előtt tapasztalt és közismert bajra vonatkozott, s bizonyára a hallgatóságban is sokan voltak bekötött, beteg szemű emberek.

De az Üdvözítő a hasonlatot tovább viszi és beszél a teljes vakságról is. „Ha tehát a világosság benned elsötétül – kérdezi –, mit jelent majd maga a sötétség?” A beteg szem még csak akadályozva van a látásban, de mit érzékel az, aki teljesen megvakult? A begyulladt szem legfeljebb fájdalommal és a kellemetlen gennyesedéssel küszködik, de milyen sötétségbe borul a vak egész teste és lelke?!

Az Üdvözítő nem magyarázza meg a hasonlatot, az alkalmazást könnyen megteheti a hallgatósága. A földön küszködő emberről van szó, akinek a szíve ingadozik, hogy az égben vagy a földön keresse-e kincsét; s ingadozik a két úr szolgálata között: Istennek szolgáljon-e vagy a mammonnak? Az egészséges szemű és a megvakult ember között persze többségben vannak a beteg szeműek, a látási zavarral küszködők: akik a földi javak és az Isten országának céljai között nehezen tájékozódnak, hol ide, hol oda tekintgetnek.

Érdekes szót használ a görög szöveg az ép, egészséges szemre. „Háplusz” (ean ho ofthalmosz szu háplusz; ha szemed ép) nem jelent testi épséget. Az egészséges szemre inkább más görög szavak vannak, mint pl. „lamprosz”, „diaugész”. A „háplusz” jelentése az „egyszerű, nyílt, igaz, természetes, mesterkéletlen”; vagyis nem testi, hanem szellemi jelentése van. Lelki világosság, amely mélyére lát a dolgoknak; fénybe borult lelkület, amelyet egyszerű és zavartalan boldogság tölt el, és ennek fényét árasztja maga körül a világba. Jelent tiszta szívet, amely mintegy tükörképe az isteni világosságnak. Azt a tiszta szívűséget, amelyet a

nyolc boldogságban említett az Üdvözítő, s amelyről később azt mondta, hogy az égben gyűjt kincset, nem a földön.

Guardini írja ehhez a kis evangéliumi idézethez a következő figyelmeztetést: Akaratunk gyöngé, és szemünket, vagyis véleményünket a dolgokról ugyancsak áthatja. Ezzel a gyöngeséggel irányítja lelki szemünket, módosítja viszonyainkat, más-más hangsúlyt ad a dolgoknak és személyeknek, elhomályosít, sarkall, vagy visszahúz. Nem olyan könnyű ilyen gyöngé akarattal „látni”, egészséges szeműnek lenni. A szemorvosok azt mondják, hogy megfelelő okos viselkedéssel, önmagunk helyes kormányzásával néha még gyógyszerek nélkül is rendbe lehet hozni a rossz látást, vagy beteg szemet.

Hát ez a megállapítás bizonyosan áll arra a szellemi látásra, amiről a hegyi beszédben szól az Üdvözítő. Mert a lelki szemet lehet egészségre nevelni.

Napról-napra, amikor nyugovóra térünk, és szemünk befejezte a napi szolgálatot, mindaz, amit látott és befogadott napközben, elkezd tudatalatti munkáját, belső látásunk tisztítását, vagy elhomályosítását. Vigyázzunk hát, mivel foglalkozunk napközben. Vigyázzunk lelki szemünk épségére. S ha szellemünk sokat küzd is a világos látásért: tanul, olvas, imádkozik és elmélkedik, hogy tisztuljon ez a látás, de a földi dolgok káprázata néha valósággal elvakít bennünket.

Szent Péter apostol figyelmeztet, hogy annak fiai vagyunk, aki „a sötétségből csodálatos világosságra hívott meg minket”. És Szent Pál: „Ti, testvérek, a világosság és a nappal fiai vagytok; nem az éjszakáé, sem a sötétségé.”

Hálát adunk érzékeinkért, s azok között most szemünkért, hogy azokon, mint nyitott ablakon át nézhetünk a Teremtő szép világára.

Hálát adunk lelki szemünkért, a szellemi értelemért, hogy Isten nyomain okoskodva járhatunk, és a világ csodálatos változatosságában Istent imádkozhatjuk.

De különösen hálát adunk a hit fényéért, amely lelki szemünket Isten üdvözítő művére nyitja meg, a hitért, amely az Isten országának ragyogására edzi meg bátorítanul hunyorgó szemünket.

E hálához most csak azt a kérést csatoljuk, hogy mennyei Atyánk kegyelme óvjon meg attól, hogy a bennünk lévő világosság sötétséggé váljon: mert vágyva vágyunk Őt tiszta valóságban, testi-lelki látással dicsőségében örökké szemlélni.

Senki két úrnak (Mt 6,24)

Mt 6,24. *Senki két úrnak nem szolgálhat. Vagy gyűlöli az egyiket és szereti a másikat, vagy egyikhez ragaszkodik s a másikat megveti. Nem szolgálhattok Istennek és a mammonnak.*

Talán két kifejezést vegyünk először szemügyre. Az egyik a „szolgálni”. Udeisz dünatai dűszi kürioisz duleuein. Senki két úrnak nem szolgálhat. A „duleuó”, „servire” nem a „ministrare” értelmében vett szolgálat, hanem a teljes kiszolgáltatottság valamely privát személynek, mint úrnak. Nem is valami közületnek, például üzemnek, államnak való kiszolgáltatottság. Ez a modern rabszolgaság. Hanem egyetlen személynek, mint úrnak magántulajdonként, örökölhető, bérbe adható, eladható, vásárolható birtokként való kiszolgáltatottság. Ez Elő-Ázsia népeinek több évezreden keresztül elhatalmasodó társadalmi berendezkedése, és onnan továbbhullámzó, népeket továbbfertőző természetellenes jogfelfogása.

Hogy az Üdvözítő többször is használja hasonlataiban az úr és rabszolga viszonyát, nemcsak a korabeli társadalmi helyzet miatt van, hanem mert e példabeszédekben az úron magát az abszolút Istent kell értenünk, akinek valóban mindenestül tulajdonai vagyunk. Ember embernek nem tulajdona, amiből következik, hogy ember embernek nem is lehet ura, tudniillik a birtokló úr értelmében. Egy az Úr, akinek tulajdonai vagyunk, s akinek lényegéhez tartozik, hogy igényt is tart erre az uralomra. „Én vagyok a te Urad Istened. Uradat, Istenedet, imádd, és csak neki szolgálj!” Ebben a teljes kiszolgáltatottsági értelemben igaz, hogy „senki két úrnak nem szolgálhat, nem szolgálhattok Istennek és a mammonnak”.

A másik szó, amelyet figyelembe kell vennünk: a „mammon”. Ez az arám szó az Üdvözítő korában már kiszélesedett tartalmú volt vallási és erkölcsi színezettel. Töve a sémi eredetű „aman”, amelynek alapjelentése: bízni, megbízni valamiben, ráhagyatkozni. Ebből van az „Amen”, úgy legyen. Arám főnevesített alakja a mammon, tehát azt a valamit jelöli, amelyre az ember rábízta az életét; elsősorban jelenti a létbiztonságot jelentő vagyont, pénzt stb. A késői héber irodalomban is előfordul ez a szó; pl. apokrifekben, s általában pejoratív értelemben. Az ószövetségi Szentírásban csak egy helyen szerepel, Jézus, Sirák fiának könyvében, ahol a 31. fejezetben olvassuk a következő szöveget: „Boldog a gazdag, ki hiba nélkül van, és nem tévedt meg az arany miatt, és nem bizakodott sem pénzben, sem kincsben.” (Sir 31,8) Itt a „pénz” szót „mammon”-nal írja a héber.

Az Újszövetségben az Úr Jézus ajkán nemcsak a hegyi beszédben szerepel, hanem a Lukács-evangéliumban a hamis sáfárról szóló példabeszédben is, ahol erkölcsi színezettel a vagyon jogtalan szerzésére vonatkozik, mintegy feltételezve, hogy a világ fiai legtöbbször nem egészen tisztességes úton gyarapítják vagyonukat. „Bizony a világ fiai okosabbak a maguk nemében a világosság fiainál. Én is mondom nektek: Szerezzetek magatoknak barátokat a hamis mammonból”, stb. Itt tehát a mammon Istennel van szembe állítva, s így már e világ fejedelmének, a sátánnak szimbóluma.

A mammonban új változattal szerepel az az ellentétpár, amely között választaniuk kell az Isten országában meghívottaknak: kincs az égben vagy a földön, világosság vagy sötétség, Isten vagy a mammon. Ezek kibékíthetetlen ellenkezésben vannak egymással, kompromisszumról szó sem lehet köztük. Legalábbis nem lehet egyezkedés a mennyek országa, a világosság az Isten részéről: mert Isten az egész embert akarja. Ha van Isten, akkor uralma nem épülhet kompromisszumokon. Ő abszolút. „Halld, Izrael, Jahve, a mi Istenünk, egyetlen Úr. Szeresd Jahvét, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és minden erődből” – így szól Mózes a választott néphez a Deuteronomiumban. (MTörv 6,4–5)

De az örök értékek kizárólagosságáról a pogány bölcsek is értekeztek. Az igaz, a jó és a szép térfoglalása a világban sosem elégedhet meg fél hellyel, tudniillik hogy megegyezéssel,

mintegy békés egymás-mellett-éléssel ossza meg sorsát az igaz és hazug, a jó és rossz, a szép és rút. S mivel ezeknek az értékeknek érvényesülési tere az emberi szív, az ember belső világa, küzdelmükben a döntő szót az embernek kell kimondania. Az I–II. századi görög bölcs, Epiktétosz írja tanítványának: „Egész embernek kell lenned, vagy jó, vagy rossz embernek. Vagy belső világot neveled, vagy szétszóródsz a külső életben. Vagy lelkednek élsz, vagy a világnak. Más szóval vagy szert teszel életbölcseiségre, vagy a világ fia maradsz.” (Schiwy: Weg ins neue Testament)

Guardini, amikor az ember belső életét betöltő fényről elmélkedik, szintén szóba hozza ezt a „vagy-vagy”-ot. Érdekes, hogy magunkba tudjuk fogadni az egész világot, s ezzel az egyesüléssel valami új és csodálatosan gazdag új világot alkotunk. De nem különös, hogy a világ dolgát tekintve azért mindig válogatásra, sőt valami döntő választásra vagyunk utalva? Tudniillik akkor, ha egyensúlyt nem akarunk veszíteni, ha magunk önálló egység és szüntelenül fejlődő, gazdagodó személyiség akarunk lenni. Néha, hogy valamit birtokoljunk, le kell mondanunk más dolgokról. Hogy valakivel szemben méltányosak legyünk, állást kell foglalnunk más valakivel szemben. Az emberi élet egység, de hogy igazán zavartalan egység legyen, akarati állásfoglalásában az ember szakításra van kényszerítve. Választania kell érték és értéktelenség között, és jaj, ha nem választ, és ha nem tud különböztetni az értékek hierarchiájában. Mert a „vagy-vagy”-on függ léte szilárdsága és egysége. Mihelyt megkísérli, hogy ezt is, azt is, ellentétes dolgokat magáévá tegyen, szétszóródik, semmivé válik. Jellemének nem lesz szilárd tartása.

A jelen világ pluralizmusa tény, s ma különösen szoktunk arról beszélni, hogy valójában alkalmazkodnunk kell e pluralizmushoz. De az ember maga nem lehet pluralista. Éppen személyiségének egysége megkívánja tőle a különböztetést. A középkori tudományosságnak folyton visszajáró szava volt: „distinguendum est”. Sajnos már feledésbe ment. Pedig nagyon okos kifejezés volt. Hát minden tudományosságot félretéve, maga az élet kiteljesedése is ezt kívánja tőlünk: distinguendum est. Hogy ami hamis, sose tartsuk igaznak, ami rossz, sose mondjuk jónak, s ami rút, sose nézzük szépnek. Aki Isten ellensége, mi sose mondjuk barátunknak. És aki ezen a világon hatalmaskodni akar, azt sose tartsuk urunknak abban az értelemben, hogy fenntartás nélkül szolgálunk neki. Mert „Jahve, a mi Istenünk, az egyetlen Úr”, és senki két úrnak nem szolgálhat.

Ne aggódjatok (Mt 6,25)

Mt 6,25. Azt mondom tehát nektek: Ne aggódjatok megélhetétek miatt, hogy mit egyetek, vagy mit igyatok, sem testetek miatt, hogy mibe öltözzetek. Nem több-e az élet az eledelnél, s a test nem több-e a ruhánál?

Kezdetre ez annak a csodálatosan szép költői szövegnek, amely a gondviselésre való ráhagyatkozást példázza előttünk. A szöveg – bár jól ismerjük – megunhatatlan: igen szemléletes színeiben. Okoskodó elmélkedést alig tűr meg, inkább érzést kelt, és imádságra hangol. De hogy ne essünk az ismerős szöveg lazább kezelésének kísértésébe, induljunk csak el szokásunk szerint az egzegézis módszerével.

Ebben a költői ihletésű részben gyakran előforduló ige az „aggódni”. A felolvasott rész első szavai ezek: „Ne aggódjatok megélhetétek miatt ...”, s közben is többször felhangzik az óvás: „Melyiktek toldhatja meg életkorát..., ha aggodalmaskodik”. Érdekes a görög szó: „merimnáó” = aggódok; gyökere ennek a „merosz” vagy „merisz”, annyit jelent, mint „rész, darab, részlet”. Az aggódó ember részekre osztott ember; megosztott: belső és külső világa között; megosztott: a jelen és a jövő között. Nyugtalanul tekintgető ide-oda. A hegyi beszéd e részletében pedig, ahol – mint mondtuk – az Isten országa és a földi berendezkedés viszonyáról van szó, ez a megosztottság még erőteljesebb értelmű: „Mé merimnáte”, ne aggódjatok, ne legyetek megosztottak az Isten országa és a földi megélhetés között.

Miért?

„Nem több-e az élet az eledelnél, s a test nem több-e a ruhánál?” Egyszerű következtetés ez a nagyobbról a kisebbre. A józan bölcsesség is azt mondja: „Qui potest majus, potest et minus”. Ha az Atya életet adott, a táplálékot is megadja, s ha testet adott, a ruhát is megadja.

Az élelem és ruha, és minden fáradság, amely megszerzésükért van, nem jelentéktelen az ember életében. Irreális álmodozás volna az állandó koldussorsot vállalni, és felelőtlenség ilyen koldussorsot hirdetni. Ha emberhez méltatlan, a keresztényhez sem illik a tunya élet: mindenkinek kell dolgoznia a megélhetéséért szellemi vagy testi munkával. Sőt magának a gondnak is megvan a maga gondviselésszerű jelentősége az emberiség életében, tudniillik nagy hajtóereje a fejlődésnek.

A jövőről való gondoskodás nemcsak a gazdasági és kereskedelmi életnek, hanem a technikai kultúrának, sőt bizonyos mértékben a társadalmi és szellemi életnek is fő mozgatója.

De éppen gondjainkat újra és újra meg kell vizsgálnunk: vajon Istentől vannak-e, vagy Isten áldása van-e rajtuk? Van-e bennük hit, vagy pedig a kétség, a kishitűség dolgozik nyugtalanságunk mélyén? Sokat bíró, munkás férfiúvá érlelő gondjaink vannak-e, vagy pedig bizalmatlanságot eredményező, félelmet és pánikot keltő gondolataink, melyeknek kimenetele az ideggyengeség.

Sajnos a legtöbb ember kelleténél jobban aggódik a testi megélhetésért. Fiatal korban talán nem, vagy alig. De aztán a lázas szerzési törekvés, a birtokvágy ösztöne évről-évre elhatalmaskodik az emberen. A nemzedékkülönbség egyik lényeges vonása, hogy szinte mindig az idősek az anyagiasabbak. Ők megszokták, hogy évtizedeken át dolgoztak az egzisztenciájuk megteremtésén – ezen anyagi javak szerzését, magas nyugdíjat, sokoldalú életbiztosítást értenek –, és amit szereztek, ahhoz körömszakadtáig ragaszkodnak. De a már évtizedek óta beléjük fészkelődött gond és aggodalom az életfenntartás ösztönét valóságos zsarnokká fejlesztette bennük.

Eszembe jut régi éveimből – hittanár koromból – az a szülő, aki semmiképpen nem akarta engedni fiát papi pályára, merthogy az veszélyes és bizonytalan pálya. Végül is azzal a

feltétellel adta meg engedélyét, hogy előbb szerezzen valami más diplomát vagy szakmát, hogy „biztos kenyér legyen a kezében”.

Maga a szakma gondolata nem is rossz, csak a szempont – a szülői engedély részéről – nem evangéliumi. Az apostolok legtöbbszörének sem volt más munkája, mint a halászat, de igazán nem számíthattak, hogy apostoli útjaikon majd ebből fognak megélni. „Jöjjetek, én emberek halászaivá teszek benneteket.”

Az ösztön zsarnok, ha uralomhoz szoktatják. Az önfenntartás ösztöne is ez. S a fiatalok, akiknek éppen a gondtalanság egyik jellemző vonásuk, ha nem vigyáznak az önfenntartás ösztönére, később ugyancsak áldozatául esnek önnön zsarnokságuknak.

Amikor az Üdvözítő a gondviselésbe vetett bizalomról beszélt, hallgatóinak túlnyomó része bizonyára az egészen szegény rétegből való volt. Olyan sokaság volt, amely máról-holnapra élt; akiknek nem sok tartalékélmük és nem sok váltóruhájuk lehetett otthon. Miért is beszélt ilyen hallgatóságnak folyton a szegénységről? „Boldogok a lélekben szegények”, meg hogy „Ne aggódjatok megélhetésetek miatt”... Merthogy mindig ők vannak, és ők lesznek a többségben a földön: a szegények; s merthogy ők a legalkalmasabbak az Isten országára. Hogy a gondtalanságra nevelje őket. Mert ha a gond elhatalmaskodik szívünkben, méltatlanná válunk a szegénységre; éppen a lelki szegénységre, amely az Isten fiainak jellemző tulajdonsága; s így méltatlanná válnánk az Isten országára.

Nézzétek az ég madarait (Mt 6,26–30)

Mt 6,26–30. *Nézzétek az ég madarait! Nem vetnek, nem aratnak, csűrökbe sem gyűjtenek: a ti mennyei Atyátok táplálja őket. Nem értek ti többet azoknál? Ugyan melyiktek toldhatja meg életkorát csak egy arasznyival is, ha aggodalmaskodik? És a ruha miatt miért nyugtalanoktok? Nézzétek a mezei liliomokat, mint növekednek! Nem fáradoznak, és nem fonnak. Pedig mondom nektek: Salamon minden dicsőségében sem volt úgy felöltözve, mint egy ezek közül. Ha pedig Isten így öltözteti a mezei virágot, amely ma virít, de holnap kemencébe kerül, nem sokkal inkább titeket, kicsinyhitűeket?*

A képek, melyeket az Üdvözítő alkalmaz, tudatosan választott hasonlatok, de nyilván a pillanatnyi helyzethez is nagyon illettek. Szent Lukács is említi őket, némi változtatással.

Miért illettek a helyzethez ezek a hasonlatok? A hagyomány szerint a hegyi beszéd tavasszal volt, talán pünkösöd felé. Amikor a hegyi beszéd elhangzott, a madarak és mezei virágok sokasága tölthette meg azt a vidéket, hiszen Galileának a Tibériás tó felőli lankájáról hangzott el a beszéd. Termékenyebb vidéken, a víz közelében mind madár, mind vadvirág bőven talál életlehetőséget. Az Úr szava: „Nézzétek az ég madarait ...”, és másodszor: „Nézzétek a mezei liliomokat ...”, valóságos rámutatás lehetett ilyen látványra.

A hasonlat megválasztása tudatos és sokatmondó. Bárki felhozhatná ugyanis ellenvetésül, hogy hiszen vannak állatok, amelyek gyűjtenek maguknak élelmet, s így gondoskodnak a jövőről. Így a hangyák éppen arra jó példa lehetnének, hogyan kell szorgalmasnak lenni, és gyűjtögetve gondoskodni a jövőről. Igen, vannak ilyen állatok. Éppen ezért nem őket hozza fel példának az Üdvözítő, hanem a madarakat. A madarak nem gyűjtenek, hanem máról-holnapra élnek. – Érdekes, hogy Szent Lukács nem madarakat, hanem konkrétan „hollókat” említ. „Nézzétek a hollókat, nem vetnek, nem aratnak, nincs éléskamrájuk, sem csűrük, Isten táplálja őket.” Lehet, hogy a Jób könyvére utalás akar ez lenni nála, ahol a 38. fejezetben, az Úrnak a gondviseléséről szóló első beszédében ezt olvassuk: „Ki készíti el a hollónak eledelét, amikor fiókái Istenhez kiáltanak, és étek nélkül röpdösnek?” (Jób 38,41) Mindenesetre a hollókról vett hasonlat is kitűnő kép, mert hangos káromlásuk jól példázza a máról-holnapra élő madár éhségét.

Ami a mezei liliomok hasonlatát illeti, Szent Lukács csak liliomokról beszél. Szent Máté viszont tudatosan a mező liliomait említi: „ta krina tu agru”, vagyis vadon nőtt liliomról beszél, mert a kerti liliomot emberek gondolják. A Jordán völgyében és Genezáret-tavánál bőségesen vadon nő tavasszal a virág s köztük a liliom, annyira, hogy még a magas fű sem nyomja el, hanem kimagaslik belőle. Jézus, Sirák fiának könyvében Simon főpapra mondott szép hasonlatok között szerepel ez: „mint a rózsza tavasszal, és mint a liliom a folyóvíz mellett...”, és így tovább. A mező liliomának említése tehát Máténál fontos, mert hiszen nem az emberek által gondozott virágról kell példát vennünk, hanem amelyekre Isten visel gondot.

A hasonlatok alkalmazását maga a beszéd hozza. Első esetben a madarakra vonatkozóan így: „Mennyei Atyátok táplálja őket. Nem értek ti többet azoknál?” Ugyanaz az Atya, akinek szent Lelke kiáradt szívünkbe, tehát gyermekeivé fogadott bennünket, gondot visel a madarakra, hát akkor rólunk nem gondoskodik? Igaz, úgy tűnik, hogy némelyik ember jól rendezett életprogrammal és orvosi mesterkedéssel meghosszabbíthatja életét. De valójában az ember életének kimenetele éppoly sorsszerű, mint a madaraké. Már volt szó róla, most megismételjük, hogy a gondviselés hite nem menlevél a tétlenségre, hanem felhívás a bizalomra. A gondviselés hite tulajdonképp a siker reményét ajándékozza nekünk, amelyben munkánk Isten tervével és akaratával szövődik egybe.

A másik hasonlatnál így következtet: „Ha pedig Isten így öltözteti a mezei virágot, amely ma van, de holnap kemencébe kerül, nem sokkal inkább titeket, kicsinyhitűeket?” A virágos mezőt is eléri sorsa: egyetlen forró, erős szél máról-holnapra letarolhatja, vihar tönkretetheti. De

mi, az Isten fiai az Ő el nem múló országának vagyunk örökösei. Mi arra hivatunk, hogy ne haljunk meg örökké. Hát nem sokkal inkább rólunk gondoskodik a mi Atyánk? Ha mégis bizalmatlankodunk, akkor éppen az örök életre vonatkozó elhivatottságunk hite hiányzik belőlünk.

Kicsinyhitűek ...

Mit tagadjuk, az Úr szavai kissé megszegyenítenek bennünket. Az ég madaraitól, a mező liliomaitól kell tanulnunk nekünk, akik oly okosak és előrelátóak vagyunk. Az Úr az életet nem nehezíteni akarja, hanem éppen hogy meg akarja könnyíteni számunkra. És mi nem tanulunk szavaiból. (Vannak papok, akiknek fő foglalkozása a vagyongyűjtés a maguk vagy hozzátartozóik számára – 10–15 ezer Ft-os havi jövedelemmel bíró plébános példája ... És vannak szerzetesek, akik nem tudnak ráhagyatkozni a közösség megélhetési lehetőségeire, hanem maguk teremtenek maguknak bázist bankbetéttel, külön lakással, illetve villával – nem a kereten kívüliekről beszélek. S vannak piaristák, akiknek számításaiban éppoly jelentős helyet foglal el a nyugdíj, mint akármelyik világi ember tervezgetéseiben, annak ellenére, hogy a szerzetesi közösség keretein belül élnek; mert hiszen nem lehet tudni, mit hoznak a változékony idők, a gazdasági és politikai viharok.¹)

Igaz: a kegyelmi világ sem lóg a levegőben, hanem a természetre épül; s még az apostolok sem élhettek csak a levegőből, hanem szükségük volt anyagiakra. S mégis: az evangéliumi élet jelévé kellett válniuk az apostoloknak, és nekünk is jellé kell válnunk – vagyis azzal a bizalommal kell élnünk és viselkednünk, hogy amire szükségünk van, mennyei Atyánk mindig előteremti számunkra. Az apostoli hit sugárzását belőlünk elsősorban az anyagi gondoktól való függetlenségben érzik meg a hívek és a világ. Nagyobb tanúságot senki sem tehet az Isten országa mellett, mint aki az életszükségletek dolgában rábízza magát a gondviselő Atya kezére.

¹ Az elmélkedések írása idején 4-5 ezer Ft nagy fizetésnek számított.

Keressétek az Isten országát (Mt 6,31–34)

Mt 6,31–34. *Ne nyugtalankodjatok tehát, és ne kérdezzétek: Mit együnk? vagy: Mit igyunk? vagy: Mibe öltözzünk? Mindezt a pogányok keresik. Hiszen tudja a ti mennyei Atyátok, hogy minderre szükségetek van. Ti keressétek elsősorban az Isten országát s annak igazságát, és ezeket is mind megkapjátok. Ne aggódjatok tehát a holnap miatt, a holnap majd gondoskodik magáról. Elég a mának a maga baja.*

Ez a szöveg zárja le a hegyi beszéd harmadik részét, amelynek témája az Isten országa és a földi berendezkedés viszonya. Mint a hegyi beszéd több részében, ebben a konklúzióban is megfigyelhető a hármas tagolás. Először a pogányokra utal, akik teljesen földi tájékozódásúak. Aztán az Isten országára, mint Isten fiainak elsődleges céljára. Végül egy bármilyen szónok ajkán jól hangzó köznapi bölcsességgel fejezi be: „Elég a mának a maga baja.”

A hegyi beszéd többször is utalt a pogányokra összehasonlításképp: Isten gyermekeinek különbözniük kell felfogásban és szokásban tőlük. Mert ha csak barátainkat köszöntjük, mi többet teszünk? Nem így cselekszenek a pogányok is? S az ima dolgában ne kövessük babonáságukat, amikor azt hiszik, hogy sok beszédükért nyernek meghallgatást. Hiszen tudja a mi mennyei Atyánk, mire van szükségünk, mielőtt kérnénk. És most arra figyelmeztet az Üdvözítő, hogy ne csak a saját erőfeszítéseinktől várjuk életünk bebiztosítását, mert ez a pogányok álláspontja. Ők nem ismerik és imádják Istent úgy, mint gondviselő Atyát, csak szeszélyes istenekről tudnak. Aki valóban hisz Istenben, mint Atyában, e fogadott fiúság hitének elsősorban abban a bizalomban kell megnyilvánulnia, hogy az Atya gondoskodik gyermekeiről, és nem fogja engedni, hogy a szükségésekben nélkülözzenek. Isten ugyanis az emberi szív korlátlan bizalmát akarja, azt, hogy Atyánknak valljuk Őt, és fiainak érezzük magunkat. A földi gonddal eltorlaszolt pogány lélek viszont a maga gondviselésének alapján áll. Sőt, ha még mélyebbre nézünk, az ilyen földi nyugtalanságokba bonyolódott ember tudatának mélyén az az ösztönös törekvés húzódik meg, hogy Istentől függetleníse magát.

„Ti keressétek elsősorban az Isten országát és annak igazságát, és ezeket is mind megkapjátok.” Egy szellemes francia így fordítja meg ezt a szöveget: „Ne keressétek először az Isten országát, és a többi is mind elvételük tőletek.” (August Cochin) Mindenesetre nagyon jó ez a kisarkított negatív fogalmazás arra, hogy jobban megvilágítsa az Üdvözítő szavainak igazságát. Mert rendesen úgy szokott történni, hogy akik elsősorban a földi biztonságot keresik – akár anyagiakban, akár másképp –, mindig valami hiányt, bizonytalanságot, veszedelmet éreznek. Képtelenek megszerezni azt, ami nélkül nem tudnak élni, vagyis a mindig tágabb mértékű földi örömet; és képtelenek megszüntetni azt, ami lelki fájdalom, ami szellemi éhség, ami nyugtalanság. Elvetik a lényegest a mellékesért, és lám: a lényegessel a mellékes is elvesz számukra.

Szent Máté szövege az „Isten országa” után hozzáteszi: „és annak igazságát”. Szent Lukácsnál csak az Isten országa szerepel. A Máté-evangélium több más kiegészítése is elárulja, hogy tudatosabb teológiai és lelkiéleti magyarázatok, betoldások szándékában álltak a szent szerzőnek. „Keressük Isten országát és annak igazságát”: Tén bazileian tu theu, kai tén dikaiosünén autu. Regnum Dei et justitiam ejus. A dikaiosüné, a justitia sokszor szerepel teológiánkban és szentírás-magyarázatokban. Rendkívül gazdag tartalommal bíró fogalom már az Ószövetségben. Nagy általánosságban Isten üdvözítő világterve és világrendje, de szabad, sőt kell erényként is tekintenünk, illetve belső megszentelődésünk kifejezésére és erkölcsi kibontakozásunk megjelölésére használunk. Itt bizonyos, hogy az istenfiúság vágyára és a tökéletességre való törekvésre utal. Keressétek először az Isten országát és az Ő igazságát. Azt a tökéletességet, amelyet az Atya mibennünk eltervezett, és kegyelmével el akar érni. Vagyis a hegyi beszéd itt a lelki élet elsőbbségét hangsúlyozza.

Talán mélyítsük el most ezt a gondolatot Szent Ágoston meglátásával. (Garrigou-Lagrange-tól veszem a következő gondolatmenetet – „A megkezdett örök élet” című kis könyvében, „A lelki élet szükségessége” című fejezetben hozza Szent Ágostonnak ezt a gondolatát:)

Mi minden tartozhat az Isten országának igazságához? Mindaz az érték, ami egyszerre mindenkié, mindnyájunké lehet. Az anyagi javak pl. nem lehetnek egyszerre és egyformán mindenki birtoka és haszna. De a szellemi értékek igen.

Ebből következik – mondja Ágoston –, hogy ha mindenki lázasan az alsóbbrendű javakat keresi, érdek-összeütközések következnek be. Ezzel szemben a szellemi javak egyszerre és a maguk teljességében mindenkié lehetnek. Egyszerre mindnyájunké lehet ugyanaz az igazság, ugyanaz az erény, ugyanaz a Krisztus, ugyanaz az Isten. És ezek elég bőséges és gazdag javak ahhoz, hogy mindenkit kielégíthessenek.

Sőt az igazságot valójában csak akkor birtokoljuk igazán, ha tovább is adjuk; az erényt csak akkor kedveljük igazán, ha mással is megkedveltetjük; Krisztust csak akkor ismerjük igazán, ha mással is megismertetjük; Istent csak akkor szeretjük igazán, ha mással is megszerettetjük.

Ez az egyszerű és mély Szent Ágoston-i gondolat erre a világos következtetésre vezet: az anyagi javak annál jobban elválasztják egymástól az embereket, minél inkább törik magukat utánuk; az örök értékű lelki javak annál jobban egyesítik az embereket, minél inkább szeretik őket az emberek. Talán ez a meglátás érteti meg velünk legkönnyebben az evangélium felszólításának nagy társadalmi jelentőségét: „Keressétek először az Isten országát és annak igazságát, és a többi is mind megkapjátok.” Így ez az elv a most is dühöngő társadalmi, politikai és világgazdasági válság megoldását is magában hordja. Keressük hát azt, ami egyesít, s a lehetőségig kerüljük azt, ami elválaszt.

Elég a mának a maga baja (Mt 6,34)

Mt 6,34. Ne aggódjatok a holnap miatt, a holnap majd gondoskodik magáról. Elég a napnak a maga baja.

Még egyszer visszatérünk a gondviselésről szóló rész utolsó gondolatához.

Köznapi bölcsesség – amint a múlt alkalommal is említettük. Évezredek óta mondták az emberek, különösen az egyszerűbbek, akiknél a megélhetési gond mindennapos.

Valóban bölcs mondás, amit a gondokkal küzdő emberiség érlelt ki magából, s az Üdvözítő – aki az emberlét legalsó határáig megalázta magát – szintén, nem is egyszer, az ajkán hordhatott.

„Ne aggódjatok a holnap miatt ...”. Itt újra felcsendül az a szó, ami már előbb többször is szerepelt az Úr beszédében: „Mé merimnészéte.” Mondottuk, hogy a „merimnán” ige megosztottságot jelent: ide-oda tekintgetni, ingadozni; tudniillik a holnap és a ma, a jövő és a jelen között megosztottnak lenni. (Nagyon érdekes az az ige is, amit Szent Lukács használ e helyen. Ő nem a Máté-féle „merimnán” igét, hanem a „meteórizeszthai” igét használja, ami annyit jelent, mint aggodalmasan nézni a levegőbe, vizsgálni az égi jelenségeket – ebből van a meteorológia szó.) Vagyis, a Lukács-féle szöveg szerint „ne tekintessetek aggodalmasan a jövőbe”, vajon mi vár rátok, a holnap majd gondoskodik magáról.

Mínt hogy mindig voltak túlzók, akik a hegyi beszéd e mondatát nem a józan emberi bölcsesség mondásaként kezelték, hanem az Úr parancsának fogták fel, vessünk egy pillantást a holnapról való gondoskodás erkölcsi problémájára. Még ma is tudomásul kell vennünk, hogy az egyházi Tanítóhivatal – amikor a XIII. század végén a ferences rendben belső harcok dúltak a spirituális és reguláris párt között a krisztusi szegénységideálról – elítélte a túlzó spirituális irányzat híveit, a „fraticelli” mozgalmat. Ezek azt állították, hogy Krisztus a hegyi beszédben megtiltotta a birtoklást, azaz a szabadon rendelkezés sajátos értelmében. (Ezt az elítélő szöveget Denzinger is hozza a 494. pontban.²)

Ami az Úr példáját illeti, talán elég arra hivatkoznunk, amire a XXII. János-féle elítélő konstitúció is célzó, hogy bár Krisztus elhagyta názáreti otthonát és ezzel valószínűleg családi vagyonát, de tanítványaival közösen birtokolt bizonyos pénzösszeget, amiről a János-evangélium kétszer is megemlékezik. Egyik helyen egyenesen a „jövedelem”, a bevétel szót használja az evangélium, a másik helyen valaminek a vásárlásáról beszél saját céljaikra. – Figyelemreméltó az is, hogy bár az apostolokat küldő beszédekben figyelmezteti őket, hogy ne vigyenek magukkal erszényt, az utolsó vacsora végén mégis, Szent Lukács leírása szerint, az ellenkezőjére figyelmezteti őket. Előbb megkérdezte őket: „Mikor erszény, tarisznya és saru nélkül küldtelek titeket, szenvedtetek-e hiányt valamiben?” „Semmiben” – felelték. „Most azonban – folytatta –, akinek erszénye van, vigye magával, ugyanúgy a tarisznyáját is.” Ellentmondás volna az Úr különböző időben mondott szavai között? Nem, hanem szavai a független lelkültre vonatkoznak. Nem a vagyon ellen beszél, még csak nem is a jövőről való gondoskodás ellen, hanem szabad érzést, a gondviselésre való teljes ráhagyatkozást sürgeti; ami különböző időkben különbözőképp nyilvánulhat meg, nehéz időkben éppen a tartalék biztosításával.

Szent Tamás is foglalkozott a kérdéssel. Az ő korában már folytak a küzdelmek a krisztusi szegénység értelmezéséről. A „Summa Contra Gentiles”-ben hosszú bizonyítást is szentel a dolognak, így kezdve magyarázatát: „Teljességgel esztelen azoknak a tévedése, akik úgy vélik,

² Az 1963 utáni kiadásban ez a 930. pont. Lásd Heinrich Denzinger–Peter Hünermann: Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai, Öröme Cs. Kiadó – Szent István Társulat, 2004.

hogyan az Úr megtiltotta nekik a megélhetésről való gondoskodást.” Aztán szokása szerint több pontban bizonyítja, hogy az embernek egyenesen kötelessége gondoskodnia magáról. „Nem szabad azt várni – mondja –, hogy mindazt a tevékenységet elhanyagolva, amikor valaki magán segíthet, az Isten jöjjön segítségére.” Ez esztelen és istenkísértő magatartás volna, s ellentétben állna az Isten világrendjével és az Ő jóságával. Ő nem tiltotta, hogy gondoskodjunk arról, ami ránk tartozik, vagyis a magunk munkájáról; azt sem tiltotta, hogy megtartsuk magunknak azt, ami holnapra szükséges a maga idején. De azt parancsolja, hogy ne aggódjunk amiatt, ami nem tartozik ránk, tudniillik cselekedeteink eredménye miatt.

A gondviselésbe vetett hitről talán hiányos volna e konsziderációnk, ha nem elmélkednénk végül is a *mi* nyugalomunkról.

Mert ez a köznapi bölcsesség, „ne aggódjatok a holnap miatt, a holnap majd gondoskodik magáról; elég a mának a maga baja”, szóval ez a józan okosság nem csak az anyagi megélhetésre vonatkozik.

Szalézi Szent Ferenc szerint nyugalomba kell öltöznünk. „Csak arra legyen gondunk, hogy a *mai* napot jól megtegyük; s amikor a holnapi nap elérkezik, az majd ismét mának neveztetik, és akkor is így fogunk cselekedni.”

Öltözködjünk nyugalomba. Feladataink, tennivalóink ne hozzanak ki sodrunkból.

És hibáink, kísértéseink, bűneink? Talán Szent Jeromost kellene ebben követnünk: bízzuk ezeket jobban az Istenre, és minél kevesebbet gondoljunk rájuk. Bűneink általános emléke éppen elég a bűnbánathoz, és arra, hogy a jövőben jobban féljünk tőlük.

Nevelői, apostoli gondok? Nos, ezekben különösen Istennel kell szövetkeznünk, s belenyugodnunk abba, hogy ezen a téren a siker legtöbbször láthatatlan.

Az apostoli nevelés területén való nyugtalanság önmagunk keresése volna, nem az Istené.

Betegség? Ennek aggodalma valószínűleg még a holnapé, de a lehetőség szerint elejét kell venni egészséges életmóddal.

„Öltözzünk nyugalomba.” A mi mennyei Atyánk semmi olyan eseményt nem enged meg velünk kapcsolatban, ami erőnket felülmúlja: legföljebb a halált, ez azonban számunkra az élet kapuja.

„Nem tudom, mi fog holnap érni – mondotta Lacordaire egyik prédikációjában –, egyben azonban biztos vagyok: mielőtt a nap felkel, a Gondviselés már felkelt.”

Reggel van. Új munkanap kezdete, nem sokkal ébredésünk után. De mielőtt fölébredtünk volna, gondviselő Atyánk már virrasztott, s elindította programunkat, amit ma vár tőlünk. Holnap ugyanígy fog tenni. De a holnap majd gondoskodik magáról. Elég a mának a maga programja.

IV. rész

A Máté-evangélium 7. fejezete következik. Ha figyelmesen megnézzük, ez a hegyi beszéd negyedik részét foglalja magában, de többé már nem oly összefüggő témájú, mint az előző három volt. Az evangélium szerzője itt már az Üdvözítőnek nem egységes tartalmú kijelentéseit fogja össze. Úgy látszik, egyéb összefüggésekben, más alkalommal elhangzott szavak ezek, csak hogy a hegyi beszédbe iktatásukkal az evangélium összeállítója nagyobb súlyt akar adni nekik. Az első gondolat ezek közül a mások megítélése.)

Ne ítéltetek (Mt 7,1–5)

Mt 7,1–5. Ne ítéltetek, hogy meg ne ítéljenek titeket. Mert amilyen ítélettel ítéltetek, olyannal fognak megítélni benneteket, és amilyen mértékkel mértetek, olyannal mérnek majd vissza nektek. Miért látod meg a szálkát testvéred szemében, a magad szemében pedig a gerendát sem veszed észre? Vagy hogyan mondhatod testvérednek: Hadd vegyem ki szemedből a szálkát, holott a te szemedben gerenda van? Képmutató! Vesd ki előbb a magad szeméből a gerendát, s akkor majd tisztán fogsz látni ahhoz, hogy kivehesd a szálkát testvéred szeméből.

A szöveg lényegében ezt akarja mondani: Aki másokat meg akar ítélni, önmagán kezdje. Meg kell ugyanis gondolnia, hogy egyedül Isten mindennek igaz bírója.

A szöveg ugyan nem tesz különbséget a hivatásos bíraskodás, illetve előljárók részéről történő ítélezés és az emberek egymásközi szeretetlen kritizálása, megszólása között. De Jézus nyilván nem vonja kétségbe az előzők természet adta jogát, hogy a társadalmi erkölcs szempontjából rendet tartsanak, s neveljenek akár büntetéssel is. A szent szöveg tehát elsősorban a szeretetlen ítélezéstől óv bennünket, amit a hagyományos erkölcsan magyarul „megszólásnak” nevez.

Ez a részlet alapján véve nem hoz újat a szeretetre vonatkozó eddigi intelmekhez képest. De új oldalról ismétli a szeretet parancsát. Mindnyájunk atyja szeretettel öleli át gyermekeit, s mi e szeretetben testvérek vagyunk. Sajnálatos, hogy az újabb szentírásfordítások e szövegrészben többször előforduló görög „adelfosz” = testvér szót elnagyolják, és felebaráttal vagy embertárral fordítják. Pedig Szent Jeromos latinja szó szerint fordította le itt a görögöt: „Quid autem vides festucam in oculo *fratris tui* ...”, stb. Miért látod meg a szálkát testvéred szemében? Ebben a testvér szóban nemcsak az ősegyháznak a Máté-evangélium által oly híven tolmácsolt szelleme él, hanem jelen esetben a szövegösszefüggés miatt is fontos. A szeretetlen ítélezés ugyanis Istenre, mint közös atyára háramlik vissza; nem a bíróra, hanem az irgalmas atyára, aki szeretettel kezeli és védi gyermekeit. Az intelem másik tagja ilyen értelmet ad ugyanis az egésznek: „Ne ítéltetek, hogy meg ne ítéljenek titeket ... Amilyen mértékkel mértetek, olyannal fognak nektek is visszamérni ...”

De eltekintve a testvéri viszonytól és a mennyei Atya irgalmas szeretetétől: aki mást ítélt, olyan joggal él, amely egyedül Istent illeti. Igazságos ítélet egyedül az Istennél lehetséges. „Én nem aszerint ítélek, amire az ember néz – mondja Sámuelnek –, az ember azt nézi, ami látszik, az Úr azonban a szíveket tekinti.” (1Sám 16,7) Isten teljesen megméri az embert, mit ér. Minden emberi ítélet tehát – még a bíraké és a hatalmon lévő előljáróké is – csak hozzávetőleges és bizonytalan igazságú. Innen ered az utóbbiak nagy felelőssége, de a köznapi megszólások felelőtlensége is.

Bizonyos, hogy jobban megközelítjük az igazságot, ha az irgalmas Istenhez hasonlítunk inkább, ha egyszerűen lemondunk az ítéletről, vagy kétes és nehéz esetekben lemondunk a súlyos büntetésről és az elnézés, a megbocsátás felszabadító útját választjuk. Vagy legalábbis a

szeretet és jóság lelkével érzékeltetjük, hogy nagyon nehéz nekünk az ítélet, amelyet hozunk. Mert az mindenkire áll, hogy akiben a megtorlás szeretet nélkül érvényesül, és egyáltalán nem hasonlít az irgalmas Isten arcára, az maga sem számíthat irgalomra. „Amilyen mértékkel mértek, olyannal fognak visszamérni nektek.” Szent Jakab levelének 2. fejezetében világosabban így mondja: „Úgy beszéljete és úgy cselekedjete, mint akik a szabadság törvényének felelősek. Irgalom nélkül sújtja az ítélet azt, aki nem gyakorolt irgalmasságot.”

De nemcsak arról van szó az Üdvözítő figyelmeztetésében, hogy törekedjünk az igazságosságra, vagyis hogy a mennyei Atya irgalmas szeretetével nézzük testvéreinket. A szálla és gerenda hasonlata – amely egyébként nem csak az Üdvözítőé, mert megtalálható a rabbinikus irodalomban – másra is figyelmeztet: hogy embertársainkkal való bánásmódban legyünk szerények, alázatosak. Ne mérjünk más mértékkel másokat, mint magunkat. S ez nem könnyű, mert sajnos a magunk számára minduntalan találunk felmentő okokat, míg mások esetében hajlandók vagyunk a tetszés-nemtetszés érzelmeinek engedni. (Gál Ferenc: A hit ébresztése, 178,2)

Gondoljunk csak a nagy politikára! Bizonyos országok sajtója és hírközlő eszközei – sőt politikusok is – a gyűlölet és szeretetlenség kritikájával árasztanak el más nemzetbelieket, s ezt már annyira megszoktuk, hogy eszünkbe sem jut ennek a gyűlöletnek tengernyi mély gyökérzete: a gáncsoskodó és ócsárló egyének tömege, a büntetlenül fecsegők és rágalmazók hada a közéletben és a társasági életben, akiknek mind volna mit söpörni a saját portájuk előtt. A XIX. és XX. század embere talán remegni fog az ítéleten, amikor az örök bíró szólásra nyitja száját és megkezdí félelmetes kritikáját: a hazugságokról, rágalmakról, megszólásról, gyűlöletről.

„Képmutató! Vedd ki először a gerendát saját szemedből! ...”

Magunk is tele vagyunk nyomorúsággal. Lehet, hogy nem ahhoz hasonló gyarlósággal vagy bűnnel, amit másban meglátunk, de mindenesetre valami egyéb hibával, sőt bűnnel magunk is meg vagyunk terhelve. S itt az alázatos önismeret elsőrangú feladat volna. Érdekes, hogy az igazán nagy emberekből, nagy szellemekből sohasem hiányzik, s legalább néha meg is nyilatkozik őszintén az alázat, a szentek tulajdonsága: *Spernere seipsum*. Ilyen hangulat szülte a „Miserere” zsoltárt. Ilyen lélekkel mondja magát Szent Pál a legkisebbnek és méltatlannak arra, hogy apostolnak nevezzék. A bűneit beismerő Baudelaire így kiált az ég felé: „Uram, adj erőt, hogy undor nélkül tekintsek testemre és lelkemre!” Goethe pedig beismeri: „Minél jobban öregszem, annál szerényebb vagyok; egyetlen bűnt sem látok, amelyet én is el nem követtem volna.” S nem lehet meghatódás nélkül olvasni Shakespeare Prosperójának utolsó szavait a Viharban, amelyet a költő önvallomásának tekintenek:

„Kétségbe kéne esni ma,
ha nem könnyítene szent ima,
mely a kegyelem kényszere,
s minden hibának gyógyszere.
Ha vártok hát bocsánatot,
nekem is megbocsássatok!”

Minél őszintébben megismerjük tehát önmagunkat és nagyobb tapasztalattal a világot, annál kevésbé találunk nagy nívókülönbséget magunk és embertársaink között. Bizony a keresztény szeretetnek első feltétele a testvériség ilyen nívókülönbséget nem látó érzése. Vagyis, minél kevésbé legyen kedvünk arra, hogy mások fölött pálcát törjünk. Mert ha megtennénk, az lenne az érzésünk, hogy felettünk, a mi becsületünk fölött hangzik el az az ítélet, amelyet mi mondtunk ki testvéreink fölött.

Ne szórjátok gyöngyeiteket (Mt 7,6)

Mt 7,6. Ne adjátok a szent dolgot ebeknek, s ne szórjátok gyöngyeiteket sertések elé, nehogy lábukkal eltapossák, s megfordulva széttérjenek titeket.

Hiábavaló erőlködés, hogy némelyik szentírás-magyarázó ezt a szöveget az előző témával – amely az ítélkezésről és megszólásról szólt – összefüggésbe akarja hozni. Például a jezsuita Staudinger. Mert a hegyi beszéd végén az erkölcsi intelmek már lazán halmozódnak össze. Talán úgy lehetne őket jellemezni, hogy az ősegyházi kérügmának gyakran elhangzó óvásai: okos magatartásra másokkal szemben. De még ezt az átfogó szempontot sem lehet maradék nélkül általánosítani erre a fejezetre, mert szó van benne pl. a kérő imáról is, mint legközelebb látni fogjuk. Mindenesetre a most felolvasott intelem – „ne adjátok a szent dolgot ebeknek, s ne szórjátok gyöngyeiteket sertések elé” – jellemző őskeresztény magatartás, amelyre még az apostolok nevelték az első híveket: óvatosan, okosan képviselni a missziós küldetést és a keresztény lelkeséget akár a zsidók, akár a pogányok között.

A szövegben zsidós fölfogás és ószövetségi fogalmak szerepelnek. „Ne adjátok a szent dolgot ebeknek.” A szent dolog: „to hagian”, alapjelentésében magát az áldozati tárgyat jelöli. A Leviták könyve 22-ben olvassuk az áldozati húsról vonatkozó intelmeket. Többek között ezt: „Ne egyék idegen a szent dolgokból! ... Ne engedjék megszentelteteni a papok Izrael fiainak szent dolgait, amelyeket azok az Úrnak adományoztak ... Én, az Úr szentséget kívánok tőlük.” (Lev 22,10.15–16) Az áldozati húsból tilos volt a kutyáknak adni. Persze embereknek a kutyákhoz hasonlítása nyersnek tűnik az Úr szájában. Egy másik alkalommal is furcsának érezzük, mikor a kánaáni asszonynak, aki leánya meggyógyítását kéri tőle, ezt mondja: „Nem helyes, ha elveszik a gyerekek kenyerét, és a kutyáknak dobják oda.” (Mt 15,26; Mk 7,27) De az Üdvözítő a korabeli zsidók nyelvén beszél, ami akkor megszokott volt; a rabbinikus századok a pogányokat gyakran hasonlították az ebekhez. S hogy a Máté-evangéliumban ez a metafora előfordul, nem csodálkozhatunk rajta, tekintve keletkezésének helyét és néha bonyolult zsidós vonatkozásait.

Az igazgyöngy az ókorban nagyon becsült érték volt. Maga az Üdvözítő még egy helyen használja hasonlatként, amikor az Isten országára alkalmazza. „Hasonló a mennyek országa a kereskedőhöz, aki igazgyöngyöt keres. Mikor aztán egy nagyon értékes igazgyöngyre talál, fogja magát, eladja mindenét, amiye csak van, és megveszi azt.” Az Újszövetségben még az Apokalipszisban fordul elő a gyöngy hasonlata a mennyei Jeruzsálem leírásánál.

Talán a sertés szóra is kell reflektálnunk röviden: Az Ószövetség szemében tisztátalan állat, amelynek a húsát nem volt szabad enni, s a Leviták könyve még a döglött sertés érintését is tilalmazta. (Lev 11,7–8)

Ezek után tehát kézenfekvő a szöveg elsődleges értelme: amint nem volt szabad a szentelt áldozati húsból a kutyáknak, jobban mondván idegeneknek adni, s amint drága értéket sem vetünk a megvetett tisztátalan állat elé, úgy a kereszténynek sem szabad a krisztusi élet szent értékeit és az Isten országának titkait okatlanul méltatlanok elé tárni.

Az ősegyház „disciplina arcani”-ja bizonyára sokszor hivatkozott erre az evangéliumi részletre. Különböző őskeresztény irodalmi emlék is érinti e témát. A legkorábbinak tekinthető Didaché például így fogalmazza meg a titokfegyelmet az Eucharisziára vonatkozóan (a 9. fejezetben): „Senki se egyék és igyék a ti eucharisziátokból, csakis azok, akik az Úr nevében meg vannak keresztelve”; s valóban ez az Úr mondásával kapcsolatos: „Ne adjátok a szent dolgot ebeknek!” Az üldözés századaiban persze a titokfegyelem sok minden másra is kiterjedt, nem csak az igazi áldozati tárgynak tekintett Eucharisziára; pl. a szentírási tekercsekre, a kehely őrzésére és belső közösségi ügyekre.

Úgy vélem, a magunk számára a szent szöveget két gondolattal tehetjük elmélkedésünk tárgyává.

Az egyik, amit az ősegyházi értelmezés is önkénytelenül kínál: Az Isten országának gyöngyeit, az evangélium értékeit elsősorban ott kell megmutatnunk, illetve hirdetni, ahol azt készségesen fogadják. Legalábbis nem helyes azt a megvetés veszélyének kitenni, sőt az esetleges harcos kedélyeket fölszítani ellene. „Lábukkal eltaposhatják azokat, aztán megfordulnak és széttépnek titeket.”

Az Üdvözítő eléggé előkészítette tanítványait sikertelenségekre, sőt üldöztetésre. De ostoba, elhamarkodott, kihívó és vakmerő viselkedést, egyszerűen mindent, ami az okosság ellen van, Ő sem szívesen látott volna náluk. A kereszténység történelme sok emberi hibát tud felmutatni az igazság türelmetlen képviselőire, vagy naiv ostobaságokra. Gondoljunk csak az amerikai szektáknak néha az emberek türelmét és idegeit kikezdő igehirdető módjára, amellyel aztán nagyon lejárják az evangéliumot. Sem az emberek iránti szeretet és kötelező tapintat, sem az Isten kegyelmébe vetett bizalom nem fér össze azzal a kihívó magatartással, amely az indulatokat fölkorlácsolja és a kereszténység ellenségévé tesz másokat. Számunkra – mivel sok olyan ember között is megfordulunk, akik előtt idegen, sőt ellenszenves a kereszténység – mindez fontos figyelmeztetés.

S a másik gondolat: A szent szöveg teljes joggal alkalmazható legbensőbb lelki világunkra is. Mert még olyan embernek is, aki Krisztusról, evangéliumról, Isten országáról nem hallott, a szív legrejtettebb gondolatai és érzései – akár jók, akár rosszak – éppen, mert az önálló ember lelkének titkos mélységei: mindez szent dolog. Az ember számára is szent dolog, az Isten számára is, hiszen a lélek legmélyén működik az Isten lelke, emberi tapasztalatnak hozzá nem férhetően. Mármost ennek a mélységnek feltárása is történhet oktalan módon: olyan emberek előtt, akik értelmetlenek egy ilyen kitárulkozással szemben, vagy éppen kihasználják bizalmunkat, s később lenéznek, megaláznak, lejártnak bennünket mások előtt. Nagyon meg kell tehát gondolnunk, hogy életünk titkait hol és ki előtt tárjuk fel. Rá kell magunkat nevelni a hallgatásra, hogy csendben fontolgatva először Istennel tárgyaljuk meg ügyeinket, s csak azután azokkal, akik erre méltóknak és megfelelőeknek bizonyulnak. „Ne vessétek a szent dolgot ebeknek, s ne szórjátok gyöngyeiteket sertések elé! Mert különben lábukkal eltaposhatják azokat, aztán megfordulnak és széttépnek titeket.” Guardini hozzáfűzi, hogy bizony az embereket az érzelmeik néha oly ingerültté teszik, mint egy vadállatot, okosan kell tehát velük szemben viselkednünk. S még hozzáteszi Guardini: Az Úr e kérdésben egyáltalán nem volt optimista.

Kérjetek I. (Mt 7,7–11)

Mt 7,7–11. Kérjetek és adnak nektek, keressetek és találtok, zörgessetek és ajtót nyitnak nektek. Mindaz, aki kér, kap; aki keres, talál; és a zörgetőnek ajtó nyílik. Ki ad közületek fiának követ, ha kenyeret kér? Vagy ha halat kér, ki ad neki kigyót? Ha tehát ti, bár gonoszak vagytok, tudtok jót adni fiaitoknak, mennyivel inkább ad jót a ti mennyei Atyátok azoknak, akik Őt kérik!

Ez a szöveg két részre bontható mondanivalóját tekintve. Az első úgy hangzik, mint valami általános utasítás: „Kérjetek és adnak nektek, keressetek és találtok, zörgessetek és ajtót nyitnak nektek.” S megismétli, mint törvényszerű igazságot: „Mert mindaz, aki kér, kap; aki keres, talál; és a zörgetőnek ajtó nyílik.” A szöveg második fele aztán példákkal illusztrálja, hogy miről is van szó, amikor kérő imánkkal Istenhez fordulunk: az Atya és a Fiú kapcsolatának példáin mutatja meg, hogy a mennyei Atya mindig javát akarja fiainak.

Szent Tamás a „Summa Theologica”-ban foglalkozik azzal a kérdéssel, amely valójában minden gondolkodó ember agyában fölmerül néha: mi értelme van, hogy imában kérjünk valamit Istentől? (És őszintén szólva, ha mi teológiai műveltségünk miatt nem is problémázunk így, gyakorlatilag ritkán szoktunk úgy igaz szívvvel kérni imáinkban. Megelégszünk hivatalos, közösségi, liturgikus imáinkkal.) A problémázó ember viszont így okoskodik: Vagy meg akarja adni Isten úgyis, amit kérünk – hiszen tudja, mit kérünk tőle, s akkor fölösleges az imánk –, vagy nem akarja, akkor meg hiábavaló az erőlködésünk. Különben az Úr is megmondta, hogy ne szaporítsuk a szót: „Tudja a ti mennyei Atyátok, mire van szükségtek.”

A kérdés diszjunktív felállítása – a „vagy-vagy” – hibás. Van közbülső megoldás is: Isten valóban meg akarja adni, amit kérünk – mondja Szent Tamás –, de csak úgy, hogy kérjük tőle. S ez az értelme, amiért az Üdvözítő is oly sokszor buzdította tanítványait, hogy kérjenek a mennyei Atyától. Nem kell különösebb dogmatikai okfejtés ahhoz, hogy kiérezzük az Úr szavaiból: a kérő ima szükséges; nem Istennek, hanem nekünk. Miért?

Mert a hit leginkább a kérő imában mutatkozik meg, s abban is nevelődik, fejlődik tovább. Amikor imádkozunk, akkor ismerjük föl és tudatosítjuk igazán, hogy mi magunknak nem vagyunk elegendőek, nem tudunk magunk eligazodni, vagy nincs elég erőnk az élet terheinek hordozására; vagyis, hogy a bennünket teremtő Istenre vagyunk továbbra is utalva. A kérő ima hitünk és alázatunk próbaköve. „Kérjetek és adnak nektek, keressetek és találtok, zörgessetek és ajtót nyitnak nektek.” Nincs ebben a buzdításban semmi különböztetés, tudniillik hogy csak fontos dolgot kérjünk, és ne jelentéktelent, hogy csak üdvös és illő dolgot, és ne haszontalant. Az Üdvözítő nem tesz ilyen különbséget, csak a hitből való imát hangsúlyozza. Van egy hely még az evangéliumban, ahol látszólag elég haszontalan tárgyban példázza a kérő imához szükséges hit erejét: „Bizony mondom nektek: ha csak akkora hitetek lesz, mint a mustármag, s azt mondjátok a hegynek itt: menj innét amoda! – átmegy, és semmi sem lesz számatokra lehetetlen.” (Mt 17,20)

De ne gondoljuk, hogy a hit abszurd dolgokat kér és kap Istentől. Ez a hittel lélektanilag összeférhetetlen. A hit ugyanis magát teljesen Isten kezére bízva: a hívő „Istenben él”. S amikor kér valamit Istentől, bizonyossággal tudja, hogy azt megkapja: kérésére csálhatatlanul jön a meghallgatás, de nem mindig úgy, ahogy mi gondoljuk, hanem annál sokkal inkább, sokkal jobban. A kérő ima titka tehát a hitben van, s ennek a hitből eredő imának ígért az Üdvözítő meghallgatást.

„Mindaz, aki kér, kap; aki keres, talál; és a zörgetőnek ajtó nyílik.”

Lélektanilag bizonyosra vehetjük, hogy minden ember, kivétel nélkül, imádkozik legalább néhányszor életében. Mi, akik átértük a második világháború egy-két nehéz pillanatát (magam az Új Szent János Kórház légoltalmi pincéjében), a bombázás és ostrom halálfélelmében tapasztalhattuk, hogyan fohászkodnak az ajkak körülöttünk, vagy velünk együtt Istenhez.

Nemcsak az ösztönös, sztereotip sóhajokban – Jaj, Istenem, segíts meg bennünket! –, hanem hosszabban tartó, mély és őszinte imákban. Ugyanezt tapasztalhatjuk egyéb szerencsétlen körülmények közé jutott embereknél, akiket a kétségbeesés környékeztet, vagy súlyos betegség esetén; bár itt általánosságban nem lehet mindig külső jelét látni a belső megrendülésnek és Istenhez fordulásnak.

Úgy látszik, amikor az ember nem kerüli el a nagy megpróbáltatásokat, külső csapást, vagy belső megrázkódtatást, amikor nem megy olyan jól minden, hirtelen átérzi a sors végzettségű erejét, a kiszolgáltatottságot, a maga kicsinységét. S kitör belőle a lélek másvilág felé tájékozódó ösztöne: hangja – maga előtt is ismeretlenül – vészkiáltás módjára szakad föl a szívéből. Kihez? Lehet, hogy ahhoz az Istenhez, akit elhanyagolt, vagy akiben talán nem is hitt addig, vagy akit éppen megtagadott. S ha mégsem imát kiáltana a bajba jutott ember ajka, hanem ellenkezőleg, átkot, vádat, káromlást – mert sajnos ilyenek is előfordulnak az elkeseredett embernél –, hát nem egyre megy? Hát nem a lényegre talál rá mindegyik? tudniillik kijáratot, ajtót keres az ember a menekülésre. Könyörögve vagy káromkodva azon az ajtón zörget, amely az elégtelen immanenciából utat nyit számára a transzcendens Isten világába.

Bizony néha tragédiák kellenek az ember életében, hogy végső gyötrelmében kilépjen önmagából, áttörje saját börtönének falát. A póz, az álarc ilyenkor hull le rólunk a legteljesebb valóságban, és megmutatkozik igazi arcunk: az aláztos ember, vagy kevés ember.

Halász Piusz írja: A hitközömbösség és e világi berendezkedés századának életre-halálra szóló viharok kellenek, hogy az ember ki tudjon sodródni abból a világból, amelyet immanens vágyaival és meggyőződésével építgetett magának. Szomorúnak és riasztónak tűnő megállapítás, hogy: földrengés, árvíz, háború, koncentrációs táborok, börtönök, kórházak és temetői halottasházak adják vissza sokszor az embert önmagának, ősi, eredeti önmagának, amikor talán tudatalattijából, a tudat kipattant ajtaján át feltör igazi emberi hangja – a könyörgés ... Istenhez.

„A zörgetőnek megnyitattik ...” Pulsate et aperietur vobis ... Aperietur. Az imában ajtó nyílik. Lépjünk ki önelégült elbizakodottságunkból. Ne várjunk addig, míg megrendül biztosnak hitt egzisztenciánk alapja.

Mit kérjünk? – amikor eléggé biztosítottunk látszik életünk. Örök üdvünket! Kérjünk bűnbánatot, hiszen azt alig érezzük. Kérjünk kegyelmet, arra mindig rászorulunk. Békét a magunk és mások szívének. Kérjünk nagyobb fényt az észnek, bölcsességet, értelmet, okosságot, tudományt. Kérjünk erőt, áhítatot és pietást az akaratnak ..., és az Úr félelmét, hogy az erkölcsi törvényt teljesíteni tudjuk. Ezek az üdv nagy szempontjai ..., és ezekre mindig szükségünk van. S reméljük, a többit is mind megkapjuk, amit elfelejtünk kérni.

KérjeteK II. (Mt 7,9–11)

Mt 7,9–11. *Ki ad közületek fiának követ, ha kenyeret kér? Vagy ha halat kér, ki ad neki kígyót? Ha tehát ti, bár gonoszak vagytok, tudtok jót adni fiaitoknak, mennyivel inkább ad jót a ti mennyei Atyátok azoknak, akik Őt kérik!*

A múlt alkalommal elmélkedésünk tárgya az volt, hogy a kérő ima lényegében a hit imája, és hogy a magunk elégtelenségének alázatos megvallása. Erre az alázatra nagyon gyakran a sikertelenségek, velünk kapcsolatos emberi tragédiák hajlítanak bennünket. Most még egyszer visszatérünk a szövegre.

A szöveg második fele parallelizmust hoz a földi atyaság képével. E hasonlat azt akarja mondani, hogy Isten a mi állhatatos kérésünk teljesítésére szinte „kényszerítve” van. Talán káromlásnak lehetne minősíteni ezt a gondolatot, ha az evangélium az Üdvözítőnek erre vonatkozó kijelentései újra és újra föl nem bátorítanának bennünket.

Kényszerítve van az Isten? Talán inkább úgy kellene mondani, hogy Istennek van egy saját maga által vállalt elkötelezettsége velünk szemben, amikor Krisztusban fiává fogadott bennünket. Nem szabad ugyanis figyelmen kívül hagynunk, hogy az Úr e szavai – akár a hegyi beszédben hangoztak el, akár más alkalommal – a tanítványokhoz, a hívekhez szólnak, tehát a fiakhoz, s a Miatyánk szellemében való imára buzdítanak.

A hasonlat szerint: „Ki ad közületek fiának követ, ha az kenyeret kér?” Furcsa társítás, de talán jó tudnunk, hogy Kánaánban a kenyér nem az általunk megszokott nagy cipó, illetve vekni formájú, hanem jóval kisebb darab, külszínre igen hasonlatos a sivataggal határos területek sárgás-barna köveihez. „Vagy ha halat kér, ki ad neki kígyót?” A Genezáreti-tóban máig ismert siklófajta, tehát pikkely nélküli vízi kígyó az arabok által „Barbut”-nak nevezett „Clarias macracanthus”, amely vízen kívül is tartózkodik. – E hasonlatok a hallgatóság számára jól érthető szemléletességgel annak képtelenségét akarják érzékeltetni, hogy a mennyei Atya megtagadja kéréseinket.

A szöveg tartalmaz egy meglepő kijelentést is. „Ha tehát ti, bár gonoszak vagytok, tudtok jót adni fiaitoknak, mennyivel inkább ad jót a ti mennyei Atyátok azoknak, akik Őt kérik.” Gonoszak vagytok, „Hümeisz ponéroi ontesz”. Gonoszt, erkölcsi rosszat, bűnös embert jelöl a „ponérosz”. E keserűen hangzó megjegyzés fájdalmasan járhat át bennünket. Az Üdvözítő alapján véve nem sokat beszélt az emberről úgy általában, mintha nem volna neki semmiféle antropológiája. Néha azonban egy-egy megjegyzése villámfényként hat, és megmutatja, mit is vall Ő az emberről. Így e szavai: „ti, bár gonoszak vagytok, tudtok jót adni fiaitoknak”, megláttatja a mi kettősségünket. Hogy tudniillik sok jótettünk mellett is mennyire leláncol bennünket a bűn! Szavai nem azt állítják, hogy mi mindig bűnt cselekszünk, hanem hogy van valami közelségünk, rokonságunk, természetünkkel velejáró hajlandóság a bűn felé. És ez a bűnös hajlamkomplexum oly erős bennünk, annyira belénk marta magát, hogy érvényes ránk az evangélium szava: „gonoszak vagytok”.

Viszont e bűnre hajló természet mellett is tud az ember jót tenni, sőt erkölcsileg jól, helyesen vélekedni és érezni. Tud szeretni is a szó nemes, áldozatos értelmében. Bár lehet, hogy e szeretet ösztönös, mint az állatvilágban az utódok iránt mutató és fajfenntartó ösztönből is magyarázható szeretet; és néha lehet önzésből is jót tenni, pl. hogy ne zaklasson tovább a kérelmező. De a jó iránti hajlam, sőt bizonyos fokú természetes érdem mégsem vitatható el az embertől, még a bűnös embertől sem. Ezt az *érdemet* ismeri el az Üdvözítő is: „Bár gonoszak vagytok, tudtok jót tenni.” Lehet, hogy e kettősségnek lelkiismereti megosztottság, kétarcúság, vagy éppen kétszínűség a következménye valakinél. De e tragikus schizoid vonás többé-kevésbé minden emberben megvan születésétől fogva, hitünk szerint

eredeténél fogva. S itt gondolataink szövevénye már az eredeti bűn homályában tapogat, és ott el is vész az út minden okoskodás előtt.

„Ti tudtok jót adni fiaitoknak, mennyivel inkább ad jót a ti mennyei Atyátok!” Amint a hasonlat kisarkítva elénk állítja, jót tudunk adni fiainknak, és nem ártunk nekik; „Domata agatha”, mondja a görög szöveg; „jó dolgokat”; ugyanezt az általános „ta agatha”-t mondja a szöveg a mennyei Atyáról is. Vagyis: az evangélium szövege sehol sem állítja, hogy konkrét módon azt kapjuk, amit kérünk. Hanem azt állítja, hogy kérésünk meghallgatásra talál valamilyen módon. Amit kapunk, *nem ártalmas*, káros, sőt éppen „jó dolgokat” fogunk kapni. Még ha betegség, magányosság, elhagyatottság, sikertelenség, megaláztatás ér is bennünket, tehát szenvedésben van részünk, még arra is érvényes, hogy javunkra válik: mindez beletartozik a „ta agatha” fogalmába.

S ezzel megint visszataláltunk a hithez. Mert eleve elfogadni, hogy amit Isten ránk bocsát, az jó és üdvös számunkra, vagyis: meghajolni az Ő akarata előtt már akkor, amikor kérünk valamit, ez hit a gondviselő és üdvünket akaró Istenben. „Mennyivel inkább ad jót a ti mennyei Atyátok azoknak, akik Őt kérik!” Szent Lukács egyenesen így mondja: „Mennyivel inkább ad mennyei Atyátok Szentlelket azoknak ...” A hívő mindenben, ami éri, a kegyelmet keresi, és az események összejátszásában az isteni kegyelmet látja meg. Tudja, hogy Isten nem tárgyként kezel bennünket, nem is valami ügyfélként. Az imát azért várja el tőlünk, mert személyes találkozást kíván és keres az emberrel, és alázatos ráhagyatkozást.

A személyes találkozásnak ezt az élményét nagyon sokszor a hívő lelkének adott bensőséges vigasztalás, vagy legalább megnyugvás és béke formájában kegyelmével kifejezésre is juttatja. De hogy ezt a vigasztalást, illetve békét és nyugalmat megeljük, ahhoz nekünk is kell tennünk egy lépést: imádkozni szívből, őszintén és mélyen, az idővel sem takarékoskodva zsugori módon. S ha szavakba sokszor nem is tudjuk megfogalmazni, mit mondjunk, de az adoráció csendjében, illetve elmélkedő imában mégis kilépünk bezárt immanens világunkból, és az „*ascensio mentis ad Deum*” kicsiny magunk fölé emel bennünket, akkor – ahogy Szent Pál írja: „Gyöngeségünkben segítségünkre van a Lélek, mert mi nem tudjuk, hogyan imádkozzunk helyesen. A Lélek azonban maga könyörög helyettünk szavakba nem foglalható sóhajtásokkal. S aki vizsgálja a szíveket, tudja, mit kíván a Lélek” (Róm 8,26–27), és megindul felénk kegyelmének árja.

Richard Gräf írja: A vízben hatalmas erő rejlik. De ha a víz áll, erejét nem lehet kihasználni és értékesíteni. A víznek mozgásba kell jönnie, folyania kell. Csak a mozgásban szabadulnak fel a benne felhalmozott erők. Éppen így van a kegyelemmel is. Végtelen tenger a megváltás kegyelme. De csak akkor fejt ki hatását, ha folyni kezd. Folyania, áradnia kell. Az imádsággal tudjuk elmozdítani gátjait és megindítani áradását.

Befejezés

Az arany szabály (Mt 7,12)

Mt 7,12. Amit tehát akartok, hogy az emberek nektek tegyenek, azt tegyétek ti is nekik. Ez ugyanis a törvény és a próféták.

Több szentírás-magyarázó úgy látja, hogy ezzel a megjegyzéssel le is zárult a hegyi beszéd erkölcsi tanítása. Valóban, mintha világos kontúrt húzna a morális intelmek köré az 5. fejezet 17. verse, amellyel kezdődik a beszéd tanítása, és a 7. fejezet 12. versében hozott arany szabály, amelyről most elmélkedünk. A kezdet ugyanis ez volt: „Ne gondoljátok, hogy megszüntetni jöttem a törvényt, vagy a prófétákat; nem azért jöttem, hogy megszüntessem, hanem hogy tökéletessé tegyem.” A záró mondat pedig ez: „Amit tehát akartok, hogy az emberek nektek tegyenek, azt tegyétek ti is nekik. Ez ugyanis a törvény és a próféták.”

Ez a páratlanul kifejező bölcs mondás úgy szerepel az utóbbi századok erkölcsi irodalmában, mint „arany szabály”. Mindegyik kommentár odairja e mondathoz idézőjelben: „Die goldene Regel”. Minek az arany szabálya? Az egész emberi együttélésnek. De hozzátehetjük, hogy az egész keresztény életstílusnak is, amely a szeretet törvényéhez igazodik.

Első pillanatra úgy tűnik, hogy ez az arany szabály nem tipikusan keresztény. Negatív fogalmazásban megvan az Ószövetségben; Tóbiásnak fiához intézett bölcs intelmei között olvassuk: „Amit nem akarsz, hogy más neked cselekedjék, vigyázz, hogy te se cselekedd azt másnak sohasem.” (Tób 4,16)

Mint nevelési szabály és bölcs mondás, hasonló található a kínaiaknál és görögöknél is. Kung Fu-ce szerint a cselekvés helyességének kritériuma a „kölcsonosság elve”, vagyis: „amit magadnak nem kívánsz, másoknak se tedd”. (Lun Jü: Konfucius életét és tanítását ismertető beszédek gyűjtemény, XV,23) A hellénista irodalom pogány bölcsessége is mondott hasonlókat, már-már pozitív beállításban, nem csak negatív fogalmazásban. De némelyik újplatonikusnak az embertársak szeretetére vonatkozó fejtegetése keresztény hatásra vall, így például az egyébként keresztényellenes Hieroklész erkölcsi szabálya, aki elég későn, az V. században élt, és az alexandriai filozófus iskolának és Hüpátianak (†415) volt a tanítványa.

Hieroklész szerint az ember úgy érintkezzék „testvérével” (adelfosz-t ír, tehát az evangéliumok és a keresztény irodalom nyelvezetét használja a pogány!), ahogy elvárna, hogy vele bánjanak. Ha pedig valaki ez ellen fölhozná: hogy hát minek legyen ő rendes és barátságos, amikor a másik visszataszító és nehéz ember, az illető nem gondolkodik helyesen. Mert egyrészt talán nem is ítéli meg jól testvérét; hiszen az egoizmus részrehajlóvá tesz bennünket: saját magunkat mások fölé helyezzük, viselkedésünket mintának tekintjük, másokat viszont lekicsinylünk, és magatartásában sok kifogásolni valót látunk. Pedig gyakran, akik másokat hibáztatnak, saját maguk rosszabbak. Másrészt – folytatja Hieroklész –: ha testvérünk valóban olyan is volna, mint amilyennek látjuk, hibával és bűnökkel terhelt, sőt visszataszító és nehezen kezelhető ember, akkor is le kell győznünk az ő hibáját a mi nemesebb és szeretetreméltóbb viselkedésünkkel. (Stob. Anth. 84,20)

Hogy az alexandriai Hieroklész ismerte az evangéliumokat, sőt már evangélium-magyarázatokat az V. században, nincs kétség. Ami az arany szabály megfogalmazását és értelmezését illeti, az emberi erkölcsi felfogás nagy utat tett meg a kínai bölcsességtől és az ószövetségi felfogástól a Krisztus utáni V. századig. A régi negatív fogalmazás pozitívvá alakult, s ezzel a kicsiny változtatással mégis nagy jelentőségű fordulat állt be az erkölcsi tudatban. Mert a régi praktikus életbölcsesség ezen a téren nem ment túl egészen az önzésen,

bizonyos hasznossági megfontoláson, tudniillik hogy ha már egymás mellett kell élnünk, tegyük az együttélést elviselhetővé, és óvakodjunk a határsértésektől. Mai nyelven, hogy jobban megértsük a dolgot, afféle „társbérlet-okosságnak” nevezném a régi zsidó, kínai vagy görög-római felfogást. Persze azért mindegyik kultúrvilágban található valami többlet is: a megértés, a részvétel, egy általános, humanista ízű emberszeretet, sőt az Ószövetségben az istenfélelem és istenszeretet indítóokai is fölfedezhetők, amikor felebarátainkkal szemben való viselkedésről van szó. De, mint ahogy Karl Bentz megjegyzi (Bibl. Stud. 1914,13): az istenszeretet parancsa mellett – főleg ha a kultikus dolgokra fektet valaki súlyt – még könnyen abba az önámításba eshet valaki, hogy ő eleget tett a szeretet parancsának, s közben a legelemibb udvariassági megbecsülést, s a felebaráti szeretet elemi követelményeit is elfelejti embertársaival szemben. Az Üdvözítő épp eléggé elmarasztalta érte a farizeusokat ahhoz, hogy követői visszariadjanak az ilyen felemás valláserkölcsei megoldástól.

Úgy látszik, hogy az emberi élet arany szabálya az evangéliumban nyerte azt a fordulatot, amely pozitív fogalmazásban a szeretet tetteire serkent. Többé már nem óvás az ártalmas cselekedettől: „amit nem akarsz, hogy neked cselekedjenek az emberek, te sem tedd nekik”; hanem így hangzik: „mindazt, amit akartok, hogy az emberek nektek tegyenek, azt tegyétek ti is nekik”. Ez végeredményben ugyanaz, mint a főparancs: „Szeresd felebarátodat, mint önmagadat!”

Guardini a következőképpen fejti ki ezt a gondolatot: Az ember hajlik a részvételre, kötelezve is érezne magát a jótettre, de önzése visszariad a neki kellemetlen erőfeszítéstől: a másik önálló ember – így gondolkodunk –, ő más. Ő ott van, én itt. Látom, mi van vele, sajnálom is, de ami ő, az nem én, s én nem vagyok ő. Végül is mi közöm nekem a dologhoz ... Amíg az ember így nyugtatja meg magát – mondja Guardini –, szeretete nem komoly, hanem önámítás, ha pedig szeretetet hirdet, az farizeizmus. Az evangélium által képviselt szeretet az, amikor az ember átlép különállásának határait, és a másik ember helyzetébe, lelkiületébe képzelve magát ezt kérdezi: ha én most ő volnék, mit kívánnék akkor, hogy velem történjék? Ha aztán úgy is cselekszik a másikkal, amint ő maga szeretné, hogy vele cselekedjenek, akkor igazán „szeret”. Így megy végbe ugyanis a szívek összecsengése, lelkek egyesülése.

És ha mások nem így gondolkodnak és nem így szeretnek? Érdemes akkor? ... Bizonyos, hogy ha mindenki így tudna szeretni a pozitív tettek mezején, a föld paradicsommá válna. De ilyen feltételről nincs szó, az evangélium arany szabályában a „ha mások nem így ...”, nem fordul elő. Az Üdvözítő felszólít, hogy ti így szeressetek; én így szeressek ... S aki megfogadja szavát, az egy új világ teremtésében és építésében működik közre. Az isteni teremtő és megváltó mű lépése ez, mely hivatva van arra, hogy a szeretet sok más cselekedetét maga után vonja. „Ti vagytok a föld sója ... Ti vagytok a világ világossága ...” Isten új világot teremtő és megváltó szeretete az evangéliumi emberben testesül meg. A jóakarat és jótett isteni eredetű hatalom, mely lenyűgöz másokat, nyugtalanít és vonz, és bátorít ... a szebb és nemesebb emberségre. (Guardini: Der Herr, Die Aufrichtigkeit in Gute)

Hogy így, a kiteljesedett szeretetre kell érteni a szöveget, s az nem csupán gyakorlati életbölcseesség, jelzi a hozzáfűzött megjegyzés. Mert a hegyi beszéd ehhez az arany szabályhoz: „Amit tehát akartok, hogy az emberek nektek tegyenek, azt tegyétek ti is nekik”, ugyanazt fűzi hozzá, amit az Üdvözítő egy másik esetben a főparancshoz fűzött: „Ez ugyanis a törvény és a próféták”.

Szűk és tágas kapu (Mt 7,13–14)

Az arany szabály le is zárta a hegyi beszéd témaanyagát. A következő szavak már záróakkordok a hegyi beszédhez. A szerkesztést illetően emlékezzünk vissza arra, hogy a beszéd tulajdonképpen morális tartalma előtt van egy nagyszerű bevezetés: vigasztaló szavak és felhívás a tanítványokhoz és hívekhez arról, hogy osztályrészük a boldogság, feladatuk a világ megváltása, tudniillik hogy ők a föld sója és a világ világossága. E nagyszerű nyitány megfelelőjeként a beszéd végén zárórészek vannak, melynek központi témája ismét a boldogság: az élet szinte nagy É-vel írva, a földi tevékenység gyümölcseinek begyűjtése, s a sziklára épített ház hasonlata, mely a már meg nem szűnő, szilárd boldogság szimbóluma.

Mt 7,13–14. *A szűk kapun lépjetek be. Mert tágas a kapu és széles az út, mely a pusztulásba visz, és sokan vannak, akik azon mennek be. De mily szűk a kapu és keskeny az út, amely az életre vezet, és kevesen vannak, akik megtalálják azt.*

Az ember fejlődő, bontakozó lény biológiai és pszichikai értelemben egyaránt. Ezt képpen is ki lehet fejezni úgy, hogy azt mondjuk: állandóan úton van. Vándor a földön. Célja adva van, mert boldogságát csak az egyedüli boldogító Istenben találhatja meg. De az ember a célját nem a természet vak szükségszerűségével éri el, hanem tudatosan maga is közreműködik benne, és szabad választással döntenie kell felőle. Tulajdonképp ilyen értelemben a választás szempontjából beszélhetünk csak két útról – mert egyébként nyilván nagyon sok út vezet mind Isten felé, mind tőle elfordulva – az emberek egyéniségének és körülményeinek megfelelően. A két út hasonlata tehát lényegében a választást akarja hangsúlyozni.

Az úttal kapcsolatban szerepel a kapu hasonlata is. „Tágas a kapu, amely a romlásba visz ..., és szűk a kapu, amely az életre vezet”. Figyelemre méltó, hogy a görög szöveg *pülé*-val és nem *thúra*-val fejezi ki a kaput. „Sztené hé *pülé* ...”, szűk a kapu. A „*pülé*” nem annyira egy lakás vagy egy ház kapuját jelenti, mint inkább városét. Rokon is a „*polis*z” szóval, amelyet mindnyájan ismerünk. Mivel a régi keletieknél az erős falakkal körülvett város a biztonság, a béke, s bizonyos fokig a célba jutott élet szimbóluma, azért szerepel itt az általunk választott vándorút – akár a keskeny út, akár a széles országút – végpontjaként a városkapu, mint az annyira óhajtott cél biztos elérésének jelképe.

A két út metaforája a Krisztus előtti költészetben, illetve pedagógiai irodalomban századokon át használt volt. Gondoljunk csak a Hésziodosztól (Krisztus előtt 700 körül!) ránk hagyott görög mítoszra, Héraklész a válaszüton: az ifjú és szenvedélyes Héraklészszel találkozik két istennő; az egyik a bűnös élet kényelmes és élvezetes útjára hívja, a másik az erény fáradságos útjára; az előbbi nem tud elfogadható célt megjelölni előtte, csak a mulékony élvezetet, a másik azonban az istenek honában ígér neki helyet és halhatatlanságot; a döntést aztán Héraklész a halhatatlanságnak megfelelően hozza meg. Szerepel a két út közti választás a szókratészi görög pedagógiai hagyományban és a sztoikus írásokban is.

Ma már túl vagyunk azon a naiv kritikán, amely az evangélium értékét azzal akarta csökkenteni, hogy egyre-másra keresett másutt irodalmi megfelelőket. Ma ellenkezőleg érezzük: éppen ezek a megegyezések az evangélium irodalmi értékét is emelik.

Persze a krisztusi fogalmazás közvetlen előzményei nem a pogány, hanem a qumráni szabályokban, és még előbb az ószövetségi irodalomban találhatók meg.

A prófétáknál gyakran előforduló téma a választás, a döntés Jahve mellett vagy ellene. Jeremiás szájával kiált az Úr a néphez: „Íme én elétek tárom az élet útját és a halál útját.” (Jer 21,8)

A Deuteronomiumban Mózes által mondja: „Ím áldást és átkot terjesztek ma elétek: áldást, ha engedelmeskedtek Jahve, a ti Istenetek parancsainak, melyet ma meghagyok nektek, és átkot, ha nem engedelmeskedtek az ő parancsainak, hanem letértek arról az útról, amelyet most mutatok néktek ...” (MTörv 11,26–28). „Van út, amely az ember előtt helyesnek látszik, de a vége halálba vezet” – olvassuk a Példabeszédekben (Péld 14,12). A Bölcsesség könyvének alap gondolata a jámborok és gonoszok sorsának egybevetése; az istentelenek késői bánata az, hogy nem választották a bölcsesség útját, Isten törvényeinek követését: „Valóban letértünk az igazság útjáról, az igazság világa nem fénylett nekünk, s az értelem napja nem kelt fel számunkra. Az igazságtalanság és romlás útjain elfáradtunk, bejártunk kietlen utakat, az Úr útjáról azonban nem tudtunk.” (Bölcs 5,6–7)

És a zsoltárok? Az egész Zsoltároskönyv témáját meg lehetne jelölni a „két útban”. Már mindjárt az első zsoltár ilyen tartalmú bevezetés a többihez. „Boldog férfiú, aki el nem csábul gonosz emberek álságos beszédén; el nem indul a bűnösöknek útján, s le nem ül a hetvenkedők gyűlésén ...” S a zsoltár végén: „Mert az igaz útjára az Úr szeme vigyáz, és a gonosznak útja pusztulás.”

Az evangélium szerint „szűk a kapu és keskeny az út, amely az életre visz”. Hogy miért? A végső magyarázat az isteni titkok homályában rejtőzik. Itt a földön egzisztenciális dolgokban, magyarázattal csak a tények szolgálnak. Az erény útja sokszor szenvedés és küzdelem, a bűn útja mulékony élvezet, kényelem és legtöbbször könnyű siker. A titok mélyébe a kinyilatkoztatás szavai vezetnek bennünket az Üdvözítő ajkán: „Én vagyok az út, az igazság és az élet” – mondotta, „aki utánam jár, nem jár sötétségben”. De mint valóságos ember, Ő is volt válaszüton: az evilági érvényesülés, vagy a csak szenvedéssel és halállal elérhető dicsőség útját válassza-e? Keresztutat választott. Akivel pedig találkozott, azt is a kereszttútra hívta: „Kövess engem”. S a boldogság útja ezért keskeny és nehéz út. Legalábbis ahogy a hegyi beszéd elénk tárja, az önfeláldozó szeretet nem közönséges erőfeszítéseit kívánja értelmünkől és akaratunktól.

S nekünk, keresztényeknek ezt kellene tudatosabban vallanunk, különösen a mai elvilágiasodó légkörben: hogy veszélyeztetjük végső boldogságunkat, ha folyton csak engedményeket teszünk a világnak. Manapság a világgal is akarunk tartani, meg az evangéliummal is. Kérdés, hogy ezzel a kettősséggel – amit sajnos már nemcsak erkölceinkben hordunk néha, hanem teológiai nyelvünkön is – elérjük-e az üdvösség városkapuját.

Azt szoktuk mondani, hogy nem szabad a hegyi beszéd követelményeit olyan pontosan venni, nem szabad olyan radikálisnak lenni a lelki életben. Van is abban valami, hogy a túlzó és fanatikus reformálók néha több bajt okoznak, mint hasznos lelki gyümölcsöket, sőt maguk nem egyszer az ellenkező végletbe esve, elpártolnak az evangéliumtól. De ha utánanézzünk a Szentírásban, hogy nincs-e egy-két hely legalább, ahol kellemesebb és könnyebb utat mutatna nekünk a kinyilatkoztató Isten az Ő országába, kitűnik, hogy nem találunk más utat, mint a kereszt útját. Bizonyára kellemesebb volna olyan szövegre találni, amely elkerüli a keserves erőfeszítéseket kívánó utat. De nemcsak hogy az apostolok, Krisztus közvetlen tanítványai részére, de még az egyszerű hívők részére sem jelöl meg más utat a Szentírás. Egyre csak ezt olvassuk: „aki nem veszi föl keresztjét ..., nem lehet az én tanítványom” ..., vagy: „aki jobban szereti atyját, vagy anyját, mint engem, nem méltó hozzám...”. S itt a hegyi beszéd végén: „tágas a kapu és széles az út, amely a romlásba visz ..., és szűk a kapu, keskeny az út, amely az életre vezet...”

Hogyan is értelmezték a szentek az evangéliumot? Legtöbbjük nem szóval magyarázta, még kevésbé kente el értelmüket, hanem élete példájával. Márpedig ők a hegyi beszéd szűk és nehéz útját járták. Ezért a tökéletességre törekvőknek mindig kedvelt olvasmánya legyen a szentek életrajza. Nagy Szent Gergely szerint: „valamint a szegény akkor veszi észre szegénységét legjobban, ha a gazdag ember kincseit szemléli, úgy a lélek is akkor ismeri fel

legvilágosabban gyarlóságát, és alázattal akkor érzi át a maga nyomorúságát, ha a szentek evangéliumi tetteit figyelemmel kíséri.” (Mor 14,9; Rodriguez: Lelkünk üdvösségének ügye)

Keskeny és széles út (Mt 7,13–14)

Visszatérünk a keskeny út és szűk kapu hasonlatához.

Mt 7,13–14. *A szűk kapun lépjetek be. Mert tágas a kapu és széles az út, mely a pusztulásba visz, és sokan vannak, akik azon mennek be. De mily szűk a kapu és keskeny az út, amely az életre vezet, és kevesen vannak, akik megtalálják azt.*

Múltkori elmélkedésünkben nem érintettük azt a szomorú megállapítást, hogy az Üdvözítő szerint a széles úton „sokan” haladnak, a keskeny úton „kevesen”. Sőt magáról a tágas kapuról mondja, hogy „sokan mennek be rajta”, és a szűk kapuról, hogy „kevesen találják meg azt”. Ez az egymáshoz való viszonyítás félelmetes. Magában véve érthető, mert a széles utat nyilván könnyebb felismerni, kényelmesebb is járni rajta: sőt az eredeti bűn következtében a bűnre könnyen hajló emberi természet mintha egyenesen rá volna állítva erre az útra, a keskeny utat viszont mintha előbb meg kellene találni. Ez az értelmezés még a szent szöveg kifejezésein is érezhető: a tágas kapuról egyszerűen csak azt mondja, hogy „bizony sokan mennek be rajta”, a keskeny útról pedig – mely az életre visz – úgy beszél, hogy „kevesen találják meg azt”.

Az elmélkedő szentírásolvasóban önkénytelenül felmerül itt a választottság kínos problémája. Ahogy a Lukács-evangéliumban nyíltan föl is teszi valaki a kérdést Jézusnak: „Uram, kevesen vannak, akik üdvözülnek?” Figyeljük meg, hogy ott a válasz kitér a neki szegezett kérdés elől: „Ő így felelt – írja az evangélium –: Igyekeztek bejutni a szűk kapun; mert mondom nektek, sokan akarnak majd bemenni, de nem tudnak. Mikor fölkel a családtagja és bezárja az ajtót, ti akkor kinn maradtok és zörgetni kezditek az ajtót: Uram, nyisd ki! Erre ő azt feleli: Nem tudom, honnét vagytok, távozzatok tőlem mind, ti gonosztevők! Sírás lesz ott és fogak csikorgatása, amikor majd látjátok Ábrahámot, Izsákot és Jákobot és az összes prófétákat az Isten országában, magatokat pedig kitaszítva onnan. Jönnek majd napkeletről és napnyugatról és délről, és asztalhoz telepednek az Isten országában. Vannak tehát utolsók, akik elsőek lesznek, és elsőek, akik utolsók lesznek.” (Lk 13,23 kk)

Jézus itt nem ad egyenes feleletet a kérdésre, ahogy a kérdés feltevői várták, hanem visszafordítja azt a kérdezőkre: Törekedjete arra, hogy ti üdvözöljete, és ne az érdekeljen benneteket, hogy sokan lesznek vagy kevesen, akik üdvözülnek. „Ti igyekeztek bejutni a szűk kapun ...!” Aztán hogy az a nagy tömeg napkeletről és napnyugatról és délről hogyan jut be, az titeket ne érdekeljen, mert különben könnyen kint rekedhettek.

Hasonlóan kitérő az Üdvözítő válasza egy gazdag ifjú esetével kapcsolatban fölített kérdésre. Mind a három szinoptikus említi, hogy akkor ezt mondta tanítványainak: „Bizony mondom nektek: a gazdag nehezen jut be a mennyek országába. Könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdagnak bejutni a mennyek országába.” Ennek hallatára a tanítványok megdöbbentek és ezt kérdezték: „Hát akkor ki üdvözülhet?” Jézus felelete ez volt: „Embernek ez lehetetlen, de Istennél minden lehetséges.”

Guardini a következő gondolatot fűzi ehhez: A hegyi beszéd és egyáltalán az evangéliumi követelmények a keresztény egzisztenciát érintik. Ezeket a követelményeket az egyes emberek alig-alig, csak némileg tudják teljesíteni, de megnyugtató, hogy üdvözítésünk Isten számára még így sem lehetetlen. Ezért könyörgünk irgalomért egyedül és közösségileg is, gyöngye embertestvéreinkkel együtt, mert hisszük, hogy a mi erkölcsi teljesítményeinktől függetlenül a megváltásnak mégiscsak van értelme; Krisztus nem hiába jött el és halt meg értünk.

Ő a hegyi beszédben élénk rajzolja a tökéletes életet. Érezzük, hogy joga van azt megkívánni tőlünk, híveitől. Azt is látjuk, hogy amit kíván, az igazán emberi és keresztényhez méltó élet. De tőle magától halljuk a beszéd végén, hogy amit kívánt, csak kevesen tudják teljesíteni: azok, akik a keskeny úton haladnak és a szűk kapun mennek be. Miért kevesen?

Mert túl nagyok a követelmények? Nem. Ha végignézzük a hegyi beszéd intelmeit, a legegyszerűbb, mindenki által teljesíthető dolgokról van szó, természetesen a kegyelem erejével teljesíthetőkről; lényegük: a szív megszabadítása az önzéstől, vagyis a szeretet; a hitből való élés és cselekvés; az igazságnak, a lényegesnek elválasztása a hazugtól, a lényegtelenről és fölöslegről ... S e keskeny úton – vagy ha úgy tetszik, kis úton – rendkívüli adományokkal bíró emberek, mint Assisi Szent Ferenc, éppúgy járnak előttünk, mint a külső látványosságtól mentes, legegyszerűbb benső életűek, mint Lisieux-i Szent Teréz, és a hozzájuk hasonló sok más híres ember vagy névtelen. De kevesen. Miért? Ez a bűn és a kegyelem titka.

„Kevesen találják meg azt ...”. Ez a szomorú megállapítás bizonyára minden időre áll. Így érezte Jézus kortársai között, így érzett az ősegyház, s ha körülnézünk, ez lehet a megállapítás ma is ránk és kortársainkra. De a hit túllép egy ilyen keserű véleményen, és nem fér össze levertséggel, még ha saját gyöngeségeinkre vagy mások vétkeire gondolunk is. Az Írás szavait sohasem szabad a kinyilatkoztatás egészéből úgy kiragadnunk, hogy a többitől függetlenül értelmezzük. Emlékezzünk, hogy az angyalok által hirdetett örömhír már a Messiás születésekor ez volt: „Békesség a földön a jóakarátú embereknek.” Emlékezzünk, hogy maga az Üdvözítő hangoztatta, hogy nem elítélni jött a világot, hanem üdvözíteni. „Az Emberfia azért jött, hogy keresse és üdvözítse, ami elveszett.” (Lk 19,10) Erre emlékezve Szalézi Szent Ferenc gyönyörű elmélkedést hagyott ránk Jézus nevééről, melyben az Üdvözítő ezt mondta neki: „Nem, nem kárhoztatónak hívnak engem: Jézus a nevem!” S mily megható az evangélista megjegyzése az Üdvözítőről: „Végignézett az embereken és megesett a szíve rajtuk, mert olyanok voltak, mint a pásztor nélküli juhok: elcsigázottak és kimerültek. (Mt 9,36)

Ez a részvétellel teli könyörülő szív bizonyára olyan tömegre nézett, amely erkölcsi életét tekintve talán a középszerűség minden megerőltetéstől mentes széles útján haladt.

Tehát az evangéliumnak e vigasztaló szavait is hozzá kell számítanunk azokhoz a keserű megjegyzésekhez, amelyek szerint „kevesen vannak a választottak”. S e kijelentések közti paradoxont nem elméleti úton, logikus spekulációkkal kell megoldanunk, hanem életszerűen, Isten előtt megélve az evangélium minden kijelentését.

A felszólítás mindenestre nekünk szól, tanítványoknak: „A szűk kapun menjete be ...”. Aki megelégszik a középszerűséggel, vagy éppen lanya erkölcsi élettel, kiteszi magát annak a veszélynek, hogy a jelentősebb erkölcsi törvények megtartására sem lesz képes. Szent Ágoston szerint az erkölcsi eszmény azért olyan magas az evangéliumban, hogy tekintetünk magasra nézzen; s ha gyöngeségünk miatt nem is érjük el épp ezeket a magaslatokat, mégis: annál közelebb jutunk a célhoz, minél magasabbra irányítottuk törekvésünket. (Lib de perf. just. 16; Rodriguez I. 7. fejj.) Mai példával úgy is lehet illusztrálni a dolgot: célba lövő gyakorlatnál tanítják, hogyha az ember a céltábla közepét akarja eltalálni, a pontnál magasabbra kell célozni, hisz a kilőtt golyó pályája a vonzás következtében süllyed. Erkölcsi törekvéseinket is gátolják más vonzások. Ha tehát az ember az erényben csak valami középszerűségre is fel akar vergődni, eszményeivel és erőlködéseivel sokkal magasabbra kell törekednie. De fel lehet jutni a magaslatokra is. Mint ahogy a hegycsúcsokra, nem ugyan kényelmes műutakon, hanem szűk hegyi ösvényeken, sőt esetleg nyaktörő hegymászás után, de mégiscsak fel lehet jutni.

Jó és rossz fa (Mt 7,15–20)

Mt 7,15–20. Óvakodjatok a hamis prófétáktól, akik báránybőrben jönnek hozzátok, belül azonban ragadozó farkasok. Gyümölcsseikről ismeritek fel őket. Szednek-e a tövisről szőlőt vagy bojtorjánról fügét? Így minden jó fa jó gyümölcsöt terem, a rossz fa pedig rossz gyümölcsöt. Nem hozhat a jó fa rossz gyümölcsöt, sem a rossz fa jó gyümölcsöt. Minden fát, amely nem terem jó gyümölcsöt, kivágnak és tűzre vetnek. Tehát: gyümölcsseikről ismeritek fel őket.

Az Ószövetségben az isteni kinyilatkoztatásnak gyakran kellett óvni a népet a hamis prófétáktól. Jeremiás és Ezekiel könyve tele van ilyen figyelmeztetéssel. Különösen a pásztorok ellen, akik „önmagukat legeltették”; bizonyára emlékezünk Ezekiel keserű szavaira. (Ez 34,10)

S lám, a téma visszatér az Újszövetségben is; nem is egyszer a szinoptikusoknál. Mert a régi idők prófétái előképei és előfutárai azoknak, akik még a fiatal Egyházat akarták aláaknázni Szent Péter és Pál és János apostol működése idején; előfutárai a gnosztikusoknak, akik nagyon sok kárt okoztak az ősegyházban; és előfutárai a későbbi eretnekeknek éppúgy, mint a XX. vagy XXI. század tévtanítóinak. Nem lehet csodálni, hogy a sátán – aki az atyák szerint maga is „Isten majma”, merthogy Istent majmolja – igyekszik a szenteknek torzképet állítani, a prófétáknak és apostoloknak pedig konkurenciát. S ez az aknamunka – nyugodtan nevezhetjük így, akár tudatos, akár tudattalan egyesekben, hiszen a hazugság atyjától ered – végigkíséri az egész üdvtörténetet. Ez iránt nem hagy kétségben bennünket a parúziáról szóló jövendölés.

A hamis próféták – az evangélium szerint – nem ismerhetők fel könnyen. „Báránybőrben jönnek hozzátok” – mondja az Üdvözítő. Vagyis: talán kereszténynek, sőt az igazság tanítójának látszanak; s mégis megzavarják a nép gondolkodását és szívét. „Ragadozó farkasok.” Nem lehet őket könnyen felismerni. Szavuk, prédikációjuk, talán még szentségkiszolgáltató tevékenységük is eltereli a figyelmet arról, ami bennük a fő törekvés. Van azonban egy csalhatatlan kritérium, amellyel meg lehet őket különböztetni az igaz prófétáktól, illetve pásztoroktól: jó vagy rossz hatásuk. „Gyümölcsseikről ismeritek fel őket.” A gyümölcs szó értelme nem egyetlen tett, vagy néhány alkotás, hanem az összhatás, amelyet árasztanak. Lehet hibás, sőt személyes bűnökkel terhes valaki, s mégis igaz próféta vagy buzgó apostol; persze nem könnyen, hanem a kegyelem erejével; ahogy Szent Pál is említi, hogy „Isten ereje a gyöngeségben lesz teljessé”. (2Kor 12,9) Mindenesetre ez a szó, „gyümölcsseikről ismeritek föl őket”, nem annyira egyéni tetteket, vagy létrehozott műveket jelöl, hanem az egyéni lelkiélet összképét, kisugárzását és jó vagy rossz hatását jelenti.

Ezt az értelmezést ajánlja a hegyi beszéd is; jobban mondva a beszédet záró figyelmeztetések szerkesztése, egymásutánja. A hamis prófétáktól való óvás a két útról tett figyelmeztetés után következik; s úgy tűnik, mintha a széles út és a keskeny út képével, a köztük való választással összefüggésben volna az Üdvözítő óvása a hamis prófétáktól. Mert ezek tulajdonsága egy olyan se hideg, se meleg magatartás. Nincs náluk komoly „igen” arra, amit az Üdvözítő mond pl. a hegyi beszédben, vagy komoly „nem” arra, amit Ő elutasít. Jellemzi őket, hogy az igazságot elkenve akarnak hidat verni két olyan világ közé, melyek közt a kinyilatkoztatás szerint áthidalhatatlan szakadék tátong. Ellentéteket lehet a világon kiegyenlíteni, sőt kíváncsú is túrható életet, modus vivendi-t teremteni az Isten országa ellenségeivel is, de azért az eget és a poklot mégsem lehet híddal összekapcsolni. „Mi köze Krisztusnak Béliálhoz?” és „Nem szolgálhattok Istennek és a Mammonnak!” Ezekre a figyelmeztetésekre kell gondolniuk az újszövetségi tanítóknak, hogy meg ne tévedjenek, s az üdv hirdetésében és a kinyilatkoztatás értelmezésében át ne lépjék azt a határt, amely után már nem Isten, hanem a Mammon szolgálivá válnak, s nem Krisztus, hanem Béliál véleményét képviselik.

S az evangéliumban itt egy pillanatra fölmerül az ítélet fenyegető képe. „Minden rossz fát, amely jó gyümölcsöt nem terem, kivágnak és a tűzre vetnek.” Nem csak a világvégi nagy ítéletre kell most gondolnunk, amikor minden érték mérlegre tételre kerül. A történelemben már előbb is elavulnak és a süllyesztőben vesznek el ideológiák, filozófiák, sőt vallások, és bizony még erkölcsi igazságnak hitt szokások és vélemények is. Távol áll tőlünk, hogy ezért a relativizmus túlzásaiba essünk. Mert a kinyilatkoztatás alapigazságai – főleg az evangélium – nem ismernek relativizmust. Az Úr szavai nyomán hisszük, hogy az ideológiák sok fáját – mint haszontalanokat, vagy csak ideig-óráig hasznosakat – kivénhedésük után kivágja maga a történelem; s ugyanígy egy-egy hamis prófétát, kis ideig tündöklő nagyságot; aki azonban maradandó értéket nem hagyott maga után, egy kézlegyintéssel elintézi az utókor. De az evangélium fája és annak gondozói mindig bőven termik majd gyümölcsüket az Isten országa számára.

Mármost minek alapján különböztethetjük meg a hasznos lelki értéket a hiábavalóságtól, mondjuk, ha egy konkrét ember magatartását nézzük? Ez a konkrét valaki lehet saját magunk is, hiszen ajánlatos újra és újra ellenőriznünk magunkat, nehogy tévútra kanyarodjunk észrevétlenül.

Ha a nagy lelki írókat olvasgatjuk, észrevesszük, hogy általában mind az igaz lelki élet gyümölcszeként említik az önzetlen szeretetet, a hamisítatlan hitet és bizalmat a gondviselésben, aztán az aláztatot és az engedelmisséget. Akiben ezek az erények megvannak, ott komoly baj, lelki betegség vagy egyensúlyvesztés alig lehet, s az illetőben teljesen meg lehet bízni. (Ő Isten igaz szolgája.) Ezek a gyümölcsök – ismétlem, hogy jobban megjegyezzük – az önzetlen szeretet, hit a gondviselésben, aláztat és engedelmisség. Szalézi Szent Ferenc ezek mellé az erények mellé még hozzáteszi a kötelességteljesítésben való állhatatosságot. Ugyanő azt is hangsúlyozza, hogy a gyökereket tekintve gondolataink, szenvedélyeink és hajlamaink mind jók, értékesek, ha ezekre az említett tulajdonságokra vezetnek; mert „jó fa jó gyümölcsöt terem”. (Filotea IV.)

S ha már az isteni kegyelembe vetett hit és az aláztat oly fontos ahhoz, hogy jó gyümölcsöket érleljünk, fejezzük be elmélkedésünket Szent Ágoston gondolatával. Mert gyöngeségeinket bizonyára érezzük, hibáinkat és bűneinket jól tudjuk. Ezért Ágoston szerint: Akkor teszi az ember jóvá a fát, mikor elfogadja az Isten kegyelmét. Mert nem magától teszi rosszból jóvá magát, hanem attól, aki mindig „Jó”. De nemcsak ahhoz, hogy jó fa legyen, hanem ahhoz is, hogy jó gyümölcsöt hozzon, szüksége van bárkinek a kegyelem segítségére; nélküle semmi jót nem érlelhet. Mert az működik közre a jó fák gyümölcsénél, aki kívülről öntözi és műveli szolgálai által, és maga adja a belső növekedést. S rosszá teszi az ember a fát, mikor elszakad a változhatatlan Jótól. (De gratia Christi)

Imádkozzunk hát a kegyelemért, hogy jó gyümölcsöket érleljünk annak dicsőségére, aki minden termést betakarít és a gyümölcsöt leszüreteli.

Kik üdvözülnek? (Mt 7,21–23)

Mt 7,21–23. *Nem mindaz, aki mondja nekem: Uram, Uram! jut be a mennyek országába, hanem aki mennyei Atyám akaratát teljesíti. Sokan mondják majd nekem azon a napon: Uram, Uram, nem a te nevedben prófétáltunk? Nem a te nevedben üztünk ördögöt? Nem a te nevedben tettünk annyi csodát? Ekkor majd kijelentem nekik: Sohasem ismertelek titeket, távozzatok tőlem, ti gonosztevők!*

A hegyi beszéd végére érkeztünk. Még csak a két házról, a sziklára és homokra épített házról való szemléletes záró kép van hátra. De a téma már ugyanaz: a törvény életre váltása tettekkel.

A felolvasott szöveg Szent Lukácsnál is szerepel, de két különböző helyen szétszórva és más stílusban. A hatodik fejezetben pl. ez: „Mit mondjátok nekem, Uram, Uram, s nem teszitek, amit mondom?” (Lk 6,46) Ezt Máté (akinek mindig az evangélium kánoni szerzőjét értjük) a hegyi beszéd stílusába átalakítva így mondja: „Nem mindaz, aki mondja nekem: Uram, Uram! jut be a mennyek országába, hanem aki mennyei Atyám akaratát teljesíti.” Az eredetibb Lukács-szöveghez tehát hozzákerült a „mennyek országa” (a „bazileia tón uránón”) és a „mennyei Atya” (a „patér en toisz uranoisz”) jellegzetes Máté-i kifejezése.

Ugyanígy formálta át Máté ezt az eredetibbnek látszó Lukács-szöveget (Lk 13, 22–27): „Útban Jeruzsálem felé valaki megkérdezte tőle: Uram, kevesen vannak, akik üdvözülnek? Ő így felelt: Igyekeztek bejutni a szűk kapun, mert mondom nektek, sokan akarnak majd bemenni, de nem tudnak. Mikor fölkel a családtya és bezárja az ajtót, ti akkor kinn maradtok és zörgetni kezdek az ajtót: Uram, nyisd ki! Erre ő azt feleli: Nem tudom, honnan vagytok. Mire ti bizonykodni kezdtek: Hiszen előtted ettünk és ittunk! A mi utcánkon tanítottál! De ő megismétli: Nem tudom, honnét vagytok. Távozzatok tőlem mind, ti gonosztevők!” Szent Máté ezt a képet átviszi a hegyi beszédbe, de nem a családtya, hanem az ítélő Krisztus szájába adja az elutasító szavakat, s nem egyszerűen a kinn rekedtekkel szemben, hanem a hamis prófétákkal, vagy a farizeusokkal szemben, akikről többször is szó volt a hegyi beszédben, sőt esetleg az ősegyházra annyira jellemző karizmatikus tanítókkal és csodatévőkkel szemben, akik azonban talán éppen a hegyi beszéd szelleme ellen vétettek. „Nem a te nevedben prófétáltunk? Nem a te nevedben üztünk ördögöt? Nem a te nevedben tettünk annyi csodát?” – sorolja fel Máté a buzgóságot és az igehirdetést kísérő lényegtelen akcidentális jelenségeket.

Mert a hegyi beszéd a lényeges keresztény magatartást, a törvénynek a szeretetben való teljesítését kívánja. Az ószövetségi törvény és az Újszövetség közti egységet úgy említi, mint az „Atya akaratát”. Ezt kell teljesíteni. Emellett mellékes, hogy az Úr nevében csodát tesz, ördögöt űz valaki, vagy prófétál valaki.

Az Úr nyilvános működése idején, emlékszünk, az apostolok el akartak hallgattatni ilyen rajtuk kívüli buzgólkodókat, de az Üdvözítő leintette őket.

S most a hegyi beszéd végén külön hangsúlyozást nyer részéről, hogy a karizmatikus tevékenység még nem elegendő érdem az üdvösségre. A szavak és jelek mit sem érnek, csak az Isten akaratának teljesítése.

„Uram, Uram!” Kürie, Kürie ... Az Üdvözítő szájában önmagára alkalmazva furcsán hangzik ez a Kürie; bizonyosra vehetjük, hogy ez már az ősegyház megszólítása az Üdvözítőhöz, amelyben az őskeresztények hite nyert erőteljes kifejezést. Mint ma nálunk a Kürie eleiszon-ban. Minthogy azonban Krisztus műve sem irányul másra, mint ami az Atya akaratára, hiába minden hitvallás Krisztusról, ha végül is nem irányul minden igyekezetünk az Atya akaratának teljesítésére.

„Sokan mondják majd nekem azon a napon...”. Az a nap az ítélet napja. A parúziás lelki ősegyház mindig hajlandó volt az ítélő Krisztussal kapcsolatban értékelni mindent. Most a

hegyi beszéd végén is fölmerül tehát az ítélet képe, Krisztus megméri szavaink és tetteink súlyát.

Az istentisztelet Kürie-i, prédikációink, a Krisztus nevében való szerepléseink, előadásaink, könyveink, írásaink, pedagógiánk és sok egyházi hivataloskodásunk, és a többi ... és a többi ... Mi marad ebből a bíró számára elismerésre méltó? A Máté-evangélium 25. fejezetében leírt ítélet nem hagy kétséget az iránt, hogy mérvadók a szeretet cselekedetei. Itt a hegyi beszéd végén is erről van szó végeredményben, mert a törvénynek az Atya akarata szerinti teljesítését az Üdvözítő a szeretet jegyében rajzolta meg: az áldozatos, önmagáról lemondó szeretet az a plusz, amellyel a törvény tökéletessé válik. – S miként az utolsó ítélet leírásában elhangzik a szigorú bírói ítélet a szeretet nélküliekre: „Távozzatok tőlem, átkozottak ...”, úgy itt a hegyi beszéd végén is azokra, akik nem az Atya akaratát keresték és cselekedték mindenben: „Távozzatok tőlem, ti gonosztevők”. Ezt különben a hatodik zsoltárból (9. vers) adja az evangélista az Üdvözítő ajkára; „Recedite a me omnes, qui facitis iniquitatem!”

A tettek mezején való megigazulásról és az Atya akaratának teljesítéséről talán ide iktathatjuk a közismert Teilhard-i gondolatot. Az Isteni Milió című kötetben van egy kis fejezet, melynek tárgya az Istennel való egyesülés a cselekvés által. Teilhard szerint: az „isteni” annyira áthatja cselekvő energiáinkat, hogy éppen a cselekvés a legmegfelelőbb milió, ahol találkozhatunk, illetve egyesülhetünk vele. A cselekvésben hozzátapadunk Isten teremtményeire, hatalmához, egybeesünk az Ő erejével. Nemcsak eszközévé válunk, hanem élő meghosszabbítóivá. S mivel a létezőben semmi sem oly bensőséges, mint az akarat, az Isten akaratával való tudatos azonosulásban szívünk valamiképp az Isten szívével fonódik össze. Ez a kapcsolat örök lehet, mivel folyton cselekszünk, s természetesen, ha mindig az Isten akaratát keressük mindenben. Sikerre törő akarásaink, az általunk megszületendő művek szenvedélyes szeretete így szorosan hozzátartozik teremtményi hűségünkhöz, azaz kötelelességeinkhez. Ha kezdetben akaratunknak az Isten akaratával való összeegyeztetésén bajlódunk is, az elérendő cél közös szeretete által, remélhetőleg, mégis egyesülünk vele. Minden növekedés által, amelynek során önmagunkat és dolgainkat gyarapítjuk, minthogy keresztények vagyunk, Krisztus megszentelő keze nagyobb mértékben veszi birtokba a Mindenséget. S ha munkánk a mindennapi kenyér egyszerű megszerzésének látszik is, végleges hatása mégis jóval messzebbre ér: a munka által önmagunkat is fejlesztjük, s így egyre jobban egyesülünk Istennel; és: ugyancsak a munkával valamiképp növeljük egyesülésünk isteni célját, a mi Urunk Jézus Krisztust. Legyünk hát akár tanítók, művészek, tudósok, munkások, legyen bármiféle tevékenységünk, ha keresztények vagyunk, akkor lendülettel vethetjük magunkat munkánk tárgya, mint köteletség felé, s ott a cselekvés teljességében Isten kimeríthetetlenül megtapintható. Az istenivé alakulás e csodáját, ezt a metamorfózist az Isten finom tapintattal hajtja végre bennünk, anélkül, hogy bármiben is megzavarná emberi erőfeszítéseinket.

Teilhardnak e misztikába torkolló megállapításai talán jó kommentárt jelentenek az Üdvözítő e kijelentéséhez: „Nem mindaz, aki mondja nekem: Uram, Uram! jut be a mennyek országába, hanem aki mennyei Atyám akaratát cselekszi.”

Sziklán vagy homokon (Mt 7,24–27)

Mt 7,24–27. Mindaz, aki hallgatja tanításomat és tettekre is váltja, hasonlít a bölcs emberhez, aki házát sziklára építette. Szakadt a zápor, ömlött az ár, süvöltött a szél, és rázúdult a házra, de az nem dőlt össze, mert sziklára alapozták. Mindaz pedig, aki hallgatja tanításomat, de tettekre nem váltja, hasonlít a balga emberhez, aki házát homokra építette. Szakadt a zápor, ömlött az ár, süvöltött a szél, és rázúdult a házra. Az összedőlt és romhalmazzá vált.

Jézus nagyobb beszédei a Máté-evangéliumban mindig valami hatásos figyelmeztető jellegű képpel zárulnak. Így a hegyi beszéd is. Nagy ereje van a két házról szóló hasonlatnak.

Azok a vonások, amelyekkel az evangélium megrajzolja a képet, a palesztinai viszonyokat, az ottani házépítés alapvető problémáit tartják szem előtt. Az építőknek gondolniuk kellett a téli esőzésekre, amelyek azon a vidéken gyakran felhőszakadás-szerűen zúdulnak a vidékre, néha viharos orkán és megdagadt patakok árjával. Palesztinában és Szíriában már akkor kevés erdő és mező volt, amely felfoghatta volna az ömlő vizeket. A talaj túlnyomóan sziklás, illetve sziklára rakódott vékony homok- vagy termőföldréteg. A homokos talajra építésnél is ügyelni kellett, hogy mélyre ássanak, megbízható sziklaalapot keresve a ház számára. Így a heves szélvihar kíséretében ömlő ár, ha magával sodorta is a homokot vagy a földet, a sziklát legföljebb jobbról-balról körülfoltya. Míg ha a ház építésekor nem ástak elég mélyen a biztos körétegig, hanem ráépítettek a homokra, földre, az áradatnak aránylag könnyű dolga volt alámosni és elcsúsztatni a fundamentumot, s így romba dönteni a házat.

Érdekes, hogy a két ház hasonlatát – amely Máténál jobban megfelel a palesztinai és szíriai viszonyoknak – Szent Lukács más szavakkal, az ő olvasóközönségének megfelelően rajzolja. Nem beszél szélviharról, sem több irányból lefutó, megdagadt patakokról, hanem árvízről. Míg a Máté-evangélium többes számban használja mindig az ár szót (élthon hoi potamoi), Lukács szövege egyes számban, folyamáradásról beszél, amely mintegy kilép medréből, és úgy fenyegeti a házat.

Eddigi szokásunknak megfelelően talán vegyük figyelembe a szöveg prófétai előzményeit is. A házépítés hasonlatát megtaláljuk Izaiásnál és Ezekielnél, és mindkét szöveg a hamis próféták ellen íródott. Ezekiel 13. fejezetében olvassuk: „Mondd meg azoknak, akik kötőanyag nélkül tapasztottak, hogy a fal összedől. Mert heves zápor jön, és felülről igen nagy pusztító jégesőt bocsátok le és romboló szélvihart ... Förgeteget küldök méltatlankodásomban, és heves záport bosszúságomban ... És lerombolom a falat, amelyet kötőanyag nélkül tapasztottatok, a földdel egyenlővé teszem, és alapja napfényre kerül: összeomlik és pusztulás lesz benne ... Nincsen többé fal, és nincsenek többé, kik azt tapasztották: Izrael prófétái, kik a békesség látomását látják, holott nincsen békesség, úgymond az Úr.” (Ez 13,11–16)

Izaiásnál a sziklaalapról van szó, arról az igazságról, amelyet a Messiás hirdet majd, szemben a hamis próféták hazugságaival; a 28. fejezetben olvassuk: „Halljátok tehát az Úr szavát, ti gúnyolódók, kik uralkodtok népemen Jeruzsálemben! Mivel azt mondjátok: Mi a hazugságot tettük reménységünkkel, és a hazugság oltalmaz minket, azért így szól az Úristen: Íme én egy követ teszek Sion alapjába, kipróbált követ, szegletkövet, értékeset, alapjába beépítve, s aki hisz, meg nem futamodik. És a jogot teszem mérőónná, s az igazságot mérővesszővé; és jégeső forgatja fel a hazugság menedékét, és vizek árasztják el mentsvárát. És semmivé lesz szövetségtek a halállal, és nem áll meg szerződésitek az alvilággal, ha eljő a suhogó ostor és összetör titeket.” (Iz 28,14–18)

Hogy e prófétai szövegeknek hatása volt a hegyi beszéd záró képére, az valószínű. Mert a hegyi beszéd előző témája is az álprófétákról szólt. A záró kép már elkezdődött a két út, a keskeny és széles út hasonlatával, folytatódott a jó és rossz fa jó és rossz gyümölcsével, valamint az ítélettel: „Sohasem ismertelek titeket, távozzatok tőlem, ti gonosztevők!” A két

háznak, a sziklára és homokra épített háznak hasonlata mintegy lezárja ezt a képsorozatot, s ugyancsak a végső ítéletet rajzolja.

Végeredményben az Üdvözítőnek minden beszéde eszkatológiai jellegű, amennyiben tetteink végső következményeire utal. A nagy parúziás beszéd végén az utolsó ítélet rajzában az egész emberiség összegyűjtéséről és megítéléséről szól. Itt a hegyi beszéd végén inkább az egyes ember sorsáról, maga által épített életéről és annak maga által ásott alapjáról van szó.

Ez a hegyi beszéd elénk tárta, mi az emberi élet szikla alapja, amely az ítélet viharát majd kiállja. S a végén azt mondja, hogy nem elég a szavakat hallgatni és tudni róluk, hanem valóban építeni kell rájuk, tettek által.

Ezért kezdi így az Üdvözítő a két ház hasonlatát: „Mindaz, aki hallgatja tanításomat és tettekre is váltja, hasonlít a bölcs emberhez ... Mindaz pedig, aki hallgatja tanításomat, de tettekre nem váltja, hasonlít a balga emberhez ...”

Az Úr azt akarja, hogy szavait komolyan vegyük. Beszéde elején figyelmeztetett, hogy egy „ióta” sem vész el a törvényből. S hogy hogyan teljesedik be az egész törvény, arról szólt az egész beszédben. Minden kritika, mely beszédét éri, tudniillik hogy nem lehet szó szerint venni, lényegében Őt, a személyét érintő kritika. De Ő és tanítása minden ellenkezést úgy élt túl és győzött le, mint a szikla, amelyen az ár ereje megtörik. Seneca hasonlította egyszer Szókratészt a tengerből kiálló sziklához, amelyen a tajtékzó, fölcsapó hullámok minden támadó ereje megtört. Hát ez a hasonlat tökéletesen áll arra, aki azt mondta magáról: „Én vagyok az igazság”, és: „Én arra születtem, és azért jöttem a világra, hogy tanúságot tegyek az igazságról”, s mindaz, aki az igazságból való, hallgat szavamra. Ez áll a hegyi beszédben foglaltakra is.

Hogyan kell értenünk a hegyi beszéd alapján kialakítandó életet, szépen magyarázza meg Guardini: Nem tudod szeretni ellenségedet? Törekedj arra, hogy legalább ne gyűlöljed. S ez már a szeretet kezdete ... Ez sem megy? Iparkodj legalább, hogy ellenszenvet ne mutasd ki szavakban. S ez már olyan valami, ami út a szeretethez... De hát a hegyi beszéd a vagy-vagyot képviseli, nem? – vetné ellene valaki. Nem elégszik meg félmegoldással! Nem így van – felel bátran Guardini. A hegyi beszéd szelleme nem az „egész vagy semmi”, hanem a „kezdet és a folytatás”, melyben bukás és felállás, egyszóval az állandó újrakezdés és előremenetel kap hangsúlyt. Nem szabad a hegyi beszédet merev parancsnak felfognunk, hanem életszerű követelménynek és állandó hatóerőnek. A hívó ember viszonyáról beszél nekünk Istenhez, akivel találkoztunk Krisztusban; és e találkozást a szeretetben folyton el kell mélyítenünk – így Guardini!

Eszerint: Krisztus és az Ő törvénye alap, s a rá való építés hosszadalmas munka. Az alapvetés a döntő. Aranyszájú Szent János is efféle mond: „Nem a kísértés ereje, hanem az építkezők ostobasága okozza a romlást. Itt is esik az eső, ott is. Itt is folyik a víz, ott is. Itt is fúj a szél, amott ugyanúgy. Emitt is építenek, odaát szintén. Ugyanolyan lehet az épület, ugyanaz a kísértés. De az eredmény nem ugyanaz, mert különböző az alap. Tehát nem a kísértés ereje okozza a romlást, hanem az építkezők ostobasága, amely az építkezés alapjául nem sziklát választott.” (Hom 4. ad populum Antiochenum)

A beszéd befejezése (Mt 7,28–29)

Mt 7,28–29. Ezzel Jézus befejezte beszédét. A nép álmélkodott tanításán, mert úgy tanított, mint akinek hatalma van, és nem úgy, mint írástudóik.

E befejező szavak Máténál sztereotip szöveggel indulnak; ötször fordul elő nála, vagyis mind az öt nagy beszéd végén: „Ezzel Jézus befejezte beszédét.” De csak itt, a hegyi beszéd végén fűz hozzá az evangélista pár szót a beszéd hatásáról. „A nép álmélkodott tanításán, mert úgy tanított, mint akinek hatalma van, és nem úgy, mint írástudóik.”

Az „álmélkodott”-tal fordított eredeti görög szó „megdöbbenést” fejez ki, sőt „megrendülést, rettegést, rémületet”. Ha túl erős volna is ezzel fordítani most a görög „exoplészonto”-t, viszont „álmélkodással, csodálkozással” visszaadni túl gyenge kifejezés. Talán a helyes fordítás e helyen ez lett volna: „A nép megrendült tanítása miatt.” Ezt az értelmezést indokolja a szöveg folytatása is: „mert úgy tanított, mint akinek hatalma van, és nem úgy, mint írástudóik”.

Persze ez nem jelenti, hogy a tömeg tisztában lett volna Jézus messiási hatalmával. Jézus szavának ereje inkább csak a régi prófétákra emlékeztetett, akikről olvasták az Írásban és hallották sokszor, hogy csodatévő erejük volt és az isteni küldetés tekintélyével szóltak. Nagy hatású prófétának tekintették Őt, akiben Isten, oly sok század után – hiszen Malakiás óta nem működött próféta Izraelben – újból meglátogatta az ő népét. Emlékszünk, hogy a naimi ifjú föltámasztása után a Lukács-evangélium is így nyilatkozik a néphangulatról: „Félelem szállta meg mindnyájukat, és áldani kezdték Istent: Nagy próféta támadt köztünk, Isten meglátogatta az ő népét!”

Még a legtekintélyesebb írástudók sem merészeltek soha olyan tekintéllyel nyilatkozni, mint a próféták. Szentírás-magyarázataik mindig megmaradtak a vélekedések határán belül, és nem mondták azokat isteni kinyilatkoztatásnak. Sőt néha több véleményt is felsoroltak, közölve a vélemények szerzőjének nevét, és örültek, ha egy-egy tekintélyesebb auktorra hivatkozhattak. A népnek nyilván feltűnt, hogy a Názáreti Jézus soha nem hozott fel több véleményt, és soha nem utalt semmi más tekintélyre, legföljebb a mennyei Atyára, akiről sokszor mondta, hogy az Ő üzenetét hozza, és az Ő akaratát teljesíti. De már nyilvános fellépésének kezdetén feltűnt az is, hogy úgy nyilatkozik, mint aki beteljesíti, tökéletesíti a Törvényt.

Azt a Törvényt, amely pedig az addigi legnagyobb tekintély, Mózes nevéhez fűződött. Többször szerepelt a beszéd első részében ez a helyesbítő kifejezés: „Hallottátok, hogy azt mondták a régieknek: ... Én pedig mondom nektek ...”. Jézus tehát legalább olyan tekintéllyel szólt, mint valamikor Mózes szólott a néphez: vagyis a törvényhozó tekintélyével. Amint Guardini magyarázza: az Ő igéje nem „szolgál”, mint annak idején a prófétáké, akik beszédeikhez hozzáfűzték: „úgymond az Úr”. Jézus azonban így szól: „Én mondom nektek ...”. Ez az ige, ez a beszéd maga hatalom: életet nemz és életet táplál bennünk. Mert maga Jézus él tovább igéjében: amit Ő mond, azzal az igével Ő maga is együtt él. S ha valaki valamely evangéliumi kijelentést az élő Krisztustól függetlenül csak mint tant, vagy mint erkölcsi törvényt akarna vizsgálni, Guardini szerint az többé már nem volna szellem és élet, nem volna Isten éltető igéje. Mert Krisztus nem egyszerűen követ, próféta, aki Isten üzenetét tolmácsolja, hanem Ő maga az Isten Igéje. Az Ő tanítása nem „szolgál”, hanem uralkodik, mint maga az igazság és az élet.

S a beszéd vége felé, amikor a szeretet törvényét fogalmazza meg egészen új stílusban, így foglalja össze mondanivalóját: „Ezen függ az egész törvény és a próféták.” Szavait tehát az egész addigi ószövetségi kinyilatkoztatás foglatának tekinti. S végül a két útról szóló figyelmeztetés, a hamis prófétáktól való óvás, az ítélet és a két ház, a sziklára és homokra

épített ház sorsának képe, mindez olyan hatást válthatott ki a hallgatókban, amelyet nem lehet a „csodálkozás” szóval visszaadni. A nép megrendült, megdöbbszent tanításán az evangélista megokolása szerint: mert „úgy tanított, mint akinek hatalma van, és nem úgy, mint írástudók.”

Szálnalmas erőlködés volt sok régebbi kritikus részéről, hogy Jézust – tekintélyének csökkentésére – az írástudók nívóján kezelték. Így a hegyi beszédben elhangzott néhány szaváról kimutatták, hogy már az írástudók hagyományában szerepelt. Valóban így van, mi is rámutattunk egy-két ilyen hagyományos szövegre. De egyrészt ezek az ószövetségi Írásokban, mint közös forrásban gyökereznek, másrészt mennyivel tisztább és eredetibb fogalmazásban hangzanak ezek az Üdvözítő ajkáról, mint ahogy az írástudóknál szerepelnek! Épp az összehasonlításból derül ki, hogy a rabbik eléggé torz formában, zavarosan, agyonmagyarázva és sok elágazó vélemény hozzáadásával tárgyalták ugyanazt, amit az Üdvözítő isteni zsenialitással, mint kristálytiszta igazságot, röviden, pár szóval tár elénk.

Aki elfogultság nélkül, nyílt ésszel és szívvel olvassa a hegyi beszédet, talán maga is átérzi, mindenesetre meg tudja érteni azt a nagy hatást, amelyet a Názáreti Jézus tanítása hallgatóiban kiváltott. De hogy megrendítő legyen számunkra is – éppúgy, mint az első hallgatók számára az volt –, többet kell benne látnunk, mint erkölcsi tanítást.

E beszédben éreznünk kell a személyes igényt, amellyel felénk fordul, s amelyet nem lehet megkerülnünk. Azért páratlan az a beszéd, mert a belőle sugárzó szellem és élet a szívünket akarja megváltoztatni és birtokba venni. Megtérést sürget, s e sürgetésre csak két válasz lehetséges: vagy bezárkózik előtte az ember, vagy egyszerűen és csendesen megnyitja előtte a szívét.

Michel Quoist írja az „Így élni jó” egyik fejezetében, hogy „sok keresztény kudarcot vall az evangélium tanulmányozása folyamán ...” Talán azért, mert nem tudják, hogyan közelítsenek a Szentíráshoz. Nem az evangélium alkalmazásáról van szó ... Az evangélium nem mágikus könyv, amelyet megnézünk, hogy abban egy súlyos problémánkra megoldást keressünk ... Nem is elég úgy közelítenünk az evangéliumhoz, mint a tudós, mint a történész, illetve az irodalmár ... Nem is úgy, mint pl. a beat-irodalom teszi, hogy misztikus érzelmeket és hangulatokat keltsen magában az olvasó ... Nem is elég, hogy pedagógus módjára, vagy erkölcsi önnevelés céljából gondolatokat, erkölcsi szabályokat, vagy vallási, ideológiai, szociális recepteket merítsünk belőle ... Sajnos ezek mind megmaradnak az emberi dolgok, emberi elképzelések határain belül ... Az evangéliumban az élő Krisztust kell keresnünk, aki elsősorban igéje által egyesül velünk, és válik léletté bennünk az Ő isteni élete. Mert „Ő úgy szólt, mint akinek hatalma van, s nem úgy, mint írástudók”. Aki a hegyi beszédet elmondotta, nem a názáreti rabbi, hanem a Küriosz!, ég és föld ura.

Függelék: Szentírási idézetek az elmélkedések szerint

	Elmélkedés címe	Szentírási hely	Szentírási idézet
1.	A beszéd kezdete	Mt 4,25–5,2	Nagy népsereg követte Galileából, Dekapoliszból, Jeruzsálemből, Júdeából és a Jordánon túlról. A tömeg láttára Jézus fölment a hegyre. Ott leült, tanítványai pedig köréje gyűltek. Akkor szólásra nyitva ajkát, így tanította őket.
2.	Boldogok vagytok	Mt 5,2-3	Akkor szólásra nyitva ajkát, így tanította őket: Boldogok...
		Lk 6,20	Akkor tekintetét tanítványaira fordította és így szólt: Boldogok vagytok...
3.	Lelki szegények	Mt 5,3	Boldogok a lélekben szegények: övék a mennyek országa.
4.	Szomorkodók	Mt 5,4	Boldogok a szomorkodók: majd megvigasztalják őket.
5.	Szelídek	Mt 5,5	Boldogok a szelídek: övék lesz a föld.
6.	Igazságszeretők	Mt 5,6	Boldogok, akik éheznek és szomjazzák az igazságot: majd kielégítik őket.
7.	Irgalmasok	Mt 5,7	Boldogok az irgalmasok: majd nekik is irgalmaznak.
8.	Tisztaszívűek	Mt 5,8	Boldogok a tisztaszívűek: ők meglátják Istent.
9.	Békességesek	Mt 5,9	Boldogok a békességesek: ők Isten fiai.
10.	Akiket üldöznek I.	Mt 5,10	Boldogok, akiket az igazságért üldöznek: övék a mennyek országa.
11.	Akiket üldöznek II.	Mt 5,11	Boldogok vagytok, ha miattam szidalmaznak és üldöznek titeket, és hazudozva minden rosszat fognak rátok. Örüljetek és ujjongjatok: nagy lesz jutalmatok a mennyben. Hiszen így üldözték előtteket a prófétákat is.
12.	A föld sója	Mt 5,13	Ti vagytok a föld sója. Ha a só ízét veszti, ugyan mivel sózzák meg? Nem való már egyébre, minthogy kidobja és széttapossa az ember.
13.	Világ világossága I.	Mt 5,14-16	Ti vagytok a világ világossága. A hegyre épült város el nem rejthető. És ha világosságot gyűjtanak, nem teszik véka alá, hanem a tartóra, hogy világítsa a ház minden lakójának.
14.	Világ világossága II.	Mt 5,15-16	És ha világosságot gyűjtanak, nem teszik véka alá, hanem a tartóra, hogy világítsa a ház minden lakójának. Így világítsa világosságtok az emberek előtt, hogy lássák jótetteiteket és magasztalják mennyei Atyátokat.
15.	A beteljesedett törvény I.	Mt 5,17	Ne gondoljátok, hogy azért jöttem, hogy megszüntessem a törvényt, vagy a prófétákat. Nem azért jöttem, hogy megszüntessem, hanem hogy tökéletessé tegyem. Bizony mondom nektek: Míg ég

			és föld fennáll, egy i betű, vagy egy vesszőcske sem marad el a törvényből, hanem beteljesedik az egész.
16.	A beteljesedett törvény II.	Mt 5,19-20	Aki tehát csak egyet hagy is el a legkisebb parancsok közül, és így tanítja az embereket, az igen kicsi lesz a mennyek országában. Aki viszont megtartja, és tanítja azokat, az nagy lesz a mennyek országában. Ezért mondom nektek: ha életszentségetek fölül nem múlja az írástudókét és farizeusokét, nem juttok be a mennyek országába.
17.	Ne ölj	Mt 5,21-22	Hallottátok, hogy a régieknek azt mondták: Ne ölj! Aki pedig öl, méltó rá, hogy a bíróság elé kerüljön. Én pedig mondom nektek, hogy aki haragszik testvéreire, méltó arra, hogy a bíróság elé kerüljön. Aki pedig testvéreinek azt mondja: Üresfejű, méltó arra, hogy a nagytanács elé állítsák. Aki pedig azt mondja: Bolond, méltó a gehenna tüzéire.
18.	Ne tarts haragot	Mt 5,23–26	Ha tehát ajándékokat az oltárra viszed, és ott eszedbe jut, hogy (felebarátodnak) testvérednek valami panasza van ellened, hagyd ott ajándékokat az oltár előtt, menj, békülj ki előbb testvéreddel, aztán jöjj vissza, és ajánld föl ajándékokat.
19.	Ne törj házasságot I.	Mt 5,27–30	Hallottátok, hogy mondták: Ne törj házasságot! Én pedig mondom nektek, hogy mindenki, aki asszonyra néz és megkívánja, már szívében házasságtörést követett el vele. Ha pedig a jobb szemed botránkoztat meg téged, vágd ki és dobd el, mert jobb neked, hogy egy tagodat elveszítsd, minthogy egész tested a gehennába kerüljön. És ha jobb kezed megbotránkoztat, vágd le és dobd el, mert jobb neked, hogy egy tagodat elveszítsd, mintsem egész tested a gehennába kerüljön.
20.	Ne törj házasságot II.	Mt 5,31–32	Ezt is mondták: Ha valaki elbocsátja feleségét, adjon neki válólevelet. Én pedig azt mondom nektek: hogy mindenki, aki feleségét elbocsátja, a paráznaság esetét kivéve, okot ad neki a házasságtörésre; aki pedig elbocsátott nőt vesz el, házasságot tör.
21.	Ne esküdj	Mt 5,33–37	Azt is hallottátok, hogy a régieknek mondták: „Hamisan ne esküdjél, hanem teljesítsd az Úrnak tett esküdet.” Én viszont azt mondom nektek, egyáltalán ne esküdjete: sem az égre, mert az az Isten trónja; sem a földre, mert az lábának zsámolya; sem Jeruzsálemre, mert a nagy király városa. Még fejedre se esküdjél, mert egyetlen hajszáladat sem tudod fehérré vagy feketévé tenni. Legyen beszédetek: igen, igen; nem, nem. Ami ezenfelül van, a gonosztól ered.
22.	Beszédek	Mt 5,37	Beszédetek legyen: igen, igen; nem, nem. Ami ezt meghaladja, az a gonosztól van.
23.	Ne szállj szembe a	Mt 5,38–39	Hallottátok, hogy azt mondták: Szemet szemért, fogat fogért! Én pedig azt mondom nektek: Ne

	gonosszal I.		szálljatok szembe a gonosszal! Hanem ha megütik jobb arcodat, fordítsd oda a másikat is.
24.	Ne szállj szembe a gonosszal II.	Mt 5,39–42	Ne szállj szembe a gonosszal. Hanem: annak, aki jobb arcodat megüti, fordítsd oda a másikat is. S ha valaki, pörbe fogva, el akarja venni ruhádat, engeddd át neki a köpenyedet is. S aki egy mérföld útra kényszerít, menj el kétannyira. Aki kér tőled, adj neki, és ne fordulj el attól, aki kölcsönt akar kérni tőled.
25.	Ne szállj szembe a gonosszal III.	Mt 5,38–42	Hallottátok, hogy azt mondták: Szemet szemért, fogat fogért! Én pedig azt mondom nektek: Ne szálljatok szembe a gonosszal! Hanem: annak, aki jobb arcodat megüti, fordítsd oda a másikat is.
26.	Ne szállj szembe a gonosszal IV.	Mt 5,38–42	Hallottátok, hogy azt mondták: Szemet szemért, fogat fogért! Én pedig azt mondom nektek: Ne szálljatok szembe a gonosszal! Hanem: annak, aki jobb arcodat megüti, fordítsd oda a másikat. S ha valaki, pörbe fogva, el akarja venni ruhádat, engeddd át neki a köpenyedet is. S aki egy mérföld útra kényszerít, menj el kétannyira. Aki kér tőled, adj neki; és ne fordulj el attól, aki kölcsönt akar kérni tőled.
27.	Szeressetek	Mt 5,43–44	Hallottátok a mondást: Szeresd felebarátodat és gyűlöld ellenségedet. Én pedig mondom nektek: szeressétek ellenségeiteket (tegyetek jót haragosaitokkal), és imádkozzatok üldözőitekért (és rágalmazóitekért).
28.	Szeressétek ellenségeiteket	Mt 5,44–45	Szeressétek ellenségeiteket, és imádkozzatok üldözőitekért. Így lesztek fiaí menyei Atyátoknak, aki napját fölkelti rosszakra és jókra, esőt ad igazaknak és hamisaknak.
29.	Önzetlen szeretet	Mt 5,46–47	Ha azokat szeretitek csak, akik titeket szeretnek, mi lesz a jutalmatok? Nem így tesznek a vámosok is? És ha csak barátaitokat köszöntitek, mi többet cselekedtek? Nem így tesznek a pogányok is?
30.	Legyetek tökéletesek	Mt 5,48	Ti tehát legyetek tökéletesek, amint menyei Atyátok is tökéletes.
31.	Jócselekedetek	Mt 6,1–4	Ügyeljete arra, hogy ne az emberek szeme láttára legyetek jók, hogy lássanak titeket; mert különben nem nyertek jutalmat menyei Atyátoknál. Amikor tehát alamizsnát adsz, ne kürtöltess magad előtt, mint a képmutatók teszik a zsinagógákban és az utcákon, hogy dicsérjék őket az emberek. Bizony mondom nektek: megkapták jutalmukat. Te úgy adj alamizsnát, hogy ne tudja a bal kezéd, mit cselekszik a jobb, hogy alamizsnád rejtve maradjon. Atyád, aki a rejtekben is lát, megfizet neked.
32.	Imádság I.	Mt 6,5–6	Amikor imádkoztok, ne legyetek olyanok, mint a képmutatók, akik szívesen imádkoznak a zsinagógákban és utcasarkokon állva, hogy

			mutogassák magukat az embereknek. Bizony mondom nektek: megkapták jutalmukat. Te, amikor imádkozol, menj be a szobádba, zárd be az ajtód, és imádkozzál a rejtekben lévő Atyádhoz. És Atyád, aki a rejtekben is lát, megfizet neked.
33.	Imádság II.	Mt 6,7–8	Amikor pedig imádkoztok, ne fecsegetek összevissza, mint a pogányok. Azt hiszik ugyanis, hogy sok beszédükért nyernek meghallgatást. Ne legyetek tehát hozzájuk hasonlók. Hiszen tudja a ti Atyátok, mire van szükségetek, még mielőtt kérnétek.
34.	Így imádkozzatok	Mt 6,9	Ti tehát így imádkozzatok.
35.	Mi Atyánk	Mt 6,9	Ti tehát így imádkozzatok: Mi Atyánk, ki a mennyekben vagy.
36.	Szenteltessék meg	Mt 6,9	Szenteltessék meg a te neved.
37.	Jöjjön el	Mt 6,10	Jöjjön el a te országod.
38.	Legyen meg	Mt 6,10	Legyen meg a te akaratod, amint a mennyben, úgy a földön is.
39.	Mindennapi kenyerünket	Mt 6,11	Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma.
40.	Bocsásd meg	Mt 6,12	És bocsásd meg a mi vétkeinket, amint mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek.
41.	Ne vigy minket	Mt 6,13	És ne vigy minket a kísértésbe.
42.	Szabadíts meg	Mt 6,13	Ne vigy minket a kísértésbe, hanem szabadíts meg a gonosztól.
43.	A megbocsátás	Mt 6,14–15	Ha megbocsátjátok az embereknek, hogy vétettek, mennyei Atyátok nektek is megbocsát. De ha nem bocsátok meg az embereknek, Atyátok sem bocsátja még bűneiteket.
44.	Bőjt	Mt 6,16–18	Mikor böjtöltök, ne legyetek komorak, mint a képmutatók. Keserves arccal böjtölnek ugyanis, hogy meglássék rajtuk. Bizony mondom nektek: megkapták jutalmukat. Te, amikor böjtölsz, illatosítsd be fejedet és mosd meg arcodat, hogy ne az embereknek mutasd böjtölésedet, hanem Atyádnak, aki a rejtekben jelen van. És Atyád, aki a rejtekben is lát, megfizet neked.
45.	Kincsek gyűjtése	Mt 6,19–21	Ne gyűjtsetek kincset a földön, ahol moly és rozsda emészt, s ahol tolvajok betörnek és lopnak. Gyűjtsetek kincset a mennyben, ahol se moly, se rozsda nem emészt, tolvajok nem törnek be és nem lopnak. Ahol kincsed, ott a szíved is.
46.	A test világa a szem	Mt 6,22–23	A test világa a szem. Ha szemed ép, egész tested világos lesz. De ha szemed rossz, sötét lesz egész tested. Ha tehát a világosság benned sötétség, mekkora lesz maga a sötétség?
47.	Senki két úrnak	Mt 6,24	Senki két úrnak nem szolgálhat. Vagy gyűlöli az egyiket és szereti a másikat, vagy egyikhez

			ragaszkodik s a másikat megveti. Nem szolgálhattok Istennek és a mammonnak.
48.	Ne aggódjatok	Mt 6,25	Azt mondom tehát nektek: Ne aggódjatok megélhetétek miatt, hogy mit egyetek, vagy mit igyatok, sem testetek miatt, hogy mibe öltözzetek. Nem több-e az élet az eledelnél, s a test nem több-e a ruhánál?
49.	Nézzétek az ég madarait	Mt 6,26–30	Nézzétek az ég madarait! Nem vetnek, nem aratnak, csűrökbe sem gyűjtenek: a ti mennyei Atyátok táplálja őket. Nem értek ti többet azoknál? Ugyan melyiktek toldhatja meg életkorát csak egy arasznyival is, ha aggodalmaskodik? És a ruha miatt miért nyugtalankodtok? Nézzétek a mezei liliomokat, mint növekednek! Nem fáradoznak, és nem fonnak. Pedig mondom nektek: Salamon minden dicsőségében sem volt úgy felöltözve, mint egy ezek közül. Ha pedig Isten így öltözteti a mezei virágot, amely ma virít, de holnap kemencébe kerül, nem sokkal inkább titeket, kicsinyhitűeket?
50.	Keressétek az Isten országát	Mt 6,31–34	Ne nyugtalankodjatok tehát, és ne kérdezzétek: Mit együnk? vagy: Mit igyunk? vagy: Mibe öltözzünk? Mindezt a pogányok keresik. Hiszen tudja a ti mennyei Atyátok, hogy minderre szükségetek van. Ti keressétek elsősorban az Isten országát s annak igazságát, és ezeket is mind megkapjátok. Ne aggódjatok tehát a holnap miatt, a holnap majd gondoskodik magáról. Elég a mának a maga baja.
51.	Elég a mának a maga baja	Mt 6,34	Ne aggódjatok a holnap miatt, a holnap majd gondoskodik magáról. Elég a napnak a maga baja.
52.	Ne ítéljetek	Mt 7,1–5	Ne ítéljetek, hogy meg ne ítéljenek titeket. Mert amilyen ítélettel ítélték, olyannal fognak megítélni benneteket, és amilyen mértékkel mérték, olyannal mérnek majd vissza nektek. Miért látod meg a szálkát testvéred szemében, a magad szemében pedig a gerendát sem veszed észre? Vagy hogyan mondhatod testvérednek: Hadd vegyem ki szemedből a szálkát, holott a te szemedben gerenda van? Képmutató! Vesd ki előbb a magad szeméből a gerendát, s akkor majd tisztán fogsz látni ahhoz, hogy kivehesd a szálkát testvéred szeméből.
53.	Ne szórjátok gyöngyeiteket	Mt 7,6	Ne adjátok a szent dolgot ebeknek, s ne szórjátok gyöngyeiteket sertések elé, nehogy lábukkal eltapossák, s megfordulva széttépjenek titeket.
54.	Kérjétek I.	Mt 7,7–11	Kérjétek és adnak nektek, keressetek és találtok, zörgessetek és ajtót nyitnak nektek. Mindaz, aki kér, kap; aki keres, talál; és a zörgetőnek ajtó nyílik. Ki ad közületek fiának követ, ha kenyeret kér? Vagy ha halat kér, ki ad neki kígyót? Ha tehát ti, bár gonoszak vagytok, tudtok jót adni fiaitoknak, mennyivel inkább ad jót a ti mennyei Atyátok azoknak, akik Őt

			kéri!
55.	Kérjete II.	Mt 7,9–11	Ki ad közületek fiának követ, ha kenyeret kér? Vagy ha halat kér, ki ad neki kígyót? Ha tehát ti, bár gonoszak vagytok, tudtok jót adni fiaitoknak, mennyivel inkább ad jót a ti mennyei Atyátok azoknak, akik Őt kérik!
56.	Az arany szabály	Mt 7,12	Amit tehát akartok, hogy az emberek nektek tegyenek, azt tegyétek ti is nekik. Ez ugyanis a törvény és a próféták.
57.	Szűk és tágas kapu	Mt 7,13–14	A szűk kapun lépjete be. Mert tágas a kapu és széles az út, mely a pusztulásba visz, és sokan vannak, akik azon mennek be. De mily szűk a kapu és keskeny az út, amely az életre vezet, és kevesen vannak, akik megtalálják azt.
58.	Keskeny és széles út	Mt 7,13–14	A szűk kapun lépjete be. Mert tágas a kapu és széles az út, mely a pusztulásba visz, és sokan vannak, akik azon mennek be. De mily szűk a kapu és keskeny az út, amely az életre vezet, és kevesen vannak, akik megtalálják azt.
59.	Jó és rossz fa	Mt 7,15–20	Óvakodjatok a hamis prófétáktól, akik báránybőrben jönnek hozzátok, belül azonban ragadozó farkasok. Gyümölcsseikről ismeritek fel őket. Szednek-e a tövisről szőlőt vagy bojtorjánról fügét? Így minden jó fa jó gyümölcsöt terem, a rossz fa pedig rossz gyümölcsöt. Nem hozhat a jó fa rossz gyümölcsöt, sem a rossz fa jó gyümölcsöt. Minden fát, amely nem terem jó gyümölcsöt, kívágnak és tűzre vetnek. Tehát: gyümölcsseikről ismeritek fel őket.
60.	Kik üdvözülnek?	Mt 7,21–23	Nem mindaz, aki mondja nekem: Uram, Uram! jut be a mennyek országába, hanem aki mennyei Atyám akaratát teljesíti. Sokan mondják majd nekem azon a napon: Uram, Uram, nem a te nevedben prófétáltunk? Nem a te nevedben üztünk ördögöt? Nem a te nevedben tettünk annyi csodát? Ekkor majd kijelentem nekik: Sohasem ismertelek titeket, távozzatok tőlem, ti gonosztevők!
61.	Sziklán vagy homokon	Mt 7,24–27	Mindaz, aki hallgatja tanításomat és tettekre is váltja, hasonlít a bölcs emberhez, aki házát sziklára építette. Szakadt a zápor, ömlött az ár, süvöltött a szél, és rázúdult a házra, de az nem dőlt össze, mert sziklára alapozták. Mindaz pedig, aki hallgatja tanításomat, de tettekre nem váltja, hasonlít a balga emberhez, aki házát homokra építette. Szakadt a zápor, ömlött az ár, süvöltött a szél, és rázúdult a házra. Az összedőlt és romhalmazzá vált.
62.	A beszéd befejezése	Mt 7,28–29	Ezzel Jézus befejezte beszédét. A nép álmélkodott tanításán, mert úgy tanított, mint akinek hatalma van, és nem úgy, mint írástudóik.